

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

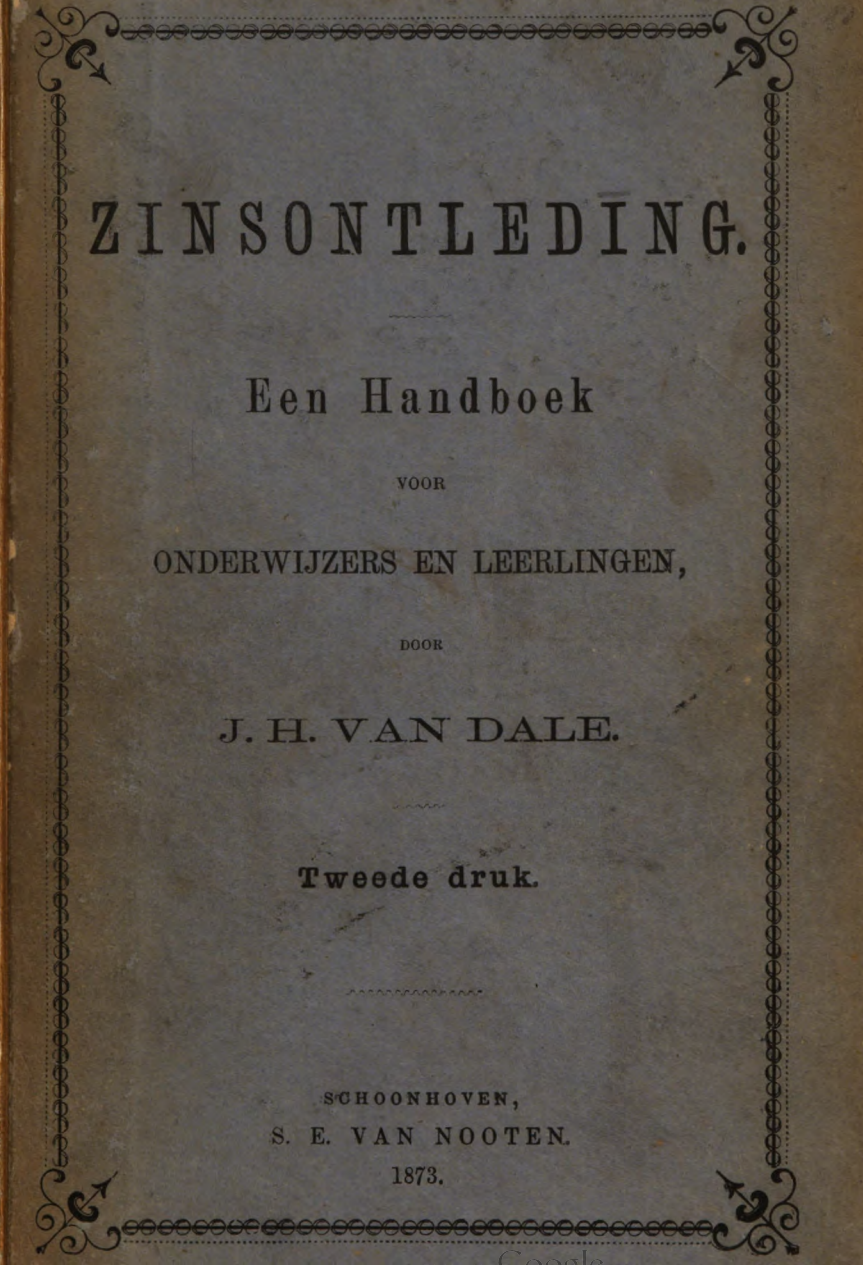
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

ZINSONTLEDING.

Een Handboek

VOOR

ONDERWIJZERS EN LEERLINGEN,

DOOR

J. H. VAN DALE.

Tweede druk.

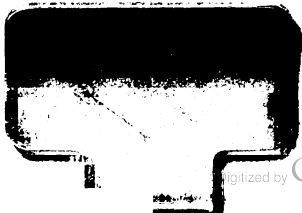
SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.

1873.

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

0935 4247

ZINSONTLEDING.

EEN HANDBOEK

VOOR

ONDERWIJZERS EN LEERLINGEN,

DOOR

J. H. VAN DALE.

TWEEDE DRUK.

SCHOONHOVEN,
S. E. VAN NOOTEN.

1872.

**NED.
LETTERK.**

VOORBERICHT.

Op verzoek des Uitgevers ben ik overgegaan tot eene herziening van VAN DALE'S werkje over de Zinsontleding, dat ik, als bekend is, in zijn soort voortreffelijk acht en in de Voorrede van mijn syntaxis met een enkel woord heb geroemd. Wat mij aangaat, ik heb mij steeds met vrucht van 't boekske bediend en kan het op dien grond gerustelijk aan anderen aanbevelen. Bij mijne herziening heb ik mij alleen tot strikt noodzakelijke wijzigingen bepaald; wat kon blijven, is onveranderd gelaten. En zulks om twee redenen. Vooreerst acht ik het niet geoorloofd het werk van eenig auteur in den ruwe en op eigendunkelijke wijze te besnoeien. Ten tweede is het van het grootste belang voor de eenheid van het onderwijs, dat de leerlingen geen tweede, derde enz. drukken in handen krijgen, die zoozeer afwijken van de vorige, dat ze om zoo te zeggen geheel verschillende werkjes vormen. Deze nieuwe uitgave kan op enkele punten na geheel naast de oude in eene en dezelfde klasse worden gebruikt. De kleine verschillen kunnen door den Onderwijzer gevoeglijk worden opgeheven en geven hier en daar een zeer gewenschte aanleiding tot het bespreken van de onderwerpen die ze betreffen. Met name is dit het geval in de leer der twee vierde naamvallen en het gebruik van den eersten of vierden (derden) naamval na 't werkwoord zijn.

Natuurlijk had ik 't werkje niet zóó geschreven als de Heer VAN DALE. Veel punten had ik óf weggelaten óf anders behandeld. Maar evenmin als er twee geesten te vinden zijn, die volkomen met elkaár overeenstemmen, evenmin zijn de Onderwijzers het met elkaár eens, hoever men in dit of dat punt bij het onderwijs moet gaan. Ieder gebruikt een boek op zijne wijze — een slaafs volgen van eenig voorschrift kan noch moet van iemand worden gevergd. In die overtuiging liet ik dan ook vaak staan, wat ik van minder belang achtte of anders wenschte te zien geformuleerd. Ieder ga met zijn eigen oordeel te rade en gebruike 't werkje niet als een receptenboek maar als een handleiding, die den Onderwijzer het doceeren verlicht, maar niet overtollig maakt.

En hiermede heb ik gezegd, wat ik te zeggen had. Ik zie af van een polemiek met de verheven geesten, die het ontleden op de schóól óf doelloos achten óf dan behandelen, wanneer ze niets „beters” met de jongelui weten uit te voeren. Een systematisch onderwijs in het ontleden is onontbeerlijk. Te hooi en te gras met den leerling een zinnetje of wat af te doen — en nog wel onder het lezen van een of ander auteur! — levert, ik weet het, bij uitstek fraaie uitkomsten op. Door zulke vrijgeesten wordt weinig goede waar afgeleverd.

Leiden,

P. J. COSIJN.

2 October 1872.

ZINSONTLEDING.

I. DE ENKELVOUDIGE VOLZIN.

1. Een *volzin* is een woord of samenstel van woorden, dat eene gedachte uitdrukt.
2. Iedere volzin bevat noodzakelijk twee bestanddeelen : 1) een woord, dat het voorwerp vertegenwoordigt, waarvan iets gezegd wordt: *het onderwerp*; 2) dat, wat van het onderwerp gezegd wordt: *het gezegde*.
3. Er kan geen gezegde bestaan zonder een daarbij behoorend onderwerp. Wordt in een volzin het onderwerp gemist, zoo is dit in het gezegde vervat of begrepen. Dit heeft o. a. plaats in de gebiedende wijs der werkwoorden. Wanneer men zegt: *Leer!* is het onderwerp *gij* in het gezegde *leer* begrepen. Bij het ontleden wordt dit *gij* ingevuld en heet dan *onuitgedrukt* of *verzwegen* onderwerp.

Aanmerking. Den onderwerpsvorm noemt men den eersten naamval. Blijft in een volzin het onderwerp onuitgedrukt, zoo heet hij een *synthetische* of *ineengevatte*, in het tegenovergesteld geval een *analytische*, d. i. *een in zijne bestanddeelen opgeloste* volzin.

4. De volzin is *enkelvoudig*, als hij slechts één oordeel inhoudt, en het onderwerp en het gezegde derhalve slechts éénmaal voorkomen: *De zoon leest; Werk!* d. i. *Werk gij!* Men blijft den volzin als *enkelvoudig* aanmerken, al is het, dat
1°. bij het onderwerp twee of meer nevenschikte

gezegden behooren: *De zoon leest en schrijft; Wie kan gelijktijdig zaaien en oogsten? Hij was, is en blijft gehoorzaam;*

2°. het gezegde voor twee of meer nevengeschikte onderwerpen geldt: *De vader, de moeder en het kind zijn vertrokken; Zijn vriend en leermeester is overleden; Armen en rijken ontmoeten elkander;*

3°. twee of meer nevengeschikte gezegden bij twee of meer nevengeschikte onderwerpen behooren: *De zoon en dochter lezen en schrijven; Vader, moeder en kind zijn dood en begraven.*

5. Worden aan het onderwerp en het gezegde geene *bepalingen* toegevoegd, dan heet de zin een *onbepaalde* enkelvoudige volzin. Worden onderwerp en gezegde, of een van beide, nader bepaald, dan heet de zin een *bepaalde* enkelvoudige volzin, en het onderwerp en 't gezegde *uitgebreid* onderwerp en *uitgebreid* gezegde. Ook treft men bepalingen van *bepalingen* aan.

Aanmerking 1. Het lidwoord wordt niet als eene bepaling van het zelfstandig naamwoord beschouwd.

Voegwoorden, zinwijzige (modale) en *voegwoordelijke bijwoorden* maken evenmin eene bepaling uit als het lidwoord, daar zij óf slechts het zinverband, óf bloot den denk- of spreekvorm duidelijker aanwijzen. Eene bloote ontkenning (*niet, geenzins* b. v.) maakt den volzin dus niet tot een *bepaalden*. Zoo zullen dan: *Hij kwam niet, Hij kwam geenzins tot de onbepaalde; Hij kwam nooit, Zij zullen nimmer komen tot de bepaalde enk. volzinnen* moeten gerekend worden. In de laatste twee toch ligt niet alleen de ontkenning, maar tevens eene *tijdsbepaling* opgesloten, en 't is deze tijdsbepaling, die den volzin tot een *bepaalden* maakt.

Aanmerking 2. In: *Hij alleen is gekomen; Wij alleen hebben geroepen*, enz. is *alleen* een bijvoeglijk naamwoord, dat als *bepaling* van het ond. beschouwd moet worden.

VOORBEELDEN.

De meester spreekt — onbepaalde enkelvoudige zin.

De meester — onderwerp.

spreekt — gezegde.

Let op — onb. enk. volzin.

Let op — gez.

gij — verzwegen onderwerp.

De goede meester spreekt bedaard — bep. enk. volz.

De goede meester — uitgebr. ond.

spreekt bedaard — uitgebr. gezegde.

goede — bep. van *meester*.

bedaard — bep. van *spreekt*.

De zoon van den vriend des vaders verdronk — bep. enk. volz.

De zoon van den vriend des vaders — uitgebr. ond.

verdronk — gez.

van den vriend des vaders — uitgebr. bep. van *zoon*.

des vaders — bep. van de bep. *vriend*.

Zij komen zeer dikwijls — bep. enk. volzin.

Zij — ond.

komen zeer dikwijls — uitgebr. gez.

zeer dikwijls — uitgebr. bep. van *komen*.

zeer — bep. van de bep. *dikwijls*.

OPGAVEN.

1. De koekoek roept — Menschen spreken — Het vaarttuig strandde — De ooeivaar klepbeurt — De stormwind loeit — Menigeen struikelt — Allen lijden — Bid! — Bronnen ontspringen — De Heiland zegende.

2. Mijn leerling leerde — De landman arbeide — Jeder oogenblik vervliegt — De bij uit den korf stak — De man met het houten been viel — Mijn naastige scholier vordert — Menige schoone bloem verwelkt — Mijns vriends huis valt in — Mijn moeders schaar brak — De wijze liefde des Scheppers waakt.

3. Hoogmoed komt vóór den val — Wij sterven elk oogenblik — Distels groeien op ons pad — Die zwaluw nestelt aan mijn dak — Bidt zonder ophouden — De zilveren wierooklamp hing boven de tafel — De zwaluwen trekken in den Herfst naar Afrika — Een zachtmoedig onderwijzer straft ongaarne — De kostbare diamant bestaat uit koolstof — Heel 't menschdom is één huisgezin — Jonkheer van Oostervant was de titel van den oudsten zoon in het Henegouwsche vorstenhuis — Deze appel kost een cent — Zij kwamen met hun tieners — Kastielje kromp terug voor Maurits' heldendegen — Gedenk aan den tijd des hongers in den tijd des overvloeds — Millioenen uren vloten reeds voorbij — Willebrord predikte op Walcheren — Dat huis daar (gelegen) is bouwvallig — Mijn vriend alhier (woonachtig) is zeer rijk.

-
6. De werkwoorden *wezen* of *zijn*, *heeten* (genaamd zijn), *blijven* (bij voortdoring zijn), *schijnen* (in schijn zijn), *worden* (tot zijn geraken), en *lijken* (in schijn zijn), maken geen *volledig gezegde* uit, maar moeten daartoe met zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, voornaamwoorden, werkwoorden, telwoorden of bijwoorden verbonden worden.
7. *Schijnen* en *lijken* worden daarenboven niet zelden door *te zijn* gevolgd: b. v. *Hij schijnt gelukkig*, of: *Hij schijnt gelukkig te zijn*; *Hij lijkt een eerlijk man* (1^e n.) *te zijn*; *Hij lijkt een dwaas te zijn*; *Hij leek razend te zijn*.

Het werkwoord *blijken* moet, wanneer het met een zelfst. naamw. of bijv. naamw. een volledig gezegde vormt, steeds door *te zijn* gevolgd worden. Men schrijve dus: *Hij blijkt rijk te zijn* en niet: *Hij blijkt rijk*.

VOORBEELDEN.

David werd koning van Israël — bep. enk. volzin.

David — ond.

werd koning van Israël — uitgebr. gez.

van Israël — bep. van *koning*.

De daad schijnt af te keuren — onbep. enk. volz.

De daad — ond.

schijnt af te keuren (afkeurenswaardig) — gez.

Zij heet de mijne — onbep. enk. volz.

Zij — ond.

heet de mijne — gez.

Hij is des doods schuldig — bep. enkelv. volz.

Hij — ond.

is des doods schuldig — uitgebr. gezegde.

des doods — bep. van *schuldig*.

OPGAVEN.

1. Mijne leermeesters zullen mijne gidsen blijven — Hij schijnt een eerlijk man — Pootjes worden boompjes — Utrecht heette vroeger Het Sticht — Hij wordt al grooter en grooter — Hij zal een dwaas lijken — Wees een vriend van uw makker — De hoop is de troosteres der ongelukkigen — De koning van Portugal heet Zijne allergetrouwste Majesteit — De olijfboom is het zinnebeeld des vredes — Stof zijt gij — Gij zijt Nederlanders van geboorte.

2. Weest barmhartig — Hij heette deugdzaam — Luiards worden arm — Haar moeders zuster scheen bedroefd — Zijn(s) vaders oom bleef gelukkig — Zij was bij de hand (vlug) — Gij waart bij de pinken (gevat, ijverig) — Die zaak is van gewicht (gewichtig) — Gods liefde is zonder grenzen (onbegrensd, grenzenloos).

3. Die vrome was des eeuwigen levens zeker — Hij was zijns zelfs meester — Zij zijn vol zoeten wijns — Die brave vrouw was zeker van de zaligheid.

4. Het meisje bleef der moeder onderdanig — Wees mij genadig — Zijt uwen ouders gehoorzaam — De vrije natuur was den Batavier lief.

5. Hij werd zijn vriend gewaar — \ Onze gids was het spoor bijster —
 \ Die man is de Fransche taal meester — Het zeldzame boekje bleef
 een gulden waard.

6. Hij bleef u een getrouw makker — Zij werden ons veilige gid-
 sen — Die man schijnt kreupel aan beide voeten — Gene vrouw is
 arm aan deugd — De Heiland was rijk in liefde.

7. Uw is het koninkrijk — Dat groote huis werd mijn — \ Zij heet
 de mijne.

8. \ Hij is te prijzen — Zij is prijzenswaardig — De leerlingen waren
 te berispen — Dat gedrag was te veroordeelen — \ De man is te beklagen.

9. Onze moeiten zijn vele *) — De arbeiders zijn weinige — Zij
 waren met hun drieën.

10. De man was voornemens (was van voornemen) — Hij is willens —
 \ Wij zijn van zins — De koning was van meening †).

11. De zaak is anders — De voorspoed was op het hoogst — Zij
 was toen het allerlieft.

12. Zijne moeder was uit — \ De schuif is aan — \ De deur heet toe —
 \ De zon is al onder — Ik was gisteren avond laat op — Hij was ge-
 heel weg — Zij heette uit — De poort raakte toe §) — \ Het jaar is
 om — Het zij verre.

13. De paarden zijn op hol — De paarden hollen — \ De klok is aan
 den gang — Het knaapje is in de rust — De kinderen zijn aan 't
 spel — Hij was aan 't werk.

14. Niet zelden gebeurt het, wanneer *zijn*, of een van de werkwoor-
 den *heeten*, *blijven*, *schijnen*, *worden* en *lijken*, slechts een deel van
 het gezegde uitmaakt, dat het andere deel óf geheel, óf gedeeltelijk
 verzwegen wordt. Het verzwegene deel dient dan bij de ontleding in-
 gevuld te worden.

Uw broeder was twintig jaar (*oud*).

\ De muur is acht voet (*hoog*).

\ Hij is (*afkomstig*) uit Zweden.

*) Hier moet in de gedachte een zelfstandig naamw. ingevuld worden,
 dat het eigenlijke gezegde is, waarvan het telwoord de bepaling is.

†) Al deze volzinnen eischen, om volledig te zijn, óf nog eene bepaling,
 óf een ondergeschikten zin: *De man was voornemens te vertrekken; Gij
 waart van oordeel, dat de zaak onmogelijk was; enz.*

§) *Raken* beteekent in dergelijke zinnen *toevallig worden*.

De aarde is (*het eigendom*) des Heeren.

Dat is (*het eigendom*) uws naasten. *)

De olifant is het grootste (*dier*) van alle landdieren.

Die zoon was zijn eenige (*zoon*).

Deze bal is een ijzeren (*bal*).

Saar Peter heet de Grootte (*Peter*).

Gods raad is de beste (*raad*).

↳ Dat lied is (*een lied*) van Tollens.

Uw huis is (*een huis*) van drie verdiepingen.

De rok nu was er een (*rok*) zonder naad.

8. Wanneer de naamwoordelijke vormen der werkwoorden en hulpwerkwoorden †) zoo met elkander verbonden zijn, dat ze als het ware maar ééne handeling aanduiden of één begrip uitmaken, vormen zij samen het gezegde. In de zinnen: *Ik heb gelezen; Ik zal schrijven; Wij kunnen werken; Zij hebben mogen wandelen*, maken dus *heb gelezen, zal schrijven, kunnen werken, hebben mogen wandelen* het gezegde uit. De bovenstaande volzinnen behooren daarom tot de onbepaalde enkelvoudige.

Aanmerkingen. De eerste pers. enk. van de geb. wijs laat zich niet anders uitdrukken, dan met behulp van het werkw. *laten*; b. v. *Laat ik hooren!* Wordt *laten* door den eersten naamval gevolgd, zoo beteekent het zooveel als *doen* en staat het eigenlijk in de aanvoegende wijs. *Laat ik hooren* staat dan voor *Late ik hooren*: eene omschrijvende uitdrukking voor: *Hoore ik! Dat ik hoore!* — *Laat ik hooren, Laten wij hooren* enz. waarin eene opwekking of vermaning opgesloten ligt, welke men tot zich zelve

*) Daar de al of niet omschreven tweede naamval reeds eene bezitting aanduidt, kunnen *is des Heeren, is uws naasten* ook als volledige gezegden beschouwd worden.

†) De zoogenaamde onbepaalde wijs en het deelwoord.

richt, worden dan bij de ontleding verklaard als: *Hoor ik!* of *Dat ik hoore!* — Wil men bij de ontleding *laten* behouden, dan vormt natuurlijk *laat* (late) *hooren*, *laten hooren* enz. het gezegde.

Staat het voornaamwoord na *laten* in den verbogen vorm, zoo is deze de vierde naamval en beteekent *laten* naar gelang van den zin hetzij *toelaten*, *dat* — hetzij *maken*, *dat*. *Laat mij hooren* zegt dan zooveel als: *Laat toe* of *maak*, *dat ik hoore*. De volzin sluit dan geen opwekking of vermaning, maar een verzoek in. *Laat mij hooren* wordt dan natuurlijk ontleed als: *Laat gij mij hooren*. *Gij* is hier het verzwegen onderwerp, *laat hooren* het gezegde en *mij* eene bepaling (het voorwerp) van *laat hooren*.

OPGAVEN.

1. Uwe ouders zullen vertrekken — Wij waren aan den arbeid — Die knecht zal behooren te gehoorzamen — Weet wèl te leven —¹ De rijkwaard had goed praten over armoede — Haar dienstknecht ging uit werken — Het lieve meisje houdt eensklaps op met praten. — Saar Peter placht alle morgen te vijf uren op te staan —² De veldheer komt aangereden — Zij hebben trachten te komen — De vreemdelingen hebben staan kijken — Zij zullen hebben liggen slapen — Pruisen zal al machtiger en machtiger worden.

Aanmerking. In het gezegde van soortgelijke zinnen treft men niet zelden eene woord-ellipse aan. B. v.: *Het moet weg* (d. i. weg gaan) — *Ik kan verder* (gaan, komen) — *Zij was tegen hem* (ingenomen) — *De kloeke Rijp wil mee* — *Hij kan voort* (werken).

2. Hij is uitgegaan — Nu is hij uit — Het licht is aangestoken — Het licht is aan — Uw brood is opgegeten — Het brood is op — Mijne taak is afgewerkt — De taak is af — De deur werd toegeedaan — De deur was toe.

Aanmerking. Volzinnen als *Hij is uitgegaan* en *Hij is uit* beteekenen niet hetzelfde. De tweede volzin stelt den *toestand* voor, waarin het onderwerp geraakt is door de *daad*, wier voltooiing in den eersten volzin vermeld wordt. In den eersten volzin vormt *is uitgegaan*; in den tweeden, *is uit* het voll. gezegde.

3. Eenige werkwoorden worden soms zoodanig met zelfst. naamw. verbonden, dat het werkw. en het zelfst. naamw. tot één geheel samensmelten, en één begrip uitmaken, dat meestal door een enkel werkw. kan worden wedergegeven. Het zelfst. naamw. en het werkw. vormen dan *samen* het gezegde.

Zij deden een val — De keizer voerde oorlog — Dat deed schade —
 \ Ik heb weerstand geboden — Zij heeft een traan gelaten — Zij voeren
 een stoute taal — Hij leidt een losbandig leven — Uw neef dreef den
 spot met ons — De matroos gaat scheep — Heb acht op u zelve —
 \ De soldaat gaf vuur — Neemt rust — Dat greep plaats — Zij speel-
 den de beest — Hij heeft in school den baas gespeeld — Hij stak
 den draak met u.

4. wanneer het gezegde bestaat uit een van de werkwoorden *zijn*,
worden, *heeten* enz. en een verleden deelwoord, wordt soms het ver-
 leden deelwoord in den volzin gemist. Bij de ontleding moet dit inge-
 vuld worden; b. v.

\ Deze vrouw is (*verslaafd*) aan den drank.

\ De beurt is (*gekomen*) aan u.

\ De kachel is (*vervaardigd*) van ijzer.

Hij is (*gegaan*) om brood.

Zij waren (*gegaan*) naar Brussel.

Het is zoo (*gesteld*).

Aanmerking 1. *Hij is naar Brussel* en *Hij is naar Brussel ge-
 gaan* is, strikt genomen, niet hetzelfde. De eerste zin slaat op den
toestand; de tweede, op de *handeling* van het onderwerp. Hetzelfde
 geldt omtrent *Hij is naar de kerk* en *Hij is naar de kerk ge-
 gaan*, enz. In den eersten zin is dus o. i. *is naar de kerk* voor een
 volledig gezegde te houden. Zoo zoude men dan: *Zij is om melk*;
 kunnen verklaren door: *Zij is uit om melk*; *Hij is naar Brussel*
 door: *Hij is uit naar Brussel*, enz.

Aanmerking 2. Men kan den volzin: *Deze vrouw is aan den
 drank* verklaren door: *Deze vrouw drinkt*, dat men niet zelden
 in deze beteekenis hoort, en zoo zou dan *is aan den drank* een
 volledig gezegde vormen.

Deze beschouwing verdient vooral dan aanbeveling, wanneer
 de keuze van een gepast in te vullen deelwoord eenige moeite kost.

5. Het kind moet tevreden zijn — Uw jongen wil bakker worden —
 \ De soldaat wil een held schijnen — Zij mogen dom blijven — Het
 kind moet Willem heeten — \ Het kan zoo wezen.

9. Het werkwoord *zijn* is een volledig gezegde, wanneer
 het beteekent *bestaan*; *zich ergens bevinden* of *ergens*

aanwezig zijn; beduiden of voorspellen; geschieden of voorvallen. B. v.: Ik ben; Zij is niet meer; Er is een God; Zijn goddelijke almacht spreekt, en 't is er;

Op bergen en in dalen,
Ja overal is God;

De lucht betreft: dat is regen; Reinier Claassens stierf den heldendood. Waar en wanneer was dat ook? — Dat was in 1606, bij kaap Sint Vincent.

Verder is *zijn* een volledig gezegde, wanneer het in de plaats komt van *beteekenen; verbeelden; gelijk zijn aan. B. v.: Jozef zeide tot hem: De drie ranken zijn drie dagen; Dat is onze koning; Viermaal vijf is twintig.*

10. *Schijnen* is een volledig gezegde, wanneer het beteekent *licht geven; De zon schijnt; Het Waarachtige Licht schijnt nu.*
11. *Blijven* is een volledig gezegde, wanneer het beteekent *stand houden; vertoeven; vergaan; schipbreuk lijden; overblijven; henenraken; sneuvelen. B. v.: De liefde blijft; Hij blijft hier; Het schip bleef op den Banjaard; Wat is hem gebleven van al zijne grootheid? Waar mag dat toch gebleven zijn? Hij bleef in den slag.*

Aanmerking. Niet zelden vindt men, *Hij bleef in den slag dood; Zij bleven op de plaats dood.* Dan vormt natuurlijk *blijven* met *dood* het gezegde.

11. *Worden* is een volledig gezegde, wanneer het beteekent *ontstaan:*

God spreekt als Heer,
En wereldstelsels worden.

13. *Heeten* is een volledig gezegde, wanneer het beteek.

een naam geven, noemen: *Ik heet hem mijn vriend.*
(Zie § 39.)

14. *Lijken* is een volledig gezegde, wanneer het beteek. bevallen, aangenaam zijn; uiterlijke overeenkomst hebben: *Die man leek ons niet; Dat lijkt er niet naar.*

VOORBEELDEN.

God is — onb. enkelv. volzin.

God — ond.

is — voll. gez.

Wereldstelsels worden — onbep. enkelv. volzin.

Wereldstelsels — ond.

worden — voll. gez.

OPGAVEN.

Ik ben — God is overal — Uwe zusters waren op reis — Zij waren aan de deur — De ring was aan den vinger — De liefde blijft — Piet Hein bleef tegen de Duinkerkers, in 1629 — Dat portret is onze Koning — De zeven ranke koeien in des Farao's droom zijn zeven jaren — O Porto is De Haven — Die knaap geleeke zijn vader — Het wordt terstond op Gods bevel — Het Waarachtige Licht schijnt nu — Dat leek mij — God is van eeuwigheid tot eeuwigheid — Dat schip bleef op de Domburgsche Rassen.

16. Wordt op de vragen *Zijt gij ziek? Waart gij een scholier?* geantwoord: *Ik ben het, Ik was het*, dan beteekent dit: *Ik ben ziek, Ik was een scholier.* Het persoonlijk voornaamwoord *het* komt hier dus in de plaats van *ziek, een scholier*, en vormt daarom met *ben* en *was* een volledig gezegde.
17. Wordt op de vragen *Wien zie ik daar? Wie hoor ik daar? Wat hebt gij daar voor goed?* geantwoord:

Het is mijn vader , Dat is mijne moeder , Dit zijn druiven , dan treden de voornaamwoorden *het* , *dit* en *dat* in de plaats van de gedachte zinnen: *Wat gij daar ziet , Wat gij daar hoort , Wat ik hier heb*. Zoo zijn ook de volzinnen *Het is uw broeder , Dit zijn uwe boeken , Dat was haar ongeluk* , te verklaren. In deze zinnen zijn de woorden *het* , *dit* en *dat* het onderwerp , en vervangen zij een onuitgedrukten , een gedachten zin.

18. Hetzelfde vindt plaats in de volgende zinnen: *Het was oorlog , Het is warmte , Het was koude , Het is vorst , Het was licht* (zelfst. n.) , *Het was duisternis , Het waren vijanden , Het wordt vrede , Het werd oorlog , Het schijnt nevel , Het heet stoom , Menschen zijn het , Vrede is het , Licht was het* , enz.
19. Wanneer wij in den volzin *Het zijn de kinderen* , de kinderen door *zij* vervangen , dan krijgen wij *Het zijn zij* , omgekeerd: *Zij zijn het* , waarin *het* weder het onderwerp is. Zoo zal op de vraag: *Is hij dat , daar aan de deur?* geantwoord worden: *Hij is het* , dat is: *Dat , wat gij aan de deur hoort , is hij: het* is hier weder het onderwerp. Keerde men *Hij is het* om , zoo zoude men krijgen *Het is hij* , waarvoor men , doch verkeerdelijk , in het gewone leven zegt *Het is hem*. Eveneens zegt men *Het is hem zelf , Het is hem wel , Het is haar zelf* voor *Hij is het zelf , Hij zelf is het , Hij is het wel , Het is zij zelve , Zij zelve is het*. *Het is ik* wordt in ónze taal *) slechts van kinderen gehoord. Daarvoor zegt men: *Ik ben het , Dat*

*) In het Eng. luidt het: *It is I , it is he* etc.; in het Fransch: *C'est moi ; c'est nous , vous , elle , lui*.

ben ik. Zoo ook: *Gij zijt het*, *Dat* of *Dit zijt gij*, *Wij zijn het*, *Dat zijn wij*. In al deze volzinnen is *het*, *dit* of *dat* het onderwerp. De ontleding blijft dezelfde, al komen deze volzinnen in vragenden vorm voor. *Zijt gij het?* wordt dus ontleed als *Gij zijt het*.

VOORBEELDEN.

Waart gij ziek?	—	<i>Ik was het</i> .
<i>Ik was het</i> (= ziek)	—	onbep. enk. volzin.
<i>Ik</i>	—	ond.
<i>was het</i>	—	gezegde.
<i>Het was vrede</i>	—	O. E. V.
<i>Het</i>	—	ond.
<i>was vrede</i>	—	gez.
<i>Ik ben het</i>	—	O. E. V.
<i>Het</i>	—	ond.
<i>ben ik</i> (= <i>is ik</i>)	—	gez.

OPGAVEN.

1. *Zijt gij tevreden?* — De vriend uws vaders was het — Zij schenen het — Was uw vriend een bakker? — Mijn jongste broeder zal het worden — Uwe moeder was vriendelijk — Zij is altijd zoo.

2. Wat bespeurt gij daar? — Het is nevel — Het zal damp zijn — Wat hoor ik hier? — Het zijn muizen — Het waren neervallende steenen — Het was vrede — Het is warmte — Het werd vrede — Het scheen schoon — Het bleef rondom nacht — Dit zijn abrikozen — Het is zijn makker zelf — Het was hem — Hij is het zelf wel — Zij zelve zijn het — Dat heeten nu weldaden.

20. Er zijn volzinnen, waarin *het* niet het ware, werkelijke onderwerp, maar slechts zijn plaatsvervanger is. Dit is het geval bij echte onpersoonlijke uitdrukkingen; als:

1°. a) *Het regent* (d. i. Regen is, Er is regen), *Het*

hagelt, Het rijmt sterk, Het dauwt; b) Het is koud), Het is warm, Het is donker, Het is licht, Het is smoorheet; c) Het wordt licht, Het wordt duister, Het schijnt warm, Het scheen mistig, Het blijft heet, Het blijft winderig, Het heet nevelig, Het heette stormachtig; d) Het is drie uren, Het is acht (uren), Het is vroeg, Het is laat, Het is morgen, Het is avond, Het is schemeravond, Het is middernacht, Het werd morgen, Het bleef nacht; e) Het ontbreekt aan geld (d. i. Er is gebrek aan geld of Gebrek aan geld is); Het faalt hem aan moed; Het scheelt hem aan het hoofd (d. i. Er is een schelen aan het hoofd bij hem); Het is mij wel aan het hart; Het is met hem gedaan; Hoe staat het met uw broeder? Het gaat hem goed; Het zal van nacht heel wat ijs maken.*

2°. bij het werkwoord *zijn*, wanneer dit volledig gezegde is, in den zin van *aanwezig zijn*, en het ware onderwerp achteraan komt; als: *Het is morgen een feestdag; Gisteren was het mijn geboortedag; Overmorgen is het kermis;*

3°. bij schijnbaar onpersoonlijke werkwoorden, wanneer *het* op een volgend onderwerp ziet, b. v.: *Het smart mij, dat gij zoo handelt; Het lust mij u te gehoorzamen; Het verheugt mij u te ontmoeten.*

21. Bij de werkwoorden *honger*, *dorsten*, *duizelen* en *huiveren* wordt, in onze taal, het plaatsvervangend onderwerp *het* weggelaten; b. v.: *Mij (4n.) hongert,*

*) *Koud* en *warm* ontlede men als de zelfstandige naamw. *koude* en *warmte*, die, als taalkundige of grammatische gezegden, de gedaante van bijvoegl. naam. kregen.

Hem (4n.) *dorstte*. Bij de ontleding wordt dit verzwegen onderwerp ingelascht.

Ook in den zin *Mij is bange* ontbreekt het plaatsvervangend onderwerp *het*. De zin beteekent: *Bangheid* (benaauwdheid) *is in mij*.

22. De onpersoonlijke werkwoorden *regenen*, *sneeuwen* enz. worden soms gevolgd door een zelfstandig naamwoord, waaraan de werking, door het werkwoord uitgedrukt, wordt toegekent: *Het regent slagen*; *Het regende asch*; *Het sneeuwt bloesems*; *Het hagelde kogels*. Deze zelfstandige naamw. beschouwe men als het *ware* onderwerp. *Het regent slagen* toch zegt zooveel als: *Slagen regenen*, of: *Er regenen slagen*; *Het regende asch*, zooveel als: *Er regende asch*, *Asch regende*.

Duiden de zelfst. naamw., die op de evengenoemde onpersoonl. werkw. volgen, de *gewone*, de *natuurlijke* voortbrengselen aan van de werking, die door het werkwoord uitgedrukt wordt, dan staan zij in den 4^{en} naamv. en vormen bepalingen van de werkw. *Regenen*, *Sneeuwen*, *Vriezen* enz. *Het regent water*, *Het sneeuwt vlokken*, *Het vriest ijs*.

VOORBEELDEN.

Het regent — onb. enk. volzin.

Eerste Ontleding.

Het — plaatsvervangend ond. *)

regent — gez.

*) Er is onderscheid tusschen het grammatische onderwerp (plaatsvervangend onderwerp), dat is: het onderwerp van den vorm, waarin de gedachte uitgedrukt wordt, en het logische onderwerp (werkelijk onderwerp), d. i. het onderwerp van de gedachte zelve. Uit dit onderscheid vloeit noodzakelijk tweeërlei ontleding voort.

Tweede Ontleding.

Regen — werkelijk ond.
is — volledig gez.
Het is streng koud — bep. enk. volz.

Eerste Ontleding.

Het — plaatsvervangend ond.
is streng koud — uitgebreid gez.
streng — bepaling van *koud*.

Tweede ontleding.

Strenge koude — werk. uitgebr. ond.
is — voll. gez.
strenge — bep. van *koude*.
Het ontbreekt aan geld — bep. enk. volz.

Eerste Ontleding.

Het — plaatsverv. ond.
ontbreekt aan geld — uitgebr. gez.
aan geld — bep. van *ontbreekt*.

Tweede Ontleding.

Gebrek aan geld — werk. uitgebreid ond.
is — gezegde.
aan geld — bep. van *gebrek*.

Overmorgen is het kermis — bep. enk. volz.

Het — plaatsverv. ond.
is — voll. gez.
kermis — werkelijk ond.
overmorgen — bep. van *is*.

Het verheugt mij u te ontmoeten — bep. enk. volz.

Het — plaatsverv. ond.
verheugt mij — uitgebr. gez.
u te ontmoeten — werkel. ond.
mij — bep. van *verheugt*.

Mij dorst — bep. enk. volz.

Eerste Ontleding.

Het — verzwegen plaatsverv. ond.

dorst mij — uitgebr. gez.

mij — bep. van *dorst*.

Tweede Ontleding.

Dorst — werk. ond.

is — voll. gez.

(*in*) *mij* — bep. van *is*.

Het schijnt warm — onbep. enk. volz.

Eerste Ontleding.

Het — plaatsverv. ond.

schijnt warm — gez.

Tweede Ontleding.

Warmte — werk. ond.

schijnt (te zijn) — gez.

OPGAVEN.

Het regende — Het heeft gehageld — Het had zwaar gedonderd —
 Het zal rijmen — Het waait — Het lichte sterk in het westen —
 Het vroom gisteren — Het dreunt (Dreunen is) — Het klopt mij
 overal — Het was koud — Het wordt licht — Het scheen mistig —
 Het was onstuimig — Het ontbrak aan voldoende middelen — Het
 mangelde aan geld — Gisteren was het mijn geboortedag — Den 6.
 December is het Sint-Nicolaasdag — Mij dorstte — Ons huiverde —
 U heeft gehongerd — Het sneeuwde bloesems op de velden — Het
 /sneeuwt groote vlokken — Het is vier uur — /Het was avond —
 't Was middernacht — Het verblijdt mij, u te zien.

23. Het bijwoord *er* (*daar*) maakt, aan het hoofd van den zin geplaatst, de aanwending van het voornaamwoord *het*, als plaatsvervanger van het onderwerp, onnoodig. Het komt voor:

1°. in zinnen, waarin het onderwerp verscholen is in een deelwoord van den volmaakten tijd, als: *Er wordt gedanst, Er werd gearbeid*, d. i. *Het dansen is of Dansen is* (heeft plaats), enz.

2°. in zinnen, waarin het onderwerp vóór het werkwoord ontbreekt, doch na het werkwoord genoemd wordt: a) *Er is tijd, Er was een koning, Er is vrede*; b) *Er valt regen, Er gebeurt iets, Er kwam bezoek, Er ontstond oorlog*, enz.

Aanm. In de uitdrukking *Er wordt geloopen* dient het bijwoord *er* als een bij uitstek geschikt hulpmiddel, om het werkelijk bestaan (het *daar zijn*) der werking aan te duiden, evenals in *Er is een God, Er zijn menschen* enz.,

24. Behoudt men in de laatstgenoemde zinnen de natuurlijke woordorde, dan valt het woordje *er* soms weg: *Regen valt, Iets gebeurt*, enz. Gewoonlijk behoudt men het, en schrijft: *Iets gebeurt er*, enz.
25. Beginnen volzinnen als de volgende: *Er wordt geleerd, Er wordt gearbeid*, met eene plaatsbepaling, dan wordt het woordje *er* dikwijls weggelaten; b. v.: *Er wordt in school geleerd, In school wordt er geleerd* of *In school wordt geleerd; Er wordt hier gearbeid, Hier wordt er gearbeid* of *Hier wordt gearbeid*.
26. De volzin *Het is tien jaar geleden* is een overblijfsel van eene manier van spreken, die thans verouderd is. Nu zou men moeten zeggen: *Er zijn tien jaren geleden* of *Tien jaren zijn geleden*. *Het* is hier het plaatsvervangende en *tien jaren* het werkelijke onderwerp.

VOORBEELDEN.

Er wordt gedanst — bep. enk. volz,

Eerste Ontleding.

Er — onbep. plaatsaanwijzing, bep. van het gez.
wordt gedanst — gez.

Tweede Ontleding.

Het dansen — ond.

is — voll. gez.

Er valt regen — bep. enk. volz.

Er — onbep. plaatsaanw., bep. v. h. gez.

valt — gez.

regen — ond.

Hier wordt gearbeid — bep. enk. volz.

Eerste Ontleding.

Hier — bep. plaatsaanw., bep. v. h. gez.

wordt gearbeid — gez.

Tweede Ontleding.

Het arbeiden — ond.

is — voll. gez.

hier — bep. van *is*.

Er is licht — bep. enk. volz.

Er — onbep. plaatsaanw., bep. van het gez.

is — voll. gez.

licht — ond.

Dáár was er volk — bep. enk. volz.

Dáár — bep. plaatsaanw., bep. van het gez.

was — voll. gez.

er — onbep. plaatsaanw., bep. van het gez.

volk — ond.

OPGAVEN.

Er wordt gedanst —/Er zal overmorgen gestreden worden — Er is tijd — Er zullen nog peren zijn — Er viel regen — Er komt vrede —/In school moet geleerd worden — Op het slagveld werd hevig gestreden —/Het is drie uren geleden — Er is gepraat (geworden) — Er is te Leipzig hardnekkig gestreden.

27. De volzinnen worden onderscheiden in *bestaanszinnen* en *eigenschapszinnen*. De laatste worden weder onderscheiden in *hoedanigheidszinnen* en *bedrijfzinnen*. In de *bestaanszinnen* wordt bloot het *bestaan* van eene zelfstandigheid (persoon, zaak of werking) vermeld. Daartoe behooren dus:

- 1°. *Er is een God, Wij zijn hier, Gij waart boven, Het is kermis, Er is tijd, enz.*
- 2°. *Het regent, Het sneeuwde, Het is koud, Het was duister, Het was dag, Het wordt licht, Het blijft nacht, Het is vier uren, Het scheelt hem aan het hoofd, Het ontbreekt aan geld, enz.*
- 3°. *Er wordt gedanst, Er werd gespeeld, enz.*
- 4°. *Mij dorst, Hen hongerde, Mij is bange, enz.*

28. *Hoedanigheidszinnen* zijn:

- 1°. de zoodanige, waarin de werkwoorden *zijn* of *wezen, heeten, blijven, schijnen, worden, lijken* en *blijken* met een eigenschaps- of hoedanigheidswoord (een zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord) verbonden worden, om een volledig gezegde te vormen. B. v.: *De man is groot, Het kind heette Willem, De koning scheen gelukkig, Hij werd koning, enz.*

- 2°. die volzinnen, waarin het onderwerp *het* in de plaats treedt van een gedachten zin; als *Het waren menschen*, *Het was ze*, *Het is stoom*, *Het was vrede*.
29. In de *bedrijfszinnen* wordt een *bedrijf* of eene *werking* uitgedrukt. B. v.: *De zon schijnt*, *Wij lezen een boek*, *Ontferm u mijner*, enz. Tot de *bedrijfszinnen* behooren ook:
- 1°. die, waarin de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *heeten*, *blijven*, *schijnen*, *worden*, *lijken* en *blijken* òf in een oneigenlijken zin, òf als volledig gezegde voorkomen;
- 2°. die, waarin *er* op de plaats van het onderwerp staat, doch dit onderwerp zelf later genoemd wordt; als: *Er valt regen*;
- 3°. de volzinnen, *Het smart mij*, *Het is tien jaar geleden*, enz.

OPGAVEN.

Er is een God — God is — God is de Almachtige — In het Heden ligt 't Voorleden — De mensch is het pronkstuk van Gods schepping — Er zij licht — Zij was het zelf — Mijns gelijke is hij — Titus heette de lieveling van het menschelijk geslacht — Dit kind is twaalf jaar — Het is drie jaar geleden — Zijn is de bezitting — Het werd vrede — Haastige spoed is zelden goed — De wereld werd uit niets — Er heerschte in Jozefs tijd een zevenjarige hongersnood in Egypte — De rondtrekkende schapen in Spanje heeten merino's — Bonifacius wordt de Apostel der Duitschers genoemd — Clovis was de eerste Christenkoning der Franken — Ons land was in vroeger eeuw verdeeld in gouwen — Het zal weldra regenen — Het dreunt — Hij bleef mijn vijand tot aan zijn laatsten snik — Het was vinnig koud — Gij zijt mijns niet waardig — Dat boek is een gulden waard — Er was een overvloed van oranjeappelen — Het regende zegenwenschen op Nieuwjaarsdag — Het is nacht — Wat is er van den nacht?

30. Tot nog toe hebben wij het werkwoord *zijn* of *wezen* als *deel van het gezegde* of als *volledig gezegde* beschouwd. In *hoedanigheidszinnen* draagt het den naam van *koppelwoord*, daar het dient om de verbinding van het onderwerp en het naamwoordelijk gezegde tot stand te brengen.

VOORBEELD.

<i>Mijn zoon was ongehoorzaam</i>	— bep. enk. hoedanigheidszin.
<i>Mijn zoon</i>	— uitgebr. ond.
<i>was ongehoorzaam</i>	— gez., waarin
<i>was</i>	— koppelwoord en
<i>ongehoorzaam</i>	— hoedanigheidswoord.
<i>mijn</i>	— bep. van <i>zoon</i> .

-
31. De volzinnen worden ook onderscheiden in *vragende*, *wenschende* en *gebiedende*. De *vragende* volzinnen drukken eene *vraag*; de *wenschende* volzinnen, een *wensch*; de *gebiedende*, een *gebod*, *raad*, *bevel*, *vermaning*, *opwekking*, *aansporing* enz. uit. In de *vragende* volzinnen staat het werkwoord in de *aantoonende* wijs: *Komt gij? Zijt gij naar school geweest? Wordt de vlijtige geprezen?* In de *wenschende* volzinnen staat het werkwoord gewoonlijk in de *aanvoegende* wijs: *Kwame hij toch! God zegene u!* In de *gebiedende* volzinnen staat het werkwoord gewoonlijk in de *gebiedende* wijs: *Komt! Spreek gij!*
32. Is in den wenschenden zin de wensch van dien aard, *dat men zijne vervulling verwachten mag*, dan gebruikt men den tegenwoordigen tijd der *aanvoegende* wijs:

Hij zegene u! Het geschiede! Ook kan men in dit geval zich van den vorm der gebiedende wijs bedienen. Zoo staat *Leef gelukkig!* voor: *Dat gij gelukkig levet!* *Vaart Wel!* voor: *Dat gij wel varet!* *)

33. Wordt in den wenschenden zin de vervulling van den wensch onmogelijk geacht, dan gebruikt men den onvolmaakt' verleden' tijd. Zoo zegt men van een kranke: *Ware hij gezond!* en van een geliefden doode: *Ware hij niet gestorven!* —

VOORBEELDEN.

Komt gij heden bij uw vriend? — bep. enk. vragende be-
[drijfzin.

Gods zegen zij met u! — bep. enk. wenschende bestaanszin.

Spreek zachtjes — bep. enk. gebiedende bedrijfzin.

De nadere ontleding zij aan den lezer overgelaten.

OPGAVEN.

Waren uwe ouders tevreden? — Zij waren het — Kwaamt gij morgen toch! — Zoudt gij dan tevreden zijn? — Uwe zuster is zeer gelukkig — Zijt gij het ook? — Ware ik het! — Moge hij spoedig herstellen! — Bid! — Hoopt op God! — Geloofst alleenlijk — God is een toevlucht voor de zijnen — Waar was hij? — Hij was in den kelder — Wie was zij? — Zij was mijn zusters vriendin — Volhard tot den einde! — Wierd ik toch gezond! — Uw wil geschiede! — Zal het van daag regenen? — Eergisteren was het koud — Was het verledene week warm? — Moge hij weldra her-

*) Eene merkwaardig voorbeeld van wenschende zinnen, die ten deele in den vorm der aanvoegende, ten deele in den vorm der gebiedende wijs staan, levert het Volmaakte Gebed.

steld zijn! — Uw wil zal geschieden — Wie is die man (ond.)? — Wat is de roem? — Wie is het (ond.)? — Wie ben ik (ond.)? — Wat waren het? — Hij is gezond — Wie (ond.) was het? — Die (ond.) ben ik — Die droeve vrouw was zij.

34a. Het *lijdend* of *rechtstreeksch* voorwerp, dat *bedrijvende* (overgankelijke) werkw. bij zich kunnen nemen, heet in het bijzonder HET voorwerp. Wordt het beheerscht door een voorzetsel, dan houdt het op HET voorwerp te zijn: 't vormt dan met dit voorzetsel eene *bepaling*. B. v.: *Ik sla den hond* (rechtstreeksch voorw.), *Ik sla op den hond* (bep.): *Ik eet brood*, *Ik eet van het brood* enz.

De namen van personen of zaken, die in den 2^{den} of den 3^{den} naamval staan, worden *bepalingen* genoemd. Ook het *rechtstreeksche* voorwerp mag dien naam dragen.

Aanmerking. Ook *onzijdige* (onovergankelijke) werkwoorden kunnen een rechtstreeksch voorwerp bij zich krijgen:

- 1°. Wanneer het zelfst. naamw. de werking van het onz. werkwoord uitdrukt, b. v.: *Hij gaat zijn gang*; *Hij sloeg een slag*; *Hij slaapt den laatsten slaap*; *Strijdt den goeden strijd des geloofs*, enz.
- 2°. Wanneer het zelfst. naamw. het voortbrengsel noemt van eene werking, die tot het onderwerp bepaald blijft, b. v.: *Zij schreide heete tranen*; *Hij zweette bloed*; *Het vriest ijs*; *Het sneeuwde groote vlokken* (ook *met groote vlokken*); en overdrachtelijk: *God regent weldaden over rechtvaardigen en onrechtvaardigen*.
- 3°. Wanneer het zelfst. naamw. de strekking uitdrukt van eene handeling, die tot het ond. bepaald blijft, als: *Hij ademt wraak*, enz.
- 4°. Wanneer het zelfst. naamw., dat het voorwerp aanwijst, gevolgd wordt door een bijv. naamw., dat den toestand uitdrukt, waarin het voorwerp door de handeling geraakt, als:

- Hij wandelt zich moede; Hij staat zich (3 n.) de beenen moe; Hij ziet zijne oogen blind; Hij werkt zich dood, enz.*
- 5°. Wanneer het zelfst. naamw. de zaak noemt of het voorwerp, dat door de handeling van het onderwerp ontstaat, als: *Hij valt zich (3 n.) eene breuk (4 n.); Hij lacht zich (3 n.) een ongeluk (4 n.), enz.*

V O O R B E E L D.

De koning regeere het land! — bep. enk. wenschende bedrijfz.
De koning — ond.
regeere — gez.
het land — voorwerp of bep.

- 34b. De pers. voornw., welke bij de *noodwendig* terugwerkende werkw. voorkomen, worden *niet* als *bepalingen* beschouwd. *Ik schaam mij, Gij bezint u*, zijn dus *onbepaalde* enk. volz., waarin *schaam mij, bezint u* het gezegde uitmaken. De grond hiervan is, dat de noodw. terugw. werkw. in den grond eene handeling aanduiden, die tot het onderwerp der rede bepaald blijft.
35. Bij de *toevallig* terugwerkende werkw. worden de pers. voornw. als *bepalingen* (voorwerp) beschouwd, wijl men hier in zijne gedachten het onderwerp, als *handelend*, scheidt van het voorwerp, als *lijdend*. *Ik wasch mij, Gij doodt u zelven*, zijn dus evenzeer *bepaalde* volzinnen als *Ik wasch hem, Gij doodt uw vijand*.
36. Er zijn eenige *toevallig* terugw. werk., die, zoodra zij het onderwerp tevens als voorwerp bij zich hebben, de *beteekenis* van *noodwendig* terugw. werkw. aannemen, doordien zij daarmede één begrip uitmaken. Daartoe behooren onder andere *zich ontzien* = vreezen; *zich ergeren* = boos zijn; *zich verblijden* = blij

- zijn; *zich bedriegen* = het mishebben; *zich nederzetten* = gaan zitten, enz.
37. Het pers. voornw. *het* wordt niet zelden gebruikt in volzinnen, waarin een bepaald voorwerp ontbreekt, b. v.: *Ik maak het slecht; Ik heb het goed, Gij wint het van hem; enz.* Dit onbepaalde *het* maakt den volzin tot een *bepaalden* enkelvoudigen, doordien het eigenlijk een *bepaalde* zaak, toestand, werking enz. vertegenwoordigt, die men evenwel niet altijd duidelijk voor oogen heeft of aanwijst. 't Is echter zoo nauw met de overige woorden van het uitgebreid gezegde verbonden, dat het in veel gevallen daarmee als het ware één begrip uitmaakt. Zoo bet. onder andere *Hij maakt het lang*: Hij leeft lang, Hij spreekt lang; *Ik maak het goed*: Ik vaar wel. Daarentegen; *Zij hebben het mis*: Zij zijn (daarin) mis, Zij bedriegen zich (daarin); *Hij legt het verstandig aan*: Hij handelt (daarin) verstandig, Hij gaat verstandig (daarin) te werk; enz. Dit *het* wordt bij de ontleding naar gelang van den zin met de overige woorden van het gezegde verbonden of hiervan gescheiden.
38. Bij de werkwoorden *leeren* en *helpen* wordt het voorwerp, dat de *zaak* aanwijst, soms door den zelfst. naamw. vorm van het werkwoord vervangen; b. v.: *Ik leer den leerling lezen; Ik help hem arbeiden.* Op deze wijze kan *leeren* drie voorwerpen na zich hebben; b. v.: *Ik leer den leerling dit schrift lezen*, waarin *den leerling* het voorwerp van den persoon, *lezen*, het voorwerp der zaak, *dit schrift* het voorwerp van *lezen* is.
39. Ook de werkwoorden *heeten*, *noemen*, *doopen*, *achten*, *prijzen*, *rekenen*, *schatten*, *bevinden*, *maken*, *vinden*, *schelden*, *zich betomen*, *zich gevoelen*, hebben twee

vierde naamvallen bij zich, doch die hetzelfde voorwerp beduiden. B. v.: *Ik heet hem mijn vriend; Ik acht hem uw weldoener; Zij wilden hem koning maken; De eene geleerde schold den anderen weetniet* (of voor een weetniet); enz. Het tweede voorwerp is hier eene nadere bepaling van het eerste.

Zoo ook in de volgende dichtregelen:

Prijst vrij den nachtegaal

(Als hij u menigmaal

Verlust, en schatert uit)

Een zingend vedertje en een gewiekt geluid.

MARIA TESSELSCHADE VISSCHER. *De Nachtegaal.*

Hier leert Hij ons reeds in zijn jeugd,

Wat mensch te zijn beteekent,

Hij, die de godsvrucht en de deugd

Als mensch zijn grootheid rekent.

Evang. Gez.

Aanmerking. 1. Bij de werkwoorden *noemen* en *heeten* komt de onbepaalde wijs als voorwerp voor in zinnen als de volgende: *Dát noem ik slapen; Dát heet ik arbeiden*, enz. Hier duiden *dát* en *slapen*, *dát* en *arbeiden* hetzelfde voorwerp aan.

Aanmerking. 2. Soms wordt het tweede voorwerp of de nadere bepaling door de woordjes *als*, *voor* of *tot* met het eerste verbonden; b. v.: *Hij rekende het zich tot een duren plicht; Men verklaarde hem tot vijand; Hij stelde zich borg*, en: *Hij stelde hem als borg* of *tot borg voor zijn broeder*. In: *Men hield hem voor een bedrieger, Men zag hem voor een vijand aan* enz. kan voor zelfs niet gemist worden.

40. Wanneer de werkwoorden *laten* en *doen* zoodanig met de onbepaalde wijs van een *bedrijvend* werkwoord verbonden zijn, dat zij maar één begrip vormen, kunnen ook zij twee vierde naamvallen bij zich hebben. De eene vierde naamval is dan het voorwerp van het samen gevatte begrip; de tweede, dat van het bedr. werkwoord in de onbep. wijs. Zoo zal dan in den volzin: *Ik doe den scholier de les lezen, den scholier het*

voorwerp zijn van *doe lezen* en *de les* het voorwerp van *lezen*. Hetzelfde vindt plaats in de volzinnen: *Laat den kleermaker een rok maken*; *Doe den zoon zijn vader eeren*; *Laat hem deze prenten zien*, en soortgelijke. Het is duidelijk, dat in zinnen als: *Laat dezen leermeester uw leidsman zijn*, *uw leidsman* in den vierden naamval staat. Op het zelfstandig werkw. *zijn* volgt dezelfde naamval als die, waarin het woord staat, waarop dat werkwoord betrekking heeft.

VOORBEELDEN.

<i>Ik noem hen dwaazen</i>	— bep. enk. bedrijfz.
<i>Ik</i>	— ond.
<i>noem</i>	— gez.
<i>hen</i>	— 1 ^e . voorwerp.
<i>dwaazen</i>	— 2 ^e . voorw.

Reken hem uw vriend — bep. enk. geb. bedrijfz.

Gij — verzwegen ond.

reken — gez.

hem — 1^e. voorw.

uw vriend — 2^e. voorw., nadere bep. van het 1^e. voorw.

Dede hij zijn zoon toch een leermeester kiezen! — bep. enk. wenshende bedrijfz.

Hij — ond.

dede kiezen — gez.

zijn zoon — voorw. v. h. gez. *dede kiezen*.

een leermeester — voorw. van *kieszen*.

OPGAVEN.

De Molukken leveren kostbare specerijen — Dagobert stichtte de eerste christenkerk te Utrecht — Wilt gij pennen (hebben)? — De regen drupt zilver op den akker — Mijnen vrede laat ik u — Klaagde hij mij zijn leed! — Ontferm u mijner! — Het stuitte hun tegen de borst — Wij weten het hem (3 n.) dank — Uw vriend heeft mij (4 n.) ontweken — Hij is mij (3 n.) op den weg ont-

moet — Dat ging mijn verstand (3 n.) te boven — Zij liepen (van) den heuvel af — De hoogleeraar vergeleek Cicero met Demosthenes — Men vergelijkt de jeugd bij de lente — Wij loonen hem (3 n.) zijn arbeid — Ik benijdde hen om hun geluk — Zij benijdden hun hun geluk — Ik heb mijn boek vergeten — Zij is hare les vergeten — Zij had hem nagevolgd — Ik was hem nagevolgd. *)

Hij sloeg (daaraan) geloof — Zij sloeg den knaap — De keizer voerde zijn leger aan — De lasteraar sticht veel kwaad — Uw heer stichtte een fraai gebouw — Houd school — Houd den dief! — De soldaten gaven vuur — Die soldaat gaf mij het vuur.

Hij heeft zich vergist — Gij beroemt u op uwe hooge geboorte — Hij verdiept zich in de bespiegelingen — De vijanden stelden zich te weer (verweerden zich) — Gij onderwondt u groote dingen — Wij hebben ons uwer ontfermd.

Gij bemindet u zelve — Ik heb mij geducht gewond — De onvoorzichtige soldaat zal zich kwetsen.

Gij troosttet u zelve — Wij ergerden ons — Hij vertoornde zich — De Rijn stort zich in de Noordzee — Zij spitsen zich op een antwoord — Hij stelde zich tevreden.

De stad houdt het nog — Zij brengen het ver — Wij hebben 't goed voor — De zieke man zal 't niet lang meer maken — Zij hebben 't maar krapjes — Zij kreeg het benauwd.

Hij betoont zich mijn weldoener — Men heette Willem I den Vader des Vaderlands — Ik laat den timmerman een lessenaar maken — Hij deed den knaap zijn opstel verbeteren — Laat den leerling zijne pen vermaken — Laat uw broeder uw vriend zijn — De edelen noemden graaf Floris V der keerlen God — Napoleon I noemde Antwerpen een pistool op de borst van Engeland.

41. Het voornaamwoordelijk bijwoord van plaats *er* komt niet altijd als *onbepaalde* plaatsaanwijzing voor. Vraagten, b. v.: *Waar gij gisteren in de school*, en antwoordt men: *Ja, ik was er*, dan is *er* hier eene be-

*) De bedr. werkw. *vergeten*, *volgen*, *beginnen* en eenige andere, die vroeger *onz.* waren, worden dáárom zoowel met *zijn* als met *hebben* gevoegd. Beteekent *vergeten* verzuimen mede te brengen, dan heeft het uitsluitend *hebben*: *Ik heb mijn boek vergeten.*

paalde plaatsaanwijzing, gelijkstaande met eene verzachting van *daar*. — Vraagt men echter: *Hebt gij appelen*, en antwoordt men: *Ja, ik heb er*, zoo staat *er* in de plaats van *appelen*. Dit *er* (eigenlijk *der*) is niet een bijwoord van plaats, maar de 2de naamval meervoud van het aanwijzend of bepalend voorn. *die*. Hieruit wordt het duidelijk, dat, wanneer men vraagt *Zijn er menschen?* en geantwoord wordt *Er zijn er*, het eerste *er* eene bepaalde of onbepaalde plaatsaanwijzing is en het tweede *er* (*der*) het onderwerp vervangt, of liever, eene bepaling is, die de waarde heeft van *daarvan* en waarin het onderwerp ligt opgesloten.

VOORBEELDEN.

Er zijn er — bep. enk. bestaanszin.
Er — onbep. plaatsaanwijzing, bep. v. het gez.
zijn — volledig gez.
er (menschen) — bepaling, waarin het *onderw.* ligt opgesloten.

Vondt gij daar vrienden? — *Ik vond er daar.*

Ik vond er daar — bep. enk. bedrijfz.

Ik — onderw.

vond — gez.

er (vrienden) — bepaling, waarin het *voorwerp* ligt opgesloten.

daar — bep. v. h. gez.

Waren dáár veel menschen? — *Er waren er dáár veel.*

Er waren er dáár veel — bep. enk. bestaanszin.

Er — onbep. plaatsaanw., bep. v. h. gez.

waren — volledig gez.

er (menschen) — bep., waarin het *onderw.* ligt opgesloten.

veel — bep. van *er*.

dáár — bep. v. h. gez.

Komt in dezen volzin de plaatsbepaling voorop, dan valt de onbep. plaatsaanwijzing weg, als: *Dáár waren er veel.*

OPGAVEN.

Er waren weinig menschen op de kermis — Er waren er weinig — Komt gij soms bij dien heer? Ik kom er zelden — Hebt gij vrienden? — Ik heb er.

42. Wij hebben tot nu toe alleen over *bevestigende* volzinnen gehandeld, dat is: over volzinnen, waarin het gezegde aan het onderwerp *toegekend* werd. Wordt het gezegde daaraan *ontzegd*, dan heet de volzin *ontkennend*. Behoort de ontkenning bij het onderwerp, dan heet zij *onderwerpsontkenning*; behoort zij bij het voorwerp of bij eene bepaling, zoo heet zij *voorwerps- of bepalingsontkenning*; behoort zij bij het gezegde, dan heet zij bloot *ontkenning*, en heeft ook alleen *dán* de kracht om *den volzin* ontkennend te maken.

Eene ontkenning wordt uitgedrukt door de woorden *niet, niets, geen, geenszins, nimmer, nooit, nergens* enz.

VOORBEELDEN.

1. De jongen is gelukkig — B.
2. *Niet de jongen* is gelukkig — B.
3. *Niet weinigen* waren daar tegenwoordig,
Niet al mijn leerlingen zijn vlijtig,
Niet een iegelijk zal ingaan in het Koninkrijk der Hemelen — B.
4. De jongen *is niet gelukkig*,
Hij zal nimmer slagen,
Dat zal geenszins geschieden,
Niemand kent hem,
Hij spreekt geen enkel woord,
Mij deerde niets — O.

5. Ik eet heden een appel B.
6. *Niet ik* eet heden een appel — B.
7. Ik eet *niet heden* een appel — B.
8. Ik eet heden *niet een appel*,
of: Ik eet heden *geen appel* — B.
9. Een appel *eet* ik heden *niet* — O.
10. Wees in geen ding bezorgd.
Wees in geen ding verschrikt — O.
11. Geen goed ding geschiedt er ooit gewisser,
Geene hoop was meer gegrond,
Niets is zekerder,
Niemand is gelukkiger — B.
12. Hij wendt niet de minste moeite aan,
Geene verwachtingen werden minder vervuld — B. of O.
13. Hij was niet zoodra aangekomen, of hij vertrok
weder — B.
14. Maar 't is geen middernacht geslagen,
En alles stil,
Of huis, en bed, en kamer wagen
Van hol gegil — B.

W. BILDERDIJK. *De Vloek.*

Bij het nagaan der bovenstaande voorbeelden en bij het ontleden der opgaven onderzoekte men vóór alles, of het gezegde wordt toegekend óf aan het *onderwerp*, óf aan *iemand* of *iets anders*. Men zal bevinden, dat sommige volzinnen, om volledig en duidelijk te zijn, door een *ondergeschikten* zin (van deze kan eerst later sprake zijn) of een of ander zindeel behooren aangevuld te worden. Reeds de vorm van den volzin geeft dit niet onduidelijk te kennen. B. v.: *Niet de jongen is gelukkig* (maar het meisje); *Niet ik* (gij) *eet heden een appel*; *Geen ding geschiedt er ooit gewisser* (dan 't hoog bevel van 's Heeren mond); *Geene hoop was meer gegrond* (dan die). Verder denke men aan hetgeen vroeger gezegd is omtrent *niet* en *geenszins*.

43. Bijzondere aandacht verdienen onder de bepalingen die zelfstandige naamwoorden of zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden, die, bij een ander zelfst. naamw. of een pers. voorn. geplaatst, daaraan eene hoedanigheid, eigenschap of waardigheid toekennen; als, b. v.: *Willem de Eerste*, *Karel de Groot*e, *keizer Napoleon*, *Mijnheer uw vader*, *Mijnheer de Baron*, *Wij menschen*, *Johannes de Dooper*, *God de Vader*, *Willem de Veroveraar*, *de apostel Paulus*, *de provincie Gelderland*, *de berg Etna*, *de maand Mei*, *Meester Vroeg*, *Tante Mietje*, *de vogel Specht*, *het kruidje Roermij-niet*, *de Genuees Christophorus Columbus* enz.
44. Niet altijd wordt de bepaling onmiddellijk met het zelfst. naamw. of voornaamw. verbonden. Men doet zulks vaak door middel van het woordje *als*; b. v.: *Hij stierf als held* of *als een held*; *Gij zorgdet voor hem, als zijn voogd*; *Als uw vriend, behartigde ik uwe belangen: Hij schaamt zich, als de bewerker van dat ongeluk*; — *Hij vereert hem als zijn leermeester*; *Ik bemin hem als zijn broeder*; *Hij doet zich kennen als mijn vriend*; — *Die jongen is mij* (3 n.), *als zijn leermeester* (3 n.), *veel dank verschuldigd*; *De raad van uw vader* (4 n.), *als mijn vriend* (4 n.), *is geld waard*.

Aanmerking. In: *Hij schaamt zich als de bewerker van het ongeluk*; *Ik erger mij als uw leermeester*, staan *bewerker* en *leermeester* in den *eersten* naamval; in: *Hij doet zich kennen als mijn vriend*; *Hij beveelt zich als een deskundige aan*, staan *vriend* en *deskundige* in den *vierden* naamval. In het eerste geval, waar de werkwoorden *eigenlijk* terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het *onderwerp*; in het tweede geval, waar de werkwoorden *toevallig* terugwerkend zijn, komt de bepaling in naamval met het *voorwerp* overeen.

45. De volzinnen als de volgende: *De leeuw, de koning*

der dieren, schudde zijne manen; Socrates, de groote wijze van Athene, dronk den giftbeker; Zoude ik u, mijn geachten leermeester, niet gehoorzamen? enz. ontvagen de bepalingen, die hier van een bijzonderen aard zijn, den naam van *bijstellingen*. Zij komen altijd in getal en naamval overeen met het woord, dat zij bepalen, en bezitten de eigenschap, dat men ze met hulp van een betrekkelijk voorn. en het werkwoord *zijn*, tot hoedanigheidszinnen vormen kan; als: De leeuw, *die de koning der dieren is*, schudde zijne manen.

VOORBEELD.

*Aanschouw den held, der Staten rechterhand,
Den redder van 't vervallen Vaderland.* — bep. bev. enk. be-
[drijfz.]

<i>Aanschouw</i>	— gez.
<i>gij</i>	— verzw. ond.
<i>den held</i>	— voorw.
<i>der Staten rechterhand</i>	— 1e. bijstelling van het [voorw.]
<i>der Staten</i>	— bep. van <i>rechterhand</i> .
<i>den redder van 't vervallen Vaderland</i>	— 2e. bijst. v. h. v. voorw.
<i>van 't vervallen Vaderland</i>	— bep. van <i>redder</i> .
<i>vervallen</i>	— bep. van <i>Vaderland</i> .

46. Onder de bepalingen van het voorwerp dienen de volgende eene bijzondere aandacht:

- 1°. die, welke eene hoedanigheid uitdrukken, die in het voorwerp aanwezig is. Dit vindt plaats bij de werkwoorden *hebben, laten, gevoelen, vinden, zien*; als: *Hij heeft alles veil; Hij laat het boek ongelezen; Hij vond hem dood; Ik gevoel mij gelukkig; Ik zie u tevreden;*

- 2°. die, welke eene eigenschap aanduiden, die door het gezegde, wordt voortgebracht; als: *Ik doe mijn woord* (4 n.) *gestand* *); *Ik doe mijn vriend* (4 n.) *genoeg* *); *Ik laat hem los*; *De koningin maakte / zich meester* *) *van de stad*; *Ik neem hem gevangen*; *Hij zet het kind recht*; *Hij stelde zich dwaas aan*; *Hij schildert het huis groen*; — *Hij drinkt het glas leeg*; *Hij wast zich schoon*;
- 3°. die, welke eene eigenschap aanduiden, welke door het onderwerp aan het voorwerp wordt toegekend; als: *Ik heet hem ongelukkig*; *Ik prijs hem gelukkig*; *Ik reken hem medeplichtig*; *Ik geef den moed verloren*; — *Ik verklaar hem onschuldig of voor onschuldig*; *Hij geeft zich voor rijk uit*; *Wij beschouwen u als ongelukkig*; — *Hij stelt hem als edel voor*;
- 4°. die, welke de gesteldheid aanduiden, waarin het voorwerp de werking ondergaat; b. v. *Ik verliet / hem stervende*; *Men liet hem voor dood liggen*; *Zij droegen hem voor dood weg*;
- 5°. die, welke den toestand aanduiden, waarin het voorwerp door de handeling van het onderwerp geraakt, als: *Hij loopt den vloer kaal*; *Hij wandelt zich moede*; *Hij bukt zich krom*; *Hij ziet zijne oogen blind*; en dergelijke.
47. Ook in volzinnen, met *hebben* en *vinden* samengesteld, als de volgende, is het laatste deel voor eene bepaling van het voorwerp te houden; als: *Ik heb mijn boek / in de kast staan*; *Ik vind hem aan de tafel zitten* (*zittend, gezeten*).
48. Niet zelden schijnen bepalingen van het onderwerp bepalingen van het gezegde te zijn; b. v.: *Hij leeft*

*) Bijv. naamw.

gelukkig; Zij stierf arm; Hij ziet bleek; Hij gehoorzaamt zwiiggend; Hij liep razend de deur uit; Hij werd levend begraven. Ook hier vormt het bijv. naamw. of deelw. met het werkwoord een *volledig gezegde*. (Zie § 6).

49. In de volzinnen: *Heer Graaf! Uwe hooge sprongen zijn gedaan; Sterren, Zon en Maan! Dient God op zijn waken; o Hemel, Aarde, Zee! Hoe luid roept Gij uws Scheppers glorie uit!* dragen de woorden *graaf, sterren, zon, maan, hemel, aarde en zee* ook in de zinsontleding den naam van *aangesproken persoon*.

Aanmerking. Wordt het persoonlijk voornaamwoord *u*, in den 3en of 4en naamval, onmiddellijk gevolgd door eene bepaling, zoo wordt deze geacht niet in den *nv.*, maar in den eersten naamval te staan, indien men de bepaling dan als *aangesproken persoon* beschouwt: Zoo zal men onberispelijk schrijven: *Ik zal u, arme man, niet mishandelen*, d. i. Arme man! ik zal u niet mishandelen; en daarentegen: *Ik zal hem, armen man, niet mishandelen; Men zal mij, blinden man, geen leed doen; Ik zal u, armen man, niets kunnen géven; Arme man! ik zal u niets kunnen geven.*

50. Bij de zinsontleding worden de *tusschenwerpsels* met stilzwijgen voorbijgaan of bloot met den naam *tusschenwerpsel* aangewezen of opgenoemd.
51. Niet altijd drukken de woorden *niet* en *geen* eene ontkenning uit. Soms dienen zij in vraag en uitroep om eene bevestiging te versterken; als: *Wat bittere miskenning viel u niet ten deel!* Soms drukken zij de stellige overtuiging van den vrager uit, als: *Dacht ik het niet? Was Salomo geen wijs man?*

VOORBEELD.

Heb ik het u, mijn lieve vriend! niet gezegd? — Bep. enk. vragend-ontkennende bedrijfz., met bevestigende be-teekenis.

Mijn lieve vriend! — Aangesproken persoon.
Enz.

O P G A V E N .

Hij was er niet — Niet hij was er — Zijne zuster was er — Zij aten nooit onrijpe appels — Hebben zij nooit koud water gedronken? — Niet de vader gaf zijne toestemming — De moeder gaf de hare — Er zijn geene spoken — Geen waar geluk wordt hier gevonden — Geen muren verduren der uren geweld — Men vindt hier geen onvermengd genot — De ziel is onsterfelijk — Het lichaam is het geenszins — Ik vind hem nergens — Zij waren mij geenszins welkom — Laat hem toch niet gaan! — Waren allen niet tevreden? — Waren niet allen tevreden? — Armoe is geen schande — Ik leerde gisteren mijne les — Ik leerde mijne les gisteren niet — Niet ik leerde gisteren die les — Ik leerde niet gisteren mijne les — Niets is bedekt voor het alziend oog van God — Niet alle volken gelooven in éénen God — Slecht werk is geen werk — Niet ieder bezit veel verstand — Geene troepen wederstonden den aanval van den Macedonischen phalanx — Ik heb er hoegenaamd geene kennis van — Niemand is onsterfelijk — Het geloof is niet aller — Gij waárt ondankbaar *) — Zij was niet dankbaar — Wij waren niet ondankbaar — Deze plaats is gansch niet onbekoorlijk — Die man is wanhopig — De moeder was ontroostbaar — Zijne zuster was troosteloos — Niet alle dagen regent het — Het regent nu niet — Niet overal vindt men slangen — Men mag niemand beleedigen — De Zwarte Bende van Karel van Gelder ontving geene soldij — Hij kan in geen drie weken uitgaan — De houtige stengel van de hennepplant is niet zuiver rond — Ik konde mij (4 n.) zijner (2 n.) onmogelijk herinneren — Hij herinnerde zich (3 n.) den man (4 n.) niet meer.

Keizer Napoleon overleed in 1821 op het eiland Sint Hélena — Wij menschen zijn aan de vergankelijkheid onderworpen — De profeet Elia ijverde voor Gods eer op den Karmel — Wij heeft u, diepbedroefde vrouw, beleedigd? — Karel de Grootte werd in 800 tot keizer gekroond — Bonifacius, de apostel der Duitschers, werd

*) *On* heeft vóór bijv. naamw. eene zuiver ontkennende kracht. *Wan* heeft yaak dezelfde kracht; als: in *wangunstig*, *wanhopig*, *wanordelijk*, *wantrouwend* enz. De uitgang *loos* stelt de ontk. hoedanigheid als iets positiefs voor, en kan den volzin dus niet ontkennend maken. Ook het voorz. *zonder* mist daartoe de kracht. In *mislukken* heeft *mis* volstrekt ontkennende kracht.

in 754 vermoord nabij Dokkum, eene stad in Friesland — Willem de Veroveraar won in 1066 den slag bij Hastings — Hendrik de Vierde, koning van Frankrijk, werd in 1610 door Ravaillac vermoord — De maand Januari is de nieuwjaarsmaand — Hij stierf als held — Gij zorgdet voor hem, als zijn voogd — Als zijn vriend, behartigde ik uwe belangen — Hij schaamt zich, als de bewerker van dat ongeluk — Hij vereert hem, als zijn leermeester — Hij doet zich kennen als mijn vriend — Scipio overwon Hannibal, den veldheer der Carthagers — Archimedes, de grootste wiskunstenaar van zijn tijd, vond de wet van Archimedes uit — Heron, de uitvinder der Heronsflesch, leefde vóór onze jaartelling te Alexandrie — Jan de Eerste, zoon van graaf Floris den Vijfden, was de laatste graaf uit het Oude of Hollandsche Huis.

Hij zet het kind recht — De rechter sprak den gevangene vrij — Zij zaten zich stijf — Ik erkende hem als schuldig — Men houdt hem voor verstandig — Hij schilderde hem als trouw — Ik verliet hem stervende — Men liet hem voor dood liggen.

Ik doe mijn woord gestand — De Heer deed het ons kond — Wij maken het hem (3 n.) wijs.

Werd Albrecht Beiling levend begraven? — Hij stond pal — Zij stierf kalm.

Wij geven ons arm — Hij loopt den vloer kaal — Hij schrijft zich de vingers lam.

Ik zal u, arme man, niet mishandelen — Ga heen, ondeugende meid! — Ach! daar sterft hij! — Dacht ik het niet? — Was de Ruyter geen groot held? — Uwe hooge sprongen zijn gedaan, heer Graaf! — Stierf Willem I niet door de hand eens moordenaars?

52. Tot de *bepaalde* enkelvoudige volzinnen behooren ook die, waarin het onderwerp of voorwerp twee of meer verschillende namen draagt. Zoodanige zijn: *Zijn oom en voogd is overleden; Groet uw vriend en leermeester van mij*, enz., in welke volzinnen de oom en voogd, de vriend en leermeester dezelfde persoon is. In zulke volzinnen heet het onderwerp of voorwerp *tweevoudig* onderwerp, *tweevoudig* voorwerp. Zoo kan men

ook *tweevoudige* bepalingen hebben, als: *Hij spreekt van uw oom en voogd*, enz.

53. Tot de *bepaalde* enkelvoudige zinnen rekent men ook de volgende en soortgelijke: *David en Jonathan waren elkanders vrienden; Armen en rijken ontmoeten elkander; Jan en Piet waren het oneens; Deugd en ondeugd zijn den oprechte niet hetzelfde; Boozen en goeden wedervaart éénerlei; De landman kan niet gelijktijdig zaaien en oogsten; De hoofdwindstreken zijn: noord, oost, zuid en west; Zij leeren en spelen bij afwisseling. Jacob en Flip drijven onderling handel; Oranje en Nederland zijn nauw verwant.*

VOORBEELDEN

Ware zijn vriend en leermeester niet gestorven! — bep. wenschende enkelv. ontk. bedrijfz.

Zijn vriend en leermeester — uitgebr. *tweevoudig* ond.

Zijn — bep. van *vriend en leermeester*.

ware niet gestorven — ontk. gez.

Jan en Piet zijn het oneens — bep. enk. bev. hoedanigheidsz.

Jan en Piet — *vermenigvuldigd* ond.

zijn het oneens — uitgebr. gez., waarin

oneens — eigenschapswoord.

54. Tot de volzinnen, waarin de onbepaalde wijs als onderwerp voorkomt, behooren, onder andere, de volgende: *Wandelen is goed voor de gezondheid; Werken is zalig; Lanterfantent staat leelijk; Kwaad met goed te vergelden is edel; Den naaste lief te hebben als ons zelven is onze plicht; Wél leven doet wél sterven; Na lijden komt verblijden.*

55. Wanneer de woorden *ja* en *neen* zoo op zich zelve staan, dat zij een geheel zin vertegenwoordigen,

dragen zij den naam van *onontwikkelde* zinnen. B. v. : *Zijt gij er geweest?* — *Ja!* — dat is: Ik ben er geweest. — *Zult gij het doen?* — *Neen!* — dat is: Ik zal het niet doen.

56. In het antwoord op vragende volzinnen worden vaak woorden weggelaten, die het antwoord met de vraag gemeen heeft. Bij de zinsontleding moet dit antwoord (dat den naam draagt van *betrekkelijk onvolledigen zin*) met woorden uit de vraag aangevuld, *volledig* gemaakt worden. Vraagt men b. v. : *Wat hebt gij verloren?* en is het antwoord: *Mijne beurs*, zoo is dit een onvolledige volzin, beteekende: *Ik heb mijne beurs verloren*. Zoo ook: *Komt gij heden nog?* — *Ja, heden avond*, d. i. : Ik kom heden avond nog.

VOORBEELDEN.

Leeft uw vader nog? — *Ja*.

Ja — onontwikk. bep. enk. bev. bedrijfz.
Mijn vader (of *Hij*) — ond.
leeft nog — uitgebr. gez.
nog — bep. van *leeft*.

Wat las hij? — *Een brief*.

Een brief — betrekk. onvoll. bep. bev. enk. bedrijfz.
Hij — verzw. ond.
las — verzw. gez.
een brief — voorw. of bepaling.

57. De volzinnen worden, eindelijk, nog onderscheiden in *stellige*, *noodwendige* en *twijfelachtige*.

In de *stellige* volzinnen, die iets als *werkelijk* vermelden, staat het werkwoord in de aantoonende wijs: *God regeert*; *Het regent*; *Het is mogelijk*; *Hij komt stellig*; *De mensch moet eenmaal sterven*, enz.

De *noodwendige* zin bevat een oordeel, waartoe de spreker zich op zekere gronden met noodwendigheid geleid ziet. Om zulk een zin te vormen, bedient men zich van de onbep. wijs eens werkwoords en het hulpwerkwoord *moeten*; als: *Hij moet zich zelve om het leven gebracht hebben; Dat werk moet veel inspanning gekost hebben*, enz.

Aanmerking. Beteekenen deze volzinnen den *inhoud* van eenig gerucht, dan behooren zij tot de eerste soort: *Hij moet ziek zijn* = men zegt, dat hij ziek is.

In den *twijfelachtigen* zin drukt men iets *mogelijks*, iets dat geschieden kan, iets twijfelachtigs of onzekers uit, met behulp van de werkwoorden *mogen*, *zullen* en *kunnen*; als: *Hij mag wel ziek zijn; Hij zal het nu wel gedaan hebben; Ik zelve kan het gedaan hebben*, enz. Soms ook staat het werkwoord in de aanvoegende wijs; als: *Het ware te wenschen; Dat zou goed zijn*, enz.

58. De hoofdbestanddeelen van den volzin zijn het onderwerp en het gezegde. Wanneer nu twee of meer volzinnen alle deelen gemeen hebben op één hoofdbestanddeel na, dan kunnen zij tot één volzin samengetrokken worden. De hoofdbestanddeelen komen dan in den nieuwen volzin *nevens elkander* te staan, heeten daarom *nevengeschikte zindeelen*, en vormen samen het *vermenigvuldigd voorwerp* of *vermenigvuldigd gezegde* van den enkelvoudigen zin. B. v.: *De jongen en het meisje lezen; De knaap leest en denkt na; Zij is jong, rijk en deugdzaam; Hij was, is en blijft gehoorzaam; Hij wordt, ja *) is reeds rijk; De vader, de moeder en het kind waren gezond en gelukkig*; enz. Deze zinnen nu zijn elk uit meer dan één zin gevormd, die

*) *Ja* is hier een koppelend, vermeerderend voegwoord.

bij de ontleding behoorlijk moeten aangewezen worden. Zoo is dan de eerste zin ontstaan uit de volgende twee: *De jongen leest* en *Het meisje leest*; de derde, uit de volgende drie: *Zij is jong*, *Zij is rijk*; *Zij is deugdzaam*; de zesde, uit de volgende drie, die elk weder uit twee andere gevormd zijn: *De vader was gezond en gelukkig*; *De moeder was gezond en gelukkig*, *Het kind was gezond en gelukkig*, samengetrokken uit: *De vader was gezond*, *De vader was gelukkig*; enz.

't Spreekt als van zelf, dat de verschillende hoofdbestanddeelen weder door verschillende bepalingen kunnen uitgebreid worden; als: *De goede jongen en het brave meisje lezen heden*.

59. Men heeft niet alleen een vermenigvuldigd ond. en een vermenigvuldigd gezegde, men heeft ook vermenigvuldigde bepalingen; b. v.: *Hij heeft dikwijls en ernstig gewaarschuwd*; *De jongen en het meisje aten gisteren en eergisteren een appel en peer*.

Aanmerking. De volzinnen met nevenschikte zinndeelen werden vroeger *veelvoudige* of *veelvuldige* geheeten.

60. Hierboven hebben wij twee of meer *bevestigende* enk. volzinnen tot één volzin samengesmolten; hetzelfde kan even goed met twee *ontkennende* geschieden. Zoo zal men uit *De jongen leest niet* en *Het meisje leest niet* dezen zin vormen: *De jongen noch het meisje leest*, of *Nòch de jongen*, *nòch het meisje leest*. Op gelijke wijze zijn: *Hij heeft noch geld noch goed*; *Hij heeft geen geld of goed*; *Hij eet noch drinkt*; *Hij is noch rijk*, *noch arm*, gevormd.

61. Ook de voegwoorden *maar*, *doch*, *niet alleen* — *maar*, *deels* — *deels*, *zooewel als*, *ja*, *ja zelfs* enz. dienen

om nevenschikte zindeelen met elkander te verbinden; als: *Hij is niet rijk, maar arm; Hij was rijk, doch gierig; Hij was niet rijk, en ook niet arm; De mensch leeft niet alleen voor dit leven, maar ook voor een volgend; De mensch leeft zoowel voor anderen, als voor zich zelve; Zoowel uwe vader als uwe moeder was daar; zij waren deels gekwetst, deels ongekwetst; Hij verkwistte zijn geld, ja zelfs zijn erfgoed; enz.*

Bij de ontleding moeten uit den aldus gevormden zin de bevestigende en ontkenkende zinnen ontwikkeld worden.

VOORBEELD.

Noch de jongen, noch het meisje leest. — onbep., stellige, enk. bedrijfz., met nevenschikte zindeelen.

Eerste Ontleding.

Noch de jongen, noch het meisje — vermenigvuld. ond. leest — gez.

Tweede Ontleding.

De jongen leest niet — onbep. enk. stell. ontk. bedrijfz.

Het meisje leest niet — id.

Enz.

62. Er is onderscheid tusschen de volzinnen *Zijn oom en voogd ried hem aan* en *Zijn oom en zijn voogd rieden hem aan*. In den eersten volzin is de *oom en voogd* één en dezelfde, in den tweeden volzin een verschillend persoon, waarom de nevenschikking in den eersten volzin eene *vereenigde*, in den tweeden eene *scheidende* genoemd wordt. Alleen de tweede volzin laat zich in twee enkelvoudige volzinnen ontbinden.

Aanmerking. Ook de volzinnen: *De broeder en zuster beminnen*

elkander; Jan en Piet zijn het oneens, en soortgelijke (§ 53) behooren tot de bepaalde enkelvoudige volzinnen met nevenschikte, *scheidend* samengevoegde zindeelen. Zij worden echter niet in twee enkelvoudige ontbonden.

VOORBEELDEN.

Zijn oom en voogd viel hem aan — bep. enk. stell. bev. bedrijfz., met nevenschikte zindeelen (*vereenigende* nevenschikking).

Zijn oom en voogd — uitgebr. tweev. ond.

Enz.

Zijn oom en zijn voogd vielen hem aan — bep. enk. stell. bev. bedrijfz., met nevenschikte zindeelen (*scheidende* nevenschikking).

Eerste Ontleding.

Zijn oom en zijn voogd — uitgebr. vermenigv. ond.

Enz.

Tweede Ontleding.

Zijn oom viel hem aan — bep. enk. stell. bev. bedr.

Zijn voogd viel hem aan — " " " " "

Enz.

-
63. Wanneer in een bepaalden enkelvoudigen volzin de nevenschikte zindeelen door het *verklarende* voegwoord *of* verbonden zijn, kan de zin *niet* in twee enk. zinnen ontbonden worden.

OPGAVEN.

Uw oom en voogd vertrok — Zijn vriend en leermeester riep hem — Groet uw vriend en leermeester van mij — Zijn heer en vader beval het hem.

Armen en rijken ontmoeten elkander — Hij was beurtelings streng en toegevend — Deugd en ondeugd zijn den oprechte niet hetzelfde — Water en olie vereenigen zich niet met elkander.

Kwaad met goed te vergelden is edel — Den naaste lief te hebben als ons zelven is onze eerste plicht — Op rijkdommen te bouwen is onverstandig — Het misdrijf kwijt te schelden is de kroone des wijzen.

/ Slaapt hij des morgens lang? — Neen — Wie heeft hem geslagen? — Zij — Wat zien ze? — Eene diep bedroefde vrouwe — Bezocht hij u dikwijls? — Alle dagen — Gij moet iets voor mij overschrijven — Wat? — Ik kom eerstdaags bij u — Wanneer?

/ Zij kunnen al gekomen zijn — Hij kan wel ziek zijn — Hij zal het nu wel gedaan hebben — Hij moet al terug zijn — Hij moet wel gesproken hebben — Het ware te wenschen — Hij mag wel verongelukt zijn.

/ Appels, peren en perziken zijn smakelijke vruchten — Noch zijn vader, noch zijne moeder deden het — Ik, gij en hij waren ziek — De boom- en veldvruchten zijn onontbeerlijk — Die heer en gindsche dame zijn rijk, doch gierig — De minister, ja zelfs de koning verscheen — Zon en maan gaan op en onder — Zoowel de vader als de moeder bemoeide zich met de zaak — Gij en hij zijt hier geweest — Hij of ik heb het gedaan — Gij noch ik kan (kunnen) komen — Hij of gij zult gaan — Niet alleen hij, maar ook gij zijt overtuigd — Dit kind en dat slapen — Noch deze leerling, noch die was oplettend.

Hij was, is en blijft mijn vriend — Hij wordt, ja is reeds rijk — Bid en werk — Vloekt, noch zweert — Zij gebruiken brood en wijn — God regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen — Het regende noch sneeuwde — Mij hongert en dorst — Er wordt gedanst en gesprongen — Geen Hoeksche of Kabeljauwsche dorst onder de regeering van Filips van Bourgondië het hoofd opsteken — Lodewijk de Elfde van Frankrijk ontzag noch verraad, noch vergif, noch sluipmoord.

Wees rein in uwe gedachten, in uwe woorden, in uwe daden — Een kwaad geweten is de getuigenis, de gevangenis, de rechter, de beul en de straf der zonde — Laat den hoogmoed noch uwe gedachten, noch uwe woorden, noch uwe daden besturen — De zoo gezonde haring wordt deels versch gebruikt, deels gerookt, deels ingezouten in tonnen — De verspreiding der planten over de aarde wordt op {bewonderenswaardige wijze bevorderd deels door het openbarsten der zaadhuisjes, deels door het stroomend water, deels door den wind, deels door de vogelen — Niet alleen voor onszelve zijn wij geboren, maar ook voor het vaderland — Wij

moeten allen sterven, hetzij vroeg, hetzij spa (= 't zij vroeg of spa).

De roem van Gods barmhartigheid,
Zijn wijsheid, macht en majesteit
Moet al het schepsel zingen.

Ik ga naar mijn oom en voogd — Ik ga naar mijn oom en mijn voogd — Ik heb een schoon en goed boek gelezen — Gij spreekt over de kinderen van Izaäk en Ismaël — Mijn en uw vriend is een braaf man — Hare dienstmaagd droeg kleederen van zijde en fluweel — Men bemint en vreest hem — Hij speelt gelukkig en ongelukkig — Oude en jonge lieden kunnen sterven — Dit schoone en nuttige boek bevat mij — Uw oude en uw jonge bediende zijn ziek — Goede en slechte menschen zoeken elkander niet — Deze landman heeft wit en zwarte koeien — Hij had eene rood, wit en blauwe vlag — Jan en Willems tuin is fraai — Hendriks en Maria's tuin liggen woest — Vreugde en leed, voorspoed en tegenspoed zijn in Gods hand — Hij kocht een oud en een nieuw huis — Hij is oom en voogd — Zij waren heer en meester — Men sprak voor en tegen de zaak.

De ertsen of metalen behooren tot de delfstoffen — De stad Setubal of Sint Ubes ligt in Portugal — De Adige of Etsch stort zich in de Adriatische zee.

II. DE ELLIPTISCHE OF VOLSTREKT ONVOLLEDIGE ENKELVOUDIGE VOLZIN.

64. Een volzin is *elliptisch* of *volstrekt onvolledig*, wanneer het werkwoord of werkwoordelijk bestanddeel van het gezegde ontbreekt. Daarenboven wordt in sommige elliptische volzinnen nog het onderwerp gemist.
65. Het werkwoord *zijn* ontbreekt in de volgende bestaanszinnen: *God dank! Heil u! Eere den overwinnaar!* d. i. God zij dank! enz. Ook in de bedrijfszinnen ontbreken niet zelden werkwoorden, die echter lichtelijk ingevuld kunnen worden. Bijv.: *Zij aan het loopen! Waartoe dat onophoudelijk gebabbel? Ik eerst; Raad vóór daad; Uit rein gewin, een stil gemoed.* Men kan deze zinnen tot de volgende vormen: *Zij gingen aan 't loopen! Waartoe dient dat onophoudelijk gebabbel? Ik speel eerst; Raad ga vóór daad; Uit rein gewin spruit een stil gemoed.*
66. Als bestanddeel van het gezegde ontbreekt het werkwoord *zijn* in 't spreekwoordelijk gezegde: *Vrijheid, blijheid*, zoowel als in de vraag: *Wat nu te doen?* en in het bevel: *Niets aan te raken!* Voorts in: *Verre van mij!*

De onvolmaakt verleden tijd van het werkwoord *zullen* ontbreekt in vragende zinnen, met welke men iets ten sterkste wil ontkennen of ongerijmd doen voorkomen. B. v.: *Ik u verraden!?* *Hij dat gedaan hebben?!* d. i.: Ik zou u verraden?! enz. Het werkwoord *worden* ontbreekt in uitdrukkingen als de vol-

- gende : *Waarom gebedeld? Waarom niet liever gearbeid?*
67. In 't bijzonder verdienen die volzinnen onze aandacht, in welke een deelwoord van den volmaakten tijd voorkomt met de kracht van de gebiedende wijs; als: *De hand aan den ploeg geslagen! Geen troef verzaakt! Den moed niet opgegeven! Kameraden! den vijand niet gevreesd!* Enz. Onder deze eischen de eerste twee alleen de inlassching van 't werkwoord worden om volledig te zijn: *De hand worde aan den ploeg geslagen! Geene troef worde veroorzaakt!* In de laatste twee volzinnen verraadt de vorm *den*, dat men in deze zinnen het *onderwerp* voor het *voorwerp* aanziet, omdat de geheele uitdrukking de kracht heeft van een bedrijvend werkwoord in de gebiedende wijs: de betekenis van den zin overheerscht hier den strikten vorm. Bij de ontleding wordt de ware vorm hersteld en men schrijft: *De moed worde niet opgegeven! De vijand worde niet gevreesd!* En zoo zal men dan ook: *Hem geloofd en gedankt!* en soortgelijke zinnen ontleden als: *Hij worde geloofd en gedankt!*

Zoo ook worden zegswijzen als de volgende: *Er worde vroolijk gedronken, Er worde blijmoedig feest gevierd*, enz., wanneer het hulpwerkwoord onderdrukt wordt en men schrijft: *Vroolijk gedronken! Blijmoedig feest gevierd! Moed gevat!* almede beschouwd als uitdrukkingen, in de gebiedende wijs staande. Zij worden ontleed als: *Het vroolijk drinken zij; Het blijmoedig feestvieren zij.*

De elliptische volzinnen: *Derwaarts ingelooopen! Voorwaarts gesneld! Goed uit de oogen gekeken! Niet vertraagd!* en dergelijke worden ontleed als: *Vroolijk gedronken!* of *Er worde vroolijk gedronken!* Men vormt

ze derhalve tot de volgende zinnen: *Het inloopen derwaarts zij; Het voorwaarts snellen zij; enz.*

68. In sommige volzinnen ontbreekt het werkwoordelijk bestanddeel van het gezegde, terwijl alleen het naamwoordelijk bestanddeel (een zelfst. of bijv. naamw.) overblijft. Dit heeft vooral plaats in vragende en uitroepende zinnen, wier verzwegen onderwerp een der voorn. *het, dit of dat* is. Zoo staat b. v. *Niet waar?* voor: *Is het niet waar? Wat nood?* voor: *Wat nood is het? O zalig oogenblik!* voor: *O 't is een zalig oogenblik! Wat schandelijk verraad!* voor: *Wat schandelijk verraad is dat!*

Zoo wordt in het wenshende *Welkom hier!* en in het bevelende *Stil! Bedaard!* de gebiedende wijs van 't werkw. *zijn* gemist, en staan de toejuichende uitdrukkingen: *Goed! Braaf! Goed getroffen! Juist gezien! Mooi zoo!* voor: *Dat is goed! Dat is braaf!* enz.

69. In andere volzinnen ontbreekt het geheele gezegde met het onderwerp, zoodat niets dan bepalingen van het gezegde overblijven. Meestal zijn zulke volstrekt onvolledige zinnen wenshende zinnen, wier onderwerp de aangesprokene persoon is. Zoo staat, b. v.: *Geduld!* voor: *Heb geduld!* dat is: *Dat gij geduld hebt!* *Ijverig aan het werk!* voor: *Ga ijverig aan het werk!* *Ik wensch, dat gij ijverig aan 't werk gaat!* *De beurs of het leven!* voor: *Geef de beurs of het leven!* *Ter zake!* voor: *Kom ter zake! Voorwaarts! Achterwaarts! Achteruit! Terug! Binnen!* enz. voor: *Kom, Ga of Treed voorwaarts!* Enz.

Al leveren ook het in te vullen onderwerp en gezegde een oordeelenden zin op, niettemin drukt de volstrekt onvolledige zin een wensch uit. Zoo kan

/ men de zinnen: *Goeden nacht! Goeden morgen! Geluk op uwe onderneming!* vormen tot: *Ik wensch u een goeden nacht! Ik wensch u een goeden morgen! Ik wensch u geluk op uwe onderneming!* gelijk staande met: *Dat gij een goeden nacht hebbet of Heb een goeden nacht!* enz. *Tot wederziens!* (dat eigenlijk zijn moest *Tot wederzien!*) staat voor: *Vaar wel tot wij elkander wederzien*, dat is: *Dat gij wel varet tot aan ons wederzien.*

Ook de adresssen op brieven kunnen tot deze soort van ellipsis gerekend worden. Zoo beteekent *Den Heere A te B.*: *Bezorg dezen brief (bij) den Heere A. te B.*

Ook de opschriften op gedenkteekens behooren hiertoe: *Ter gedachtenis van* enz. staat voor: *Dit gedenkteeken strekke ter gedachtenis van* enz.

VOORBEELDEN.

God dank! — Volstrekt onvoll., bep., bev., wenschende, enkelv. bestaanszin, waarin het volledige gezegde (*zij*) ontbreekt.

Vroolijk gedronken! — Volstr. onvoll., bep., bev., wenschende, enk. bestaanszin, met de kracht van een gebiedenden zin, waarin eene onbepaalde plaatsaanwijzing (*er*) en een deel van 't gezegde (*worde*) ontbreekt.

Geduld! — Volstr. onvoll., bep., bev., wensch., enk., bedr., waarin 't gezegde (*heb*) is weggelaten, in 'twelk het ond. ligt opgesloten.

De nadere ontleding wordt voortaan aan den lezer overgelaten.

OPGAVEN.

Eere den overwinnaar! — Allen aan 't lachen! — Waartoe dat onophoudelijk gebabbel? — Raad vóór daad — Eene vette keuken, een mager testament — Uit rein gewin, een stil gemoed — Bor-

gen, zorgen — Van zachte meesters, vuile wonden — In lagen stand
de meeste rust — Holla, Bootsman! Alles ree? — Ik u haten?! —
De moeder haren zuigeling vergeten?! — Zulk een lot het hunne?! —
De hand aan den ploeg geslagen! — Makkers! den arbeid niet
gestaakt!

Op dan, hoopvol voortgestevend
Op den tocht naar 't vaderland!

Wat goddelijk heldenvolk! — Bedaard! — Goed gezien! — Mooi
zoo! — 't Oog omhoog! — Handen uit de mouw! — Zegen met
uw koop! — Aan den Weledelen Heer A. — Ter gedachtenis van
den Vader des vaderlands.

III. DE SAMENGESTELDE ZIN.

A. DE NEVENSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

70. Twee of meer enkelvoudige volzinnen kunnen zoodanig met elkander verbonden wezen, dat de eene zin met betrekking tot den anderen *nevengeschikt*, of aan den anderen *ondergeschikt* is. De zinnen die op dergelijke wijze verbonden zijn, vormen een *samengestelden zin*.
71. *Nevenschikking* heeft plaats, wanneer de tot elkander in verband gebrachte zinnen gelijken rang bekleeden, dat is, wanneer een zin, zonder zijne zelfstandigheid te verliezen, aan een anderen zin wordt toegevoegd door middel van een voegwoord, dat, wegens den aard van deze betrekking, *nevenschikkend voegwoord* heet.
72. Men onderscheidt bij de nevenschikkende zinsverbinding drie hoofdvormen: den *aaneenschakelenden*, den *tegenstellenden* en den *oorzaak aanduidenden* vorm: b. v.: *Hij spreekt en ik gehoorzaam; Ik zou wel willen komen, maar ik heb geen tijd; Hij komt niet, want hij heeft geen tijd.*
73. De *zuiver aaneenschakelende nevenschikkende zinsverbinding* komt tot stand door middel van de voegwoorden *en; ook; niet alleen of slechts*, gevolgd door *maar of maar ook; zoowel*, gevolgd door *als ook; noch*, gevolgd door *noch*; b. v.: *Loof den Heer, mijne ziel! en vergeet geene van zijne welda-*

den; Hij gehoorzaamt zijn ouders en onderwijzers; ook plukt hij daarvan de schoonste vruchten; De vijand liet het niet enkel op het getal en den moed zijner benden aankomen; maar hij voegde middelen der verleiding bij die des gewelds; Noch de jongen schrijft, noch het meisje leest.

74. Worden meer dan twee zinnen aaneenschakelend verbonden, dan staat het koppelende en gewoonlijk slechts vóór den laatsten zin; b. v.: *De natuur heeft ons de werkzaamheid tot behoefte gemaakt; de maatschappij maakt ze ons tot plicht, en door de gewoonte wordt ze ons tot genoeg.* Zelfs ontbreekt en niet zelden ook vóór den laatsten zin, hetgeen geschiedt om den stijl recht levendig te maken. B. v. *Maar ijtings waait een verkwikkende adem ons aan; de zon heeft haar koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeien weder; gras en korenhalmen, en bloemenkelken tooien den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte vervult de balsemluekt met zijne tonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort.* †)
75. Soms ook wordt het voegwoord *en* voor elken zin herhaald. Voorbeelden daarvan vindt men in overvloed in TOLLENS' Vaderlandsche romances *Albrecht Beiling* en *Herman de Ruiter*:

Hij zegt en grijpt een monnikskap,
 En dekt het zwanger brein,
 En wapent zich met roer en zwaard,
 En rept zich door den Bommelwaard,
 En klopt aan Loevestein. *)

†) In dergelijke zinnen bestaat een *asyndeton*, d. i. eene *weglating* van 't voegwoord waar 't gewoonlijk gebruikt wordt, wat iets plechtigs heeft.

*) Hier bestaat een *polysyndeton*, eene *opeenhooping* van het voegwoord waar 't gewoonlijk wordt weggelaten, wat iets hartstochtelijks heeft.

76. De voortzettende of rangschikkende aaneensch. nevensch. komt tot stand door de bijw. *eerst, daarna, eindelijk, verder, voorts, wijders, ten laatste, ten eerste, ten tweede* enz. B. v. *Eerst beschreef mijn broeder mij zijne reis naar Amerika; daarna sprak hij over zijne aankomst in dat werelddeel; eindelijk dischte hij mij een verhaal op van de zeden der Roodhuiden.*
77. De verdeelende aaneensch. nevensch. komt tot stand door middel van de bijw.: *deels — deels; ter eener zijde — ter anderer zijde; van den eenen kant — van den anderen kant; nu eens — dan eens*. B. v.: *Nu eens sprak hij niet tegen mij; dan eens overlaadde hij mij met vriendschap; Eensdeels ben ik er blij om; anderdeels bedroef ik er mij over.*
78. De aaneenschakelende nevensch. zinsverb. geschiedt, eindelijk, waar het verband bewerkt wordt òf door een bijw. van tijd of plaats; òf door een bijw. van hoedanigheid, hoegrootheid of graad. B. v.: *Ik zweeg. Nu werd zij boos; Zij lachte. Toen greep hij haar aan; Regen wisselt met zonneshijn; zoo wisselen smart en vreugde; Verbied den ongehoorzamen jongen, hij zal het des te minder laten.*
79. De aaneenschakelende voegw. *alsmede* en *mitsgaders* maken den zin, waarin ze voorkomen, niet tot een samengestelden, maar voegen slechts eene nadere bijzonderheid, een zelfstandig nevensgeschikt zindeel, bij een lid van dien zin; b. v.: *De uitvinding van het glas, alsmede die van de purpervarf, schrijft men aan de Pheniciërs toe; Een donkaard koopt voor zijn geld zotheid, ongezondheid, armoede, schande, verachting, mitsgaders een knagend geweten en een vroeg-tijdigen of ellendigen dood.*

Aanmerking. Andere aaneenschakelende voegw., zooals *daar-
enboven* en *bovendien*, kunnen wel op een voorafgaanden zin terug-
wijzen, doch bewerken daarom nog geene samenstelling tus-
schen dien zin en den zin, waartoe zij behooren.

80. De *tegenstellende* nevenschikkende zinsverbinding kan *uitsluitend*, in de plaats *stellend* of *beperkend* zijn.
81. In de *uitsluitende* tegenst. nevensch. zinsverbinding worden de zinnen verbonden door middel der scheidende voegwoorden *of*, *of — of*, *hetzij — hetzij*, *hetzij — of*, in dier voege, dat, ingeval de stelling in den eenen zin waarheid behelst, de andere stelling niet bestaan kan. Bijv.: *Hij weigert het of hij staat het toe; Of hij komt te laat, of hij komt onvoorbereid, of hij komt in 't geheel niet.*

Aanmerking. *Hetzij — hetzij* verbindt alleen ondergeschikte of afhankelijke zinnen nevenschikkend. Zie § 132.

82. Het scheidende *of* staat ook aan 't hoofd van *vragende* zinnen; b. v.: *Of is het niet roemwaardig voor 't vaderland te sterven?* dat is: *Is het roemwaardig voor het vaderland te sterven? of is het dit niet?* — Ook achter de gebiedende wijs komt het voor: *Mijden toorn of vrees het naberouw*; dat is: *Mijden toorn of (mijdt gij hem niet) vrees (dan) het naberouw*; of ook: *Of mijdt den toorn, of vrees het naberouw.*

Aanmerking. Er is tweëerlei *of*. Het scheidende verbindt nevenschikte zinnen of zindeelen; het *voorwaardelijke* verbindt ondergeschikte zinnen met den hoofdzin. Moeten twee ondergeschikte zinnen, die met het *voorwaardelijke of* aanvangen, door middel van het scheidende *of* uitsluitend nevenschikkend verbonden worden, dan wordt het laatste *of* door *dan* vervangen. Zoo schrijft men: *Ik weet niet of hij komen zal, DAN of hij te huis zal blijven*, in plaats van: *Ik weet niet of hij komen zal, OF of hij te huis zal blijven*. Zoo ook: *Ik weet niet of de vader DAN of de zoon komen zal*, waarvoor men ook schrijft: *Ik weet niet of de vader DAN wel de zoon komen zal.* (Zie § 97 en 101).

83. Bij de *in de plaats stellende* tegenstellende nevenschikking kunnen twee gevallen voorkomen: de eerste zin kan ontkennend of niet ontkennend zijn. In het eerste geval wendt men het voegwoord *maar* aan; in het tweede geval het ontk. bijwoord *neen*. Bijv.: *De liefde verblijdt zich niet in onrechtvaardigheid; maar zij verblijdt zich in de waarheid; Kinderen van zulke ouders waren vredelievend, verdraagzaam, toegevend. Neen! ze waren twistgierig, onverdraagzaam en heerschzuchtig.*

Integendeel heeft dezelfde kracht. Bijv.: *In het voorschrift: „Gij zult uw naaste lief hebben, gelijk u zelve,” verbiedt de Zaligmaker ons de liefde tot ons zelve niet; integendeel, Hij gebiedt ze ons als een heiligen plicht.*

84. Groot is het aantal voegw., waardoor, in de *beperkende* tegenst. nevensch., de stelling, die in den eersten zin is vervat, niet ontkend, maar veeleer toegegeven wordt, doch met vermelding van eene andere stelling in den tweeden zin, die nevens of boven de eerste gelden moet. Zij zijn: *daarentegen. doch, edoch, maar, dan, nu, veeleer, alleenlijk, toch, ja, ja zelfs, evenwel, echter, nochtans*. Bijv. *Griekenland bloeide, het Noorden daarentegen lag in nacht en nevel bedolven; Hij was rijk, doch hij was tevens zeer gierig.*

De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden, En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee. Toch hield haar vlag zich op.

Aanmerking. De voegwoorden *niettemin, desnietteenstaande* en *intusschen* missen doorgaans het vermogen om de zinnen, die zij tot elkander brengen, tot een samengestelden zin te vormen. Evenwel is dit enkele malen het geval, terwijl omgekeerd som

mige der bovengenoemde voegwoorden soms zoo gebruikt worden, dat er aan geene samenstelling te denken is.

85. De *oorzaak aanduidende* nevensch. zinsverb., waarbij de zinnen *uitwetsel* en *oorzaak*, *gevolg* en *grond*, *doel* en *middel* uitdrukken, komt tot stand door de voegw. *want*, *immers* en *toch* en eenige voegwoordelijke bijw.
86. Houdt de eerste zin een *beweren* in, en de tweede den *grond* of de *oorzaak* van dat *beweren*, dan wordt de verbinding der zinnen bewerkt door de voegw. *want*, *immers*, *toch* en *namelijk*. Bijv.: *Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen, want de laffe toon der verkeerung, en dwaze menschenvrees boeit hunne tong; Te recht stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner kinderen. Immers wordt daardoor der kinderen verstand ontwikkeld en wordt hun geest versierd met nuttige kundigheden; Bezoekt ijverig de school, mijne jonge lezers en lezeressen! Zij toch is de oefenplaats der jeugd; zij toch is de plaatse der voorbereiding voor uw volgend leven; De Engelsche regeering had er op aangedrongen, dat in het vredesverdrag de verklaring zou opgenomen worden, dat men den prins van Oranje en zijne nakomelingen voor altijd zoude uitsluiten van de waardigheid van Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal. Men vreesde namelijk in Engeland, dat de jonge prins WILLEM mettertijd pogingen zou doen om het verdreven vorstengeslacht te herstellen.*
87. 1°. Behelst de eerste zin een *redekunstigen grond*, zoo drukt de tweede zin eene *gevolgtrekking* uit door middel van de voegwoordelijke bijw. *zoo*, *alzo*, *dus*, *dan*, *derhalve*, *bijgevolg*, *diensvolgens*. Bijv.: *Aanbidden de arme en de rijke niet denzelfden*

- God? Zijn zij dan geene broeders? — Deze boom heeft niet gebloeid; gevolglich kan hij dit jaar geene vruchten geven; Alle deugdzaame menschen zijn matig; bijgevolg is een dronkaard niet deugdzaam.*
- 2°. Behelst de eerste zin de *oorzaak*, zoo drukt de tweede zin het *uitwerksel* uit door middel van het voegw. *bijw. vandaar*. Bijv.: *Het is de ure der dankzegging. Vandaar die heilige stilte.*
- 3°. Behelst de eerste zin den *zedelijken grond* of de *reden*, zoo drukt de tweede zin het *gevolg* uit door middel van de voegw. *bijw. hierom, daarom, deswege*. Bijv.: *De Batavieren waren zeer dapper; deswege werden zij door de Romeinen zeer geacht.*
88. Houdt de eerste zin het *doel* in, dan behelst de tweede zin de *handeling*, die tot het doel strekt. De verbinding geschiedt bepaaldelijk door middel van *daartoe* of *te dien einde*, en ook, hoewel minder juist, door *daarom* of *deswege*. Bijv. *Deze jongeling wil onderwijzer worden. Daartoe moet hij veel leeren.*
19. Er kan *nevenschikking* plaats hebben, zonder dat dit door eenig voegw. of voegwoordelijk *bijw.* wordt aangewezen. De samenhang der zinnen moet alsdan *uit hun inhoud* zelve blijken. Bijv. *Vredevanen wapperen, vredeleuzen schitteren; Doe het, gij zult gelukkig wezen; Griekenland had zeven wijzen. Zeven kinderen hebben wij; Het leven is in zijne snelheid een droom; in zijne gewichtige beteekenis is het eene eeuwigheid; De onverstandige zoekt zich door den hartstocht te redden; de verstandige tracht zich te redden door nadenken; Gij zijt rechtvaardig; ook bescheiden? Wantrouw den vleier: menig mensch is door vleierij bedorven.*

VOORBEELD.

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,
En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee.*

Samengestelde volzin, bestaande uit twee enkelvoudige nevenschikte volzinnen, die door 't voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend zijn verbonden.

*De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden —
Bep., bev., stell., enk., bedr.
Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee — Idem.*

OPGAVEN.

Eerst den dag gevierd en God den Heer geloofd — Deze onderwijzer is een kundig man; ook vertrouwen vele ouders hem hunne kinderen toe — De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk — De gierigheid vergaart zich arm, de weldadigheid geeft zich rijk.

Kom! 't oog ten hemel uit uwe smarte!

Op God gesteund, o JACOBS bloed!

Met wijsheid verzinnen,

Met hope beginnen.

Leer u karakter kennen, verbeter uwe goede hoedanigheden, worstel tegen uwe ongeoorloofde neigingen en ruk uit uw hart al de wortels der ondeugd — Gevallen is uw troon, o Israel! Stilte is over uwe vlakten; uwe woningen liggen alle woest; uwe kinderen weenen in ketenen — Eene zweep voor het paard, een breidel voor den ezel en eene roede voor den rug der zotten.

De onmatige benadeelt vooreerst zijne gezondheid; ten andere maakt hij zich voor den arbeid onbekwaam, ten derde vermindert hij zonder noodzaak zijn vermogen; en eindelijk verliest hij de achting van weldenkende menschen — De wol der schapen wordt deels tot garen gesponnen; deels wordt ze tot vilten hoeden verarbeid; deels wordt ze tot andere kleedingstukken gebruikt.

De rede verdraagt de wederwaardigheden des levens; de moed bestrijdt ze; maar het geduld en de godsdienst komen ze (3e n.)

te boven — De dienstbode moet eerlijk en getrouw zijn, of hij wordt uit zijn dienst gejaagd — Cesar en Pompejus waren beiden bekwame veldheeren; intusschen begunstigde de fortuin den eerste boven den laatste — Het ongeduld geneest onze kwalen niet; integendeel het vergroot ze — In de oudheid kwamen én beeldbouw- én bouwkunst tot de hoogste ontwikkeling; in de nieuwere tijden daarentegen bereikte de schilderkunst haar toppunt — De Vriezen behielden langen tijd hunne vrijheid en hunne zangen; ja in het laatst der 8ste eeuw bezaten ze nog een voortreffelijk dichter in den blinden Berolef te Holwerden; maar noch van zijne, noch van anderer liederen is thans een enkel meer te vinden.

Met vrienden eten, drinken, wandelen;
Maar met vreemden moet men handelen.

De vrees voor straf is eene drangreden van goed gedrag voor slaafsche zielen: de eer en de deugd zijn de ware drangredenen voor edele zielen — Grif genotene weldaden in marmere; doch schrijft beledigingen in zand — De toejuiching van onverstandigen en ondeugenden moeten wij noch zoeken, noch begeeren; de goedkeuring en den lof van verstandigen en braven daarentegen moeten wij hoog waardeeren; den hoogsten prijs echter moeten wij stellen op het bezit van een rein geweten en de goedkeuring van het Opperwezen — In dit leven gaat het den goddelooze dikwijls voorspoedig; de deugdzame daarentegen ondervindt niet zelden ondank, lijdelloosheid en miskenning; ja hij moet somtijds onschuldig lijden: God is en blijft echter de rechtvaardige Vergelder van de daden der menschen en in eene andere wereld zal ieder loon naar werken ontvangen.

God vreezen is een goed begin:
De grond der wijsheid schuilt er in.

Door Gods wijsheid, rechtvaardigheid en goedheid wordt ook het kwaad in de wereld eene bron van zegen; want Gods gedachten zijn niet onze gedachten, en Zijne wegen zijn niet onze wegen — Alle menschen zijn aan den dood onderworpen; gevolglijk zullen ook wij eenmaal sterven — Het gras is vochtig; bijgevolg moet het dezen morgen gedauwd of geregend hebben — De Batavieren waren zeer dapper; deswege werden zij door de Romeinen zeer geacht — Het is de ure der dankzegging; vandaar (*heerscht*) die heilige stilte.

90. *Zinssamentrekking* bestaat er: 1°. waar de zin samengeslikte of nevensgeslikte zindeelen bevat, in welk

geval van den nevengeschikten zin slechts één bestanddeel aanwezig is en de samengetrokken zin een *enkelvoudige* blijft heeten. *Zinssamentrekking* bestaat er 2°. waar van den nevengeschikten zin *meer dan één* bestanddeel aanwezig is en de leemte welke er in bestaat, lichtelijk uit den anderen nevengeschikten zin kan aangevuld worden. De *meervuldigheid* van den zin blijkt als het ware op het eerste gezicht, zonder dat men hem behoeft te ontbinden, en daarom wordt hij alleen een *samengetrokken* (samengestelde) volzin geheeten; b. v.: *Het bloed ontvliet de wonde; Het licht, zijn brekend oog; De waarheid tijdt wel nood, maar niet den dood; Kleine zandkorrels maken bergen; oogenblikken, jaren; en kleimigheden, het leven uit.*

91. De samentrekking vindt het meest plaats bij *aaneenschakelende* en *tegenstellende* nevenschikking. De tegenstellende zinsverbindingen, die door middel van *toch, evenwel, nochtans, niettemin* en dergelijke gevormd worden, laten echter slechts dan de samentrekking toe, wanneer deze voegw. door het aaneenschakelende en voorafgegaan worden; b. v.: *Hij heeft vele verliezen geleden en is niettemin gelukkig.*
92. Van de *oorzaak aanduidende* zinsverbindingen zijn die bovenal voor samentrekking vatbaar, bij welke het verband door middel der voegw. *derhalve, bijgevolg, daarom* en *deswege* tot stand komt, en dan dienen deze voegw., duidelijkheidshalve, nog door het voegw. *en* voorafgegaan te worden. Bijv. *Hij is tevreden en derhalve gelukkig; Hij is tevreden en daarom gelukkig.*
93. Dat de samentrekking der nevengeschikte zinnen door verschillende gemeenschappelijke zindeelen kan bewerkt

worden, blijke uit de volgende voorbeelden: *Het leven des vergenoegden arbeiders is zoet en gaat het vinden van een schat te boven; HENDRIK heeft gespeeld; maar PIETER gearbeid; geluk doet ons vrienden verwerven; ongeluk ze beproeven; In 't Voorleden ligt het Heden; In het Nu, wat worden zal; De waarheid wordt wel onderdrukt, maar niet verstikt; Spaarzaamheid onderstelt overvloed, maar verstandig gebruik er van; In de lente ontluikt de natuur, en gaan de harten der menschen open voor het genot.*

Aanmerking 1°. Zinnen: *Hij is mijn vriend en begunstiger en Hij is mij een vriend en begunstigt mij* hebben, al zijn zij naar den vorm verschillend, dezelfde beteekenis: de tweede is echter niet, gelijk de eerste, voor een enkelvoudigen, maar voor een samengetrokken zin te houden.

2°. In sommige samengestelde zinnen heeft er geene zinsamentrekking, maar alleen eene woord-weglating of woord-ellipse plaats; in andere weder merkt men zoowel het eene als het andere op. Bijv.: *Sommige weekdieren zitten hun geheele leven vast, eenige kruipen met de onderzijde van hun buik en de meeste kunnen ook zwemmen; Eenige insecten hebben eene volkomene gedaanteverwisseling, andere eene onvolkomene en eenige in 't geheel geene.* In den eersten zin merken we eene woord-ellipse op; in den tweeden, woord-ellipse en zinsamentrekking beide.

3°. Een zindeel, dat aan twee of meer zinnen gemeen is, moet daarin dezelfde beteekenis en denzelfden taalkundigen vorm hebben. Daarom zijn de volgende zinnen niet zuiver: *Koning PERSIUS werd beoorloofd, verslagen, en zijn rijk eene Romeinsche provincie; Moogt gij godvreezend wezen, mijn zoon! en gelukkige dagen daarvan de vrucht zijn!*

Dat die godloos zijn, siddrend vreezen;
Elk hunner in zijn garen vall',
Totdat ik ongehinderd zal
Voorbijgegaan en veilig wezen.

Ps. 141 : 11.

Er was gezweet, er was gezwoegd,
 Het veld gespit, het land geploegd,
 Gewaakt, zooveel wij waken konden.

TOLLENS. *Oogstlied.*

Evenwel is de samentrekking bij verschil van persoon en getal eens werkwoords geoorloofd, ja somtijds aan te bevelen, wanneer de woordorde den hoorder dwingt het vereischte woord in de gedachte in te vullen. Bijv.: *Ik heb u, en gij mij nooit gehaat; Hunne namen niet alleen, ook hun beeld staat diep in uw geheugen ingedrukt; 'k Verlang naar huis, mijn paard naar stal.*

De grijsaard slaat zich woest voor 't hoofd,

Met aaklig knarsetanden,

En gilte en kreet, op naren toon:

« Vervloekt ben ik, vervloekt mijn zoon! »

En wrong de dorre handen.

TOLLENS. *De Vadermoorder.*

4°. De samentrekking is niet altijd noodwendig. Somtijds verwaarloost men haar, om meer nadruk aan zijne woorden te geven. Bijv.: *De liefde handelt niet lichtvaardig, zij is niet opgeblazen; zij handelt niet ongevoeglijk, zij zoekt zich zelve niet; zij verbittert zich niet, zij denkt geen kwaad; zij verblijdt zich niet in onrechtvaardigheid, maar zij verblijdt zich in 'tgeen deugdelijk is; zij bedekt alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen; Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, overleide ik als een kind, redeneerde ik als een kind (I Cor. XIII : 4a — 8, 11a).*

De Heer is groot,

Zijn naam is groot,

De luister zijner deugden groot,

Oneindig groot zijn wezen.

Dat heet gadelooze ontferming;

Dat, genade, rijk en vrij!

God schenkt redding, schenkt bescherming,

Schenkt ze aan zondaars, schenkt ze ook mij.

Zij zien in 't rond... zij gillen 't uit! zij zien de zoomen!

Zij zien een mast, een schip, dat zeilree ligt aan 't strand;

Zij zien een vlag... o God! de vlag van 't vaderland.

VOORBEELD.

Het bloed ontvliet de wonde, } Samengetrokken volzin, be-
Het licht, zijn brekend oog. } staande uit twee enkelv.
 nevensgeschikte zinnen, die
 zuiver aaneenschakelend met
 elkander verbonden zijn, met
 weglating evenwel van 't
 voegwoord *en*, terwijl de sa-
 mentrekking bewerkt wordt
 door 't gemeenschappelijk ge-
 zegde *ontvliet*.

OPGAVEN.

In den tempel der deugd is waarheid het voorhof, liefde het heilige,
 reinheid het heilige der heilige — In het vuur wordt het goud
 gelouterd, en Gode gevallige menschen in den smeltkroes der vernede-
 ring — De godzaligheid is tot alle dingen, het lijden tot de godzalig-
 heid nut — De hoogmoed ontbijt met den overvloed, houdt het mid-
 dagmaal met de armoede, en het avondmaal met de schande — Verloren
 rijkdom kan soms door ijver en oppassendheid worden terug bekomen;
 geknakte gezondheid door matigheid en onthouding hersteld; afgebroke-
 ne vriendschap door edelmoedigheid geheeld; vergetene kennis door
 studie weder aangeleerd, en zelfs een verloren goede naam door
 boete en deugdsbetrachting herwonnen worden; maar wie kan immer
 zijne verspilde uren en verkwiste dagen terugbekomen? Wie de ver-
 loopene jaren andermaal beleven? Wie de noodlottige smet van ver-
 woesten tijd uit Gods gedenkboek doen verdwijnen? — Den leeuw en
 tijger heeft de Schepper klauwen en tanden gegeven, den olifant eene
 slurf, den stier horens — De vischvangst maakt voor vele volken een
 middel van bestaan, en visch het eenige voedsel uit.

Een Rots is Hij, Zijn doen is onberispelijk,
 En al Zijn wegen recht.
 Men steekt noch roert trompet noch trom.

B. DE ONDERSCHIKKENDE ZINSVERBINDING.

94. *Onderschikking* heeft plaats, wanneer van twee verbonden zinnen de eene, blijkens zijn vorm, geenerlei zelfstandigheid heeft, maar slechts, om *ter bepaling* te dienen, door middel van een zoogenaamd *onderschikkend* voegw., toegevoegd wordt aan een anderen zin, die zelfstandig blijft, en deswege *hoofdzin* heet, in tegenoverstelling van de *bepalende, afhankelijke* of, zooals men ze gewoonlijk noemt, *ondergeschikte* zinnen. Zoo zijn bijv. in de volgende volzinnen: *Ik gehoorzaamde, toen hij gesproken had; Hij komt niet, omdat hij geen tijd heeft; Ik verneem, dat hij ziek is; De jongen, die leeren wil, is opmerkzaam*; de volzinnen: *Ik gehoorzaamde, Hij komt niet, Ik verneem, De jongen is opmerkzaam* hoofdzinnen, en de overige zijn ondergeschikte zinnen. Staat, zooals in het laatste voorbeeld, de ondergeschikte zin *die leeren wil* tusschen de deelen van den hoofdzin, dan draagt hij tevens den naam van *tusschenzin*.

Aanmerking. Evenals bij de nevensch. zinsverbinding kan er ook bij de ondersch. zinsverb. verband tusschen de zinnen bestaan, zonder dat dit door een voegwoord wordt uitgedrukt. Bijv.: *Hij komt niet: hij heeft geen tijd*, dat is: *Hij komt niet, omdat hij geen tijd heeft*.

95. Daar, binnen de grenzen van een enkelen zin, eene bepaling wordt uitgedrukt of door *een zelfstandig naamwoord*, of door *een bijvoeglijk naamwoord*, of door *een bijwoord*, zoo moet de bepalende ondergeschikte zin of een zelfst. naamw., of een bijv. naamw., of een bijw. vervangen; bijgevolg moeten er drie soorten van ondergeschikte zinnen zijn, als: *zelfstandig-naamwoordelijke* of, korter, *zelfstandige zin-*

nen; *bijvoeglijk-naamwoordelijke* of, korter, *bijvoeglijke zinnen* en *bijwoordelijke zinnen*. Zoo vervangt, b. v. in: *Dat hij aangekomen is, verheugt mij* en *Ik verneem, dat hij aangekomen is*, de zin *dat hij aangekomen is* het zelfst. naamw. *zijne aankomst*, en is dus een zelfstandige zin. In: *Het kind, dat leerzaam is, wordt geprezen*, voegt de zin: *dat leerzaam is* eene zoodanige bepaling bij *het kind*, als anders door het bijv. naamw. *leerzaam* wordt uitgedrukt: daarom is *dat leerzaam is* een bijvoeglijke zin. In: *Hij kwam, toen het te laat was*, eindelijk, bepalen de woorden *toen het te laat was*, den tijd van zijn komen. *Toen het te laat was* staat hier gelijk met een bijw. van tijd, *te laat*, en is derhalve een bijwoordelijke zin.

96. De *zelfstandige zinnen* worden naar hun verschillenden inhoud onderscheiden in *werkelijk zelfstandige zinnen* en *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen*, en naar hunne verschillende *betrekking* in den samengestelden zin in *onderwerps-*, *voorwerps-* en *aanvullingszinnen*.
97. De *werkelijk zelfstandige zinnen* worden door het voegwoord *dat* (het lidwoord van den zelfstandigen zin) of, bijaldien de zaak als onbekend of twijfelachtig voorgesteld wordt, door het voorwaardelijke *of* met den hoofdzin verbonden; b. v.: *Ik weet, dat hij aangekomen is*; *Ik wensch, dat hij kome*; *Hij vraagt, of ik komen zal*.

De *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen* worden met den hoofdzin verbonden door vragende woorden, hetzij zelfstandige of bijvoeglijke voorn.: *wie*, *wat*; *welke*, *wat voor een*, *hoedanig*; hetzij voornaamwoordelijke bijw.: *waar*, *wanneer*, *hoe*; *waarmede*, *waartoe*, *waaraan*, *waarom*, *waarbij* enz. Bijv.: *Ik*

weet, wie het gedaan heeft, dat is: Ik weet den persoon, die het gedaan heeft; *Ik sprak, wat of hetgeen ik moest*, dat is: Ik sprak de woorden, die ik moest spreken; *Zeg mij, waartoe dit dienen moet*, dat is: Zeg mij de zaak, tot welke dit dienen moet; *De leerling bedenkt, hoe hij zijn onderwijzer behagen zal*, dat is: De leerling bedenkt de wijze, op welke hij zijn onderwijzer behagen zal; enz.

98. De *onderwerpszinnen* bevatten, in den vorm van een ondergeschikten zin, het *onderwerp* van den nevensgaanden *hoofdzin*. Bijv.: *Dat hij aangekomen is*, (dat) verheugt mij; *Of hij komen zal*, (dat) is onzeker; *Wat niet waar is*, (dat) kan niet eenvoudig zijn; *Wie mij lief heeft*, (die) volg mij; *Al of alles wat ik zie*, is goed.

Gaat de *onderwerpszin* den *hoofdzin* vooraf, zoo kan 't voornaamw. *dat* of *die* er op terugwijzen. Staat de *onderwerpszin* na den *hoofdzin*, dan wordt dit in den *hoofdzin* gewoonlijk door het voorn. *het* aangeduid: Het verheugt mij, *dat hij aangekomen is*; Het is onzeker, *of hij komen zal*; Het is goed, *alles wat ik zie*, of: Het is alles goed, *wat ik zie*; Het is niet alles goud, *wat er blinkt*; Den Christen voegthet, of: Het voegt den Christen, *dat hij lijdt*.

99. De *aanvullingszinnen* of *gezegdeszinnen* dienen om *het gezegde* aan te vullen of volledig te maken en treden daartoe in de plaats van een zelfst. of bijv. naamw. Bijv.: In: Hij is niet *wat hij voorgeeft te zijn* neemt de ondergeschikte zin *wat hij voorgeeft te zijn* de plaats in van een bijv. of zelfst. naamw., b. v. *ziek, onderwijzer*, en beteekent de zin:

Hij is niet *'ziek*, of: Hij is niet *onderwijzer* (d. i. Hij is geen onderwijzer), waarin *is ziek*, *is onderwijzer* het gezegde uitmaken.

Aanvullingszinnen zijn steeds zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen, staan alleen na de werkw. *zijn* of *wezen*, *heeten*, *blijven*, *schijnen*, *lijken* (= *schijnen*) en *worden*, en worden niet zelden in den hoofdzin door 't voorn. *dat* aangekondigd: Zij worden niet (dat) *wat men vreesde*; Zij blijven niet (dat), *wat ze zijn*. Zij schenen niet (dat), *wat ze waren*.

100. De *voorwerpszinnen* worden onderscheiden in *voorwerpszinnen* in een engeren zin en *voorwerpszinnen* in een ruimeren zin.
101. De *voorwerpszinnen* in een engeren zin vervangen een zelfst. naamw. in den *vierden* naamval, het *lijdend* of *rechtstreeksch* voorwerp. Zij zijn deels zelfstandige, deels zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zinnen. Bijv.: Ik verneem, *dat hij komen zal*; Weet gij, *of hij het doen zal*? Ik hoor spoedig, *wie mijn opvolger worden zal*; Begrijpt gij, *wat gij leest*? Wordt de voorwerpszin door het voorn. *het* aangekondigd, dan spreekt men met meer nadruk. Bijv.: Zij mogen (het) gevoelen, *dat hunne tegenwoordige vorming en toekomstige bestemming hen verheft tot een hoogen stand*; Onze vaders hebben (het) gezien, *dat de schatten van alle landen in onzen boezem werden uitgestort*.
102. De *voorwerpszinnen* in een ruimeren zin vervangen een zelfst. naamw. in den *tweeden* naamv., of een zelfst. naamw. *dat door een voorzelsel geregeerd wordt*.
103. Een zelfst. naamw. dat in den *tweeden* naamv. staat, vervangen zinnen als de volgende: Het bericht,

dat hij aangekomen is, verheugt mij, dat is: Het bericht *van zijne aankomst* of *zijner aankomst* verheugt mij; De dag, *dat hij zijne intrede deed*, was aangebroken, dat is: De dag *zijner intrede* was aangebroken.

104. De volgende ondergeschikte zinnen vervangen een zelfst. naamw., dat door een voorzetsel geregeerd wordt: Ik verheug mij, *dat hij aangekomen is*, dat is: Ik verheug mij *over zijne aankomst*; Overreed hem, *dat het hatelijk is*, dat is: Overreed hem *van het hatelijke*. Wil men met nadruk spreken, zoo schrijft men: Ik verheug mij daarover, *dat hij aangekomen is*; Overreed hem daarvan, *dat het hatelijk is*.
105. De *bijvoeglijke* zinnen vervullen niet alleen de plaats van bijvoeglijke naamw., maar ook van zelfst. naamw., die een ander zelfst. naamw. bepalen met behulp van 't voegwoord *als*. Zij worden door middel van de *betrekkelijke* voorn., en van die *voornaamwoordelijke bijw.* die de plaats van betrekkelijke voorn. met voorzetsels vervangen (*welke, die, waarmede, waarin, toen, waar* enz.), met een zelfst. naamw., of voorn. van den hoofdzin verbonden. Bijv.: De leerling, *die zijn plicht betracht*, wordt bemind; — Gij zorgdet voor hem, *als die zijn voogd waart* = Gij zorgdet voor hem, *als zijn voogd*; — Dit is het huis, *waarin ik gewoond heb*; Zie daar de pen, *waarmede ik geschreven heb*.

Aanmerking 1°. Soms dient het scheidende of om een bijvoeglijken zin met zijn hoofdzin te verbinden: *Er was niemand, of hij verblijdde zich*, d. i.: *Er was niemand, die zich niet verblijdde*.

2°. Wanneer het woord, hetwelk den bijvoeglijken zin met een naamw. van den hoofdzin verbindt, de *wijze van zijn* of de *ge-*

steldheid van het voorwerp moet aanduiden, dan bezigt men ter verbinding de voegw. (zoo) *als, als of gelijk*, of het bijv. naamw. *hoedanig*. Bijv.: *God, door Wien alles is, zooals het is, onderhoudt alles; De menschelijke natuur, gelijk zij was in tijden en landen, waaraan de fijnere beschaving der gezelligheid vreemd was, had weinig behoeften; Monsters van onmensche-lijkheid, hoedanig de dichter hen niet heeft willen afschilderen, leefden destijds; Het is eene betoovering, hoedanige wij ook in den Vader der Grieksche poëzie bewonderen.*

3°. Nog verdient het de aandacht, dat het *persoonlijk* voorn. van den hoofdzin, waarmede de bijvoeglijke volzin verbonden moest worden, soms in een *bezittelijk* voorn. ligt opgesloten. *De hemel is hun loon [= het loon van hen], die voor den hemel vechten;*

Nooit voelde ik 't hart van gloriezucht ontbranden

Bij 't marmer, waar de held in leeft;

Nooit tastte ik naar den arbeid zijner handen,

Die aan een staatsweb spint en weeft.

TOLLENS. *Mijmering.*

Verhoor, o God! zijn aanroep niet,

Wie ooit hen scheiden dorst;

Maar hoor het één, het eigen lied

Voor Vaderland en Vorst.

TOLLENS. *Volklied.*

106. Door weglating van het lidwoord van den zelfst. zin (*dat*) verkrijgt de ondergeschikte zin den vorm van een hoofdz., b. v. *Hij gevoelt toch, iedere zegen is eene verbeurde weldaad; Ik weet het, ik ben schuldig; Ik zie het, hij slaat den verkeerden weg in; Wij gevoelen het, hij is beleedigd.*

Gelijk de ondergeschikte zin den vorm van een hoofdzin krijgen kan, kan ook de hoofdzin in den vorm van een ondergeschikten zin of tusschenzin voorkomen. Bijv.: *Hij slaat* (ik zie het) *den verkeerden weg in; Hij is* (wij gelooven 't) *beleedigd; Die man* (zegt men) *heeft een moord begaan.*

107. Achter den hoofdzin *Wel is waar* (= *Het is wel waar*)

staat de zelfstandige onderwerpszin gewoonlijk in den vorm van den hoofdzin: b. v.: Wel is waar, *hij is gelukkig*. Ook hier schrijft men: *Hij is gelukkig*, wel is waar, of: *Hij is*, wel is waar, *gelukkig*. Ook na den volstrekt onvoll. hoofdzin *Gesteld* (d. i. *Er worde gesteld*) staat de afhankelijke zin in den vorm van den hoofdzin: *Gesteld, hij komt eerst morgen*.

108. Onder de zelfstandige zinnen verdienen ook de *aangehaalde* volzinnen de aandacht. Bijv.: Salomo zeide: *De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid*, of: *De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid*, zeide Salomo. Hier is *Salomo zeide* de hoofdzin, en het *aangehaalde* is de ondergeschikte, de voorwerpszin.
109. In den volzin: *De gedachte, dat gij uw plicht betracht hebt, moet u voldoening schenken*, is de tusschenzin een *voorwerpszin in ruimeren zin* en hij blijft dit, al neemt hij *den vorm* aan van een *aangehaalden volzin*, b. v.: *De gedachte, gij hebt uw plicht betracht, moet u voldoening schenken*. Op gelijke wijze beschouwe men volzinnen als de volgende: *De hoop, dat eenmaal ons lijden eindigen zal, moet ons staande houden*, en: *De hoop: ons lijden zal eenmaal eindigen, moet ons staande houden*; *Het geloof, dat er een leven is na dit leven, zal niet beschaamd worden*, en: *Het geloof: er is een leven na dit leven, zal niet beschaamd worden*, welke volzinnen gelijk staan met: *De gedachte aan uwe plichtsbetrachting moet u voldoening schenken*; *De hoop op het einde van ons lijden moet ons staande houden*; *Het geloof aan een leven na dit leven zal niet beschaamd worden*.

110. In den volzin: *Hij, die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten*, is *Hij moet haar boeten* de hoofdzin, en *die de schuld op zich geladen heeft* de ondergeschikte *bijvoeglijke* zin. Laat men echter 't pers. voorn. *hij*, het onderwerp van den hoofdzin, weg, dan verkrijgt men den even volledigen zin: *Die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten*, en de *bijvoeglijke* zin: *die de schuld op zich geladen heeft*, wordt nu een *zelfstandig* gebruikte *bijvoeglijke* zin: de onderwerpszin.

Aanmerking. Heeft men in zulke zinnen een *bepaalden* persoon op het oog, dan beginnen ze met *die*; in het tegenovergestelde geval, met *wie*, vroeger *zoo wie*. Heeft men eene bepaalde zaak op het oog, dan vangt de zin aan met *hetgeen*; zoo niet, dan met *wat*, vroeger *zoo wat*. Bijv.: *Die het eerst de richting der magneetnaald ontdekte, vermoedde nog niet, dat hij het middel had uitgevonden om den aardbol rond te zeilen; Wie schitteren wil, behaagt zelden; Hetgeen zijne verbeelding hem schildert, hetgeen zijn hart daarbij gevoelt, laat zich op geene andere wijze uitdrukken; Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn.*

De regel aangaande het onderscheiden gebruik van *die* en *wie*, en *wat*, wordt niet *streng* gevolgd. Zoo vindt men b. v.: *Die waagt, die wint* voor: *Wie waagt, die wint* enz.

Zelfstandig gebruikte zinnen, die door een voorzetsel geregeerd worden, beginnen doorgaans met *hetgeen*: *Wat er gebeurt, moet men opmaken uit hetgeen er gesproken wordt.* Hetzelfde vindt plaats, wanneer ze bij wijze van tusschenzinnen aangewend worden.

111. Sommige *bijvoeglijke* volzinnen hebben betrekking op den geheelen hoofdzin; b. v.: *Jonas wilde God ontvlieden, hetgeen een dwaas voornemen was; Salomo bouwde den Heer een prachtigen tempel, waartoe hem zijn vader veel geld en goud had nagelaten.*
112. Niet zelden staat een *bijvoeglijke* volzin bij een *aangesproken* persoon. Is de *aangesprokene* het onder-

werp van den samengestelden volzin, dan moeten zulke bijv. volzinnen beschouwd worden als betrekking hebbende op het onderwerp. Bijv.:

o God, die mij de onsterfelijkheid
Daarboven eens zult schenken,
Houd mij voor Uwe komst bereid!

Dat is: o God, *Houd Gij*, die mij daarboven de onsterfelijkheid eens zult schenken, *mij voor Uwe komst bereid!*

In den volgenden volzin:

o Gij, die 't al weet op te noemen,
Wat was, wat is, wat worden zal,
Wie kan naar eisch Uw kernis roemen!

strekt de bijv. volzin ter bepaling van 't pers. voorn. *u*, dat in 't bez. *uw* ligt opgesloten.

VOORBEELDEN.

Het verheugt mij, dat gij aangekomen zijt — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfstandigen zin.

Het verheugt mij — Bep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin, waarin *het* de aankondiger van den *onderwerpszin*, of plaatsvervangend onderwerp is.

dat gij aangekomen zijt — Onb. bev. stell. bedr. enk. onderwerpszin.

Het — plaatsvervangend ond.

verheugt mij — uitgebreid gezegde.

dat gij aangekomen zijt — onderwerpszin.

mij — voorw.

Nadere ontleding van den onderwerpszin.

gij — ond.

zijt aangekomen — gez.

- Hij is niet, wat hij schijnt* — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. gebruikten bijvoegl. zin.
- Hij is niet* — Onbep. ontk. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdzin.
- wat hij schijnt* — Onbep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, aanvullingszin of gezegdeszin.
- Men zegt, dat hij dood is* — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. zin.
- Men zegt* — Onbep. bev. stell. enk. bedr., hoofdzin.
- dat hij dood is* — Onbep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, voorwerpszin in engeren zin.
- Het bericht, dat hij aangekomen is, verheugt mij* — Sam. volz., bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. tusschenzin.
- Het bericht verheugt mij* — Bep. bev. stell. enk. bedr., hoofdzin.
- dat hij aangekomen is* (= zijner aankomst) — Onbep. bev. stell. enk. bedr., voorwerpszin in ruimeren zin.
- Ik verheug mij, dat hij aangekomen is* — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. zin.
- Ik verheug mij* — Bep. bev. stell. bedr., enk. hoofdzin.
- dat hij aangekomen is* (= over zijne aankomst) — Onbep. bev. stell. enk. bedr., voorwerpszin in ruimeren zin.
- De leerling, die zijn plicht betracht, wordt bemind* — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergesch. bijvoegl. tusschenzin.
- De leerling wordt bemind* — Onbep. bev. stell. enk. bedr., hoofdzin.
- die zijn plicht betracht* — Bep. bev. stell. enk. bedr., bijv. zin.

- Die zijn plicht betracht, wordt bemind* — Sam. volz., bestaande uit een hoofdzin en een ondergesch. bijvoegl. zin, als zelfst. onderwerpszin gebruikt.
- wordt bemind* — Onbep. bev. stell. bedrijv. hoofdzin, waarvan de volgende onderwerpszin het onderwerp uitmaakt.
- Die zijn plicht betracht* — Bep. bev. stell. enk. bed., onderwerpszin.
- De dag, dat hij aankwam, was mij een feest* — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergesch. zelfst. zin.
- De dag was mij een feest* — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdzin.
- dat hij aankwam* — Onbep. bev. stell. enk. bedr., voorwerpszin in ruimeren zin.
- Die man (zegt men) heeft een moord begaan* — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin, in den vorm van een tusschenzin, en een ondergeschikten zelfst. zin.
- Men zegt* — Onbep. bev. stell. bedr. enk. hoofdzin.
- die man heeft een moord begaan* — Bep. bev. stell. bedr., enk. voorwerpszin in engeren zin.
- Wel is waar, hij is gelukkig* — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten zelfst. zin.
- (Het) is wel waar* — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, hoofdz.
- hij is gelukkig* — Onbep. bev. stell. enk. hoed., onderwerpszin.

O P G A V E N.

Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn — Hij is het, die mij geleerd heeft — Het baat ons weinig, dat het lot ons rijk maakt; onze begeerten en wenschen maken ons toch weer arm — Hetgeen den zelfmoordenaar hier het leven zoo bang maakte, gaat met hem naar de eeuwigheid — Dat gij in uwe jeugd uw geheugen oefent, is voor u van veel belang — Wie anderen' zwart maakt,

is zelf daarom niet wit — Die God vreest, behoeft voor geen mensch te vreezen — Wat verzeert, dat leert — Al wie trotsch van hart is, is den Heer een gruwel — Wie zijn oog bedwingt, die zal zijn tong in toom houden; wie zijne tong in toom houdt, die zal zijn oog bedwingen; en wie oog en tong bedwingt, die kan alles bedwingen — Hetgeen gij moet, wil dat altijd — Die de wijsheid lief heeft, heeft het leven lief, en die haar met ijver zoeken, worden van vreugde verzadigd — Die alleen op hoop leeft, sterft van honger — Mij dunkt, dat die hoed u te groot is — Ons is verzocht geworden, dat wij die zaak geheim zouden houden — Wat uit het hart komt, gaat tot het hart — Of het kwaad, dan of het goed het overwicht hebbe, is moeilijk te bepalen — Is het wonder, dat, van Noachs tijd af, de olijfboom bij alle volken in zegening is geweest, en dat zijn loof en takken, tot op dezen dag, het zinnebeeld zijn van blijden vrede, na het einde der wreede krijgsverwoesting? — Het duurde niet lang, of hij kwam.

Hij is, en blijft al wat Hij is,
Tot in alle eeuwigheden.

De achting is voor de vriendschap, wat de tak is voor de bloem, door welken zij gedragen wordt — Vertel mij, waarmede ik u dienen kan — De leerling bedenkt, hoe hij zijn onderwijzer behagen zal — Ik zeg u, dat gij ganschelijk niet zweren moogt — God geeft u niet al wat u ontbreekt, maar al wat u nut is.

Ik weet niet of hij het gezegd heeft, dan of zij het geschreven heeft — Stel niet tot morgen uit, wat gij heden doen kunt — De overlevering zegt, dat de banier van Juda een leeuw, die van Ruben eene menschengestalte, die van Efraim een stier en die van Dan een adelaar was — De natuuronderzoekers houden het voor ontwijfelbaar, dat de korst of oppervlakte onzer aarde eenmaal bodem der zee geweest is — Men vraagt, of de regenboog reeds vóór den zondvloed gezien is, dan of hij na den zondvloed eerst in de wolken verscheen — Hetgeen menschen ten kwade hadden gedacht, dat heeft God ten goede gedacht.

Gij weet, niemand mag stelen — Ik beken het, ik ben schuldig — Hij is (wij gevoelen 't) beleedigd — Dat kind (zegt men) is zeer halsstarrig — Voor een goed hoorder, zegt het spreekwoord, is een half woord genoeg.

Het bericht, dat hij vertrokken is, verheugt mij — De vraag, of hij geschikt is, bleef onopgelost — Ik ben mij niet bewust, dat

ik hem zou beledigd hebben — Geen mensch is verzekerd, of hij den volgenden morgen weder gezond ontwaken zal — Het geloof, dat er een leven is na dit leven, zal niet beschaamd worden -- Het geloof: er is een leven na dit leven, moet ons aandrijven tot een godebehaaglijken wandel — Tot de grootste dwalingen behoort de meening, dat een werkeloos leven een gelukkig leven zoude zijn — Op de verzekering: Gij hebt gelachen, verstomde zij.

Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt — Hierin oefen ik mij zelve, dat ik altijd een ongerlijk geweten moge hebben voor God en de menschen — Den waren Christen kent men daaraan, dat hij God en zijne naasten lief heeft — Raadpleeg, bij alles wat gij voorneemt of verricht, de stem van uw geweten — Hij doet veel, die veel lief heeft — Daar zijn er, wier onbedachte taal aan dolkstecken gelijk is — Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen — Wee dien, die zijn huis bouwt op ongerechtigheid, en zijne opperzalen op onrecht; die zijns naasten dienst om niet gebruikt, en zijn loon hem niet geeft — Die tegen zich zelve kwaad is, voor wien zal die goed zijn? Die kwaad vergeldt voor goed, het kwaad zal van zijn huis (= *het huis van hem*) niet wíjken — Gij zorgdet voor hem, als die zijn vriend waart — Te Bouwershaven toont men het huis, waarin Cats geboren is; en te Middelburg wijst thans een gedenkteeken in den gevel het huis aan, waarin hij gewoond heeft — Het paard, waarop de Hertog, van Wellington reed in den slag van Waterloo, werd later door hem op pensioen gesteld — 't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken — Het oog, dat zijn vader bespot en de gehoorzaamheid der moeder veracht, dat zullen de raven der beek uitpikken en des arends jongen zullen het eten — Ik zeg u: Heb uwe vijanden lief; zegen, die u vloeken; doe wel dengenen, die u haten; en bid voor degenen, die u geweld aandoen en u vervolgen — Is het wonder, dat de dorstige reiziger zich onbedachtzaam drinkt uit de vergiftige bron, die zich onverwacht op zijnen weg door de woestijn vertoont? — Er was niemand, of hij verblijdde zich.

De dag, dat hij aankwam, was mij een feest — Het uur, wanneer hij gewoon is te komen, nadert — Keizer Augustus regeerde, toen Jezus geboren werd — Wordt niet dronken van wijn, hetgeen ongebondenheid is — Het is zeer wel mogelijk, hetgeen de Joden uit hunne overlevering verhalen, dat de uitvinding van het letterschrift aan Adam moet toegekend worden — God zeide: «Daar zij licht!» en daar was licht — Prins Willem sprak in zijne laatste oogenblik-

ken: «Mijn God! Ontferm u over mij en dit arme volk.» — God, door wien alles is zooals het is, onderhoudt de wereld — Wij moeten ons van dezen druiventros geene buitensporige begrippen maken, maar ons er een voorstellen van acht of negen pond zwaarte, hoedanige zelfs heden nog in die onvruchtbare en woeste streken gevonden worden — Men verbeelde zich zulk eene diepte van ellende, als waarin de eerste wereld verzonken lag.

o God! die mij de onsterfelijkheid
Daarboven eens zult schenken,
Houd mij voor Uwe komst bereid!

«Den Heer zij in de heemlen eer!
Op aarde vrede! en welbehagen
In wie het beeld van Adam dragen!»

113. De *bijwoordelijke* zinnen worden onderscheiden in vijf soorten, als: I. die eene *plaats* of een *tijd* bepalen: 1. *plaatsbepalende* en 2. *tijdbepalende zinnen*; II. die eene *hoedanigheid*, *hoeveelheid*, of *graad* te kennen geven: 3. *vergelijkende zinnen*, 4. *verhoudingszinnen* en 5. *beperkende zinnen*; III. *oorzakelijke zinnen*, die een *gevolg*, eene *reden* of een *doel* te kennen geven: 6. *besluitende*, 7. *redengevende* en 8. *doelaanwijzende zinnen*; IV. *veronderstellende zinnen*, die eene *veronderstelling*, eene *voorwaarde*, of eene *inwilliging* te kennen geven: 9. *veronderstellende*, 10. *voorwaardelijke* en 11. *toegevende* of *inwilligende zinnen*; V. *zinnen van wijze*, die eene *vergelijking* of eene *gevolgtrekking* aanduiden: 12. *vergelijkingszinnen* en 13. *gevolgaanwijzende zinnen*.

114. De *plaatsbepalende* zinnen worden door middel van de voegw. *waar*, *alwaar*, *van waar*, *waarheen* en

werwaarts met den hoofdzin verbonden, in welken niet zelden een bepaalend bijwoord het voegwoord aankondigt: Bijv.: *Staan moet hij, waar alles valt; Wij komen, van waar gij het niet verwachten zoudt; Ga, werwaarts uw plicht u roept; Waar het de algemeene voorschriften geldt van recht, en plicht en deugd, daar is hij menigwerf onnavolgbaar.*

115. De *tijdbepalende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegw.: *als, toen, wanneer* of *wen, zoodra, of zoo ras (als), zoo dikwijls, zoo vaak* of *zoo dikwerf (als), nu (dat), tot(dat), terwijl, daar, gedurende (dat), zoolang (als), na-(dat), sedert, sinds, vóór(dat), eer (dat)*. Bijv.: *Niemand geve geld uit, vóórdat hij het heeft; De oprechte spreekt de waarheid, zoo dikwijls men hem daarnaar vraagt;*

*God is goed, wanneer de stralen
Van zijn gunst op 't aardrijk dalen;
Als Hij veldgewas en ooft
Door zijn zonlicht koestrend stooft.*

*De Schelde, Maas en Waal bespoelden
De zoomen van uw vruchtbren grond,
Waar gij, wen hooge vloedden woelden,
Der stroomen moedwil tegenstondt.*

A. SIMONS. *Aan mijne landgenooten.*

Het bepalende bijw., hetwelk in den hoofdzin niet zelden op *als* en *wanneer* terugwijst, is *dan*; op *toen* daarentegen slaat het bijw. *toen*; op *thans* wijst soms *thans* en op *nu* soms *nu* terug.

In plaats van *zoodra (als)* of *zoo ras (als)* vindt men ook wel *zoo haast (als)* en de zinverwante voegwoorden *zoo spoedig (als), zoo gauw (als)*.

Wijl, hetzelfde als het redengevende *dewijl*, wordt

in poëzie echter soms gebruikt als eene verkorting van *terwijl*.

Het scheidende voegwoord *of* staat soms aan het hoofd van een tijdbepalenden zin: *Nauwelijks zag hij het in, of hij bekende schuld, d. i. toen hij schuld bekende.*

Er zijn zinnen, die in hun aard zelfstandige zinnen zijn, welker betrekking tot den hoofdzin *door een voorzetsel* wordt uitgedrukt, en die de waarde hebben van *tijdbepalende* bijwoordelijke zinnen. Deze voorzetsels zijn *met, door, zonder en in plaats van*; bijv.: *Eertijds verschenen en verdwenen de staartsterren, zonder dat men wist* (= terwijl men niet wist), *waar zij vandaan kwamen, noch waar zij heen gingen*; *Hij leefde maar voort, zonder dat hij veel* (= terwijl hij niet veel) *over deze waarschuwing naddacht*; *Het licht ging uit, met dat hij* (= terwijl of toen hij) *de deur toesloeg*; *Hij speelde, in plaats van dat hij* (= terwijl hij niet) *zijne les leerde.*

116. De *vergelijkende* zinnen, die eene *hoedanigheid* te kennen geven, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegw. *gelijk (als), evenals, evenmin als, zoo min als, dan*. Zijn ze elliptisch, hetgeen niet zelden het geval is, dan moeten ze bij de ontleding volledig gemaakt worden.

Hij begroette mij met blijde gelukwensching, gelijk men een vriend de hand drukt en geluk wenscht; *Gelijk wij uw moed in uwe verdrukking bewonderen, (zoo) billijken wij uw roem en deelen in uw triomf*; *De Dichtkunst heeft hare maat, hare wijs, hare melodie, gelijk de zang*; dat is: *gelijk de zang hare maat, hare wijs, hare melodie heeft*; — *Het beproefd geloof vreest*

geene kastijdingen meer, zoo min als de behouden hebben den storm, het geborgen koren den hagel vreest; — Hij zorgt voor mij, zooals mijn vader; Hij is niet zoo rijk, als men denkt; Even stout als Cesar was in den strijd, even stout was hij in het trotseeren zijner vijanden; — Hij is zoodanig als hij schijnt; Hij heeft zooveel geld als zijn oom; Hij is zoo groot, als zijn broeder (d. i.: als zijn broeder groot is); Hij kwam zoo spoedig mogetijk (d. i.: als het mogelijk was); Hij liep zoo hard hij kon (d. i.: als hij loopen kon); Zoo heer, zoo knecht; d. i.: Zooals de heer is, zoo is de knecht; — Hij is rijker, dan men denkt; Hij is grooter, dan zijn broeder (d. i.: dan zijn broeder groot is); Dit is beter voedsel, dan uit den schoot der aarde kan gedolven worden (d. i.: dan dat is, hetwelk uit den schoot der aarde kan gedolven worden); — Het valt anders uit, dan ik gedacht had; — Niet anders, dan genoeg, heb ik aan hem beleefd; dat is: Niets anders, dan hetgene genoeg is, heb ik aan hem beleefd. Achter niemand en niets en het vragende wie en wat kan anders ook wegblijven, in welk geval dan uitzonderende kracht heeft, en zooveel beteekent als zoo niet, behalve: Dat niemand het aanrake, dan die gereinigd is; Ik gevoel niets, dan smarte; Wie kan het gedaan hebben, dan gij.

117. De zinnen, die eene hoeveelheid te kennen geven, die eene verhouding uitdrukken, de verhoudingszinnen, worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegw.: hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat), naargelang; bij voorb.: Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij; Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder; Hoe

langer de dag, hoe korter de nacht; dat is: Hoe langer de dag is, hoe korter de nacht is; Hij wordt hoe langer, hoe wijzer; dat is: Hoe langer het duurt, hoe wijzer hij wordt; Hij wordt hoe langs (of zoo langs), zoo grooter; — De veldheer moest handelen, naargelang de omstandigheden zouden eischen; Wij vonden de streken woester en eenzamer, naarmate wij verder het land introkken; Naar de wind waait, golft het koren.

118. De *beperkende* zinnen geven een *graad* te kennen en worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoordelijke uitdrukking *in zoo verre* of *voor zoo verre*, *voor zoo verre als*, of *zoo ver*. Bij voorbeeld: *Ik ken hem, in zoo verre men iemand kent, dien men eenige malen gezien heeft; Voor zoo ver ik het beoordeelen kan, heeft hij geene schuld.*
119. De *besluitende* zinnen, die een *gevolg* aanwijzen, worden met den hoofdzin verbonden door middel van het voegw. *weshalve*. Bij voorb.: *Hij heeft zich voldoende verontschuldigd, weshalve hij geene straf te wachten heeft; Het beviel mij daar niet, weshalve ik na een vierde uurs weder vertrok.*
120. De *redengevende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegw. *om reden*, *omdat*, *daar*, *dewijl*, *wijl*, *vermits*, *nademaal*, *naardien*, *doordien*, *doordat*, *aangezien*, somwijlen door *sinds*, *sedert*, *daar*, *nu*, en door *alzo*, soms verkort tot *als*. Bij voorb.: *Dit is waar, omdat het eenvoudig is; Omdat hij onbekwaam is en ijdel tevens, (daarom) wordt hij geminacht; — Ik herhaal het niet, dewijl (of wijl) ik het reeds meermalen gezegd heb; Henochs wegneming komt voor als een gevolg zijner bijzondere*

godsvrucht, vermits er tweemaal voorafgaat: Hij wandelde met God; — Deze allen hebben de beloften niet verkregen, alzoo God wat beters over ons voorzien had; Men vertrouwde het opperbevel over de vloot toe aan de Ruiter, als die (= alzoo die, dewijl die, naardien die enz.) reeds meermalen schitterende bewijzen gegeven had van moed en beleid; De stedelijke Regenten benoemden een rechtsgeleerde, die, als nauwkeurig bekend (d. i. alzoo die nauwkeurig bekend was) met de bestaande wetten, hun-raad kon geven.

121. *Doelaanwijzende zinnen worden met den hoofdzin verbonden door opdat, ten einde, dat en of. Bijv.: Erken uwe waarde, opdat gij nederig wordt, en uwe verhevenheid, opdat gij u niet tot beuzelachtige begeerten verlaagt; Zij begaven zich vroeg op marsch, ten einde den vijand in zijn leger te overvallen; Laat ons tot hem gaan, of we hem soms redden mogen. (De laatste ondergeschikte zin is eigenlijk een onderstellende.)*

Schep me, o Heer! een rein geweten,
 Dat ik, trouw aan Uw gena,
 U mijn Vader durve heeten,
 Als ik biddend voor U sta.

122. De *veronderstellende zinnen* worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegw. *wanneer, als en zoo. Wanneer en als* hebben wij reeds bij de *tijdbepalende volzinnen*, die meerendeels ook *veronderstellende zinnen* zijn, leeren kennen. Zoo komt voor in de volgende zinnen: *Wat moest hun hart dan zeggen, zoo zij aan dezen Heer geërgerd wierden; Kom, zoo mogelijk (d. i. zoo het u mogelijk is), niet te laat; Hij zal gereed zijn; zoo niet (d. i. zoo hij niet gereed is), dan zullen wij het alleen doen.*

123. De *voorwaardelijke* volzinnen worden met den hoofdzin verbonden door de voegw. *wanneer, als* en *zoo; indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware* en *mits*; b. v.: *Ik zal het doen, indien hij het doet; Hij is tevreden, indien al niet voorspoedig (d. i.: indien hij al niet voorspoedig is); Indien hij zoo handelt (dan of zoo) zal het geluk zijne onderneming bekronen; Laat ons tot hem gaan, of we hem soms redden mogen, eigenlijk: Laat ons tot hem gaan, opdat we hem redden mogen, indien de redding soms mogelijk is; Ik zal doen wat hij verzoekt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone; De roem onzer vaderen is de onze niet, tenzij wij huune deugden navolgen.*

Als, wanneer en *zoo* zijn soms zoowel *veronderstellend* als *voorwaardelijk*. Bijv.: *Als het zoo is, vergeef ik het hun uiterharte; Wanneer het eenigszins mogelijk is, schrijf mij spoedig; O! zoo ze konden, hoe zouden ze zich op den grappenmaker wreken!*

In *voorwaardelijke* en *onderstellende* zinnen kan het voegwoord weggelaten worden; b. v.: *Komt hij, zoo ben ik tevreden; Met schatten loon ik u, zet gij mij ginds aan land; dat is: Ik loon u met schatten, indien gij mij ginds aan land zet.*

Ook eene gebiedende wijs kan *veronderstellende* of *voorwaardelijke* kracht bezitten; bij voorb.: *Wees tevreden, zoo zult gij gelukkig zijn, of: Wees tevreden, en gij zult gelukkig zijn.*

124. *Toegevende* of *inwilligende* zinnen worden met den hoofdzin, welke het toegegevene beperkt of opheft, verbonden door middel van de voegw. *ofschoon, schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, niettegenstaande, al*. De voegwoordelijke bijw., die in den hoofdzin veelal op

het voegw. terugzien, zijn *toch*, *niettemin*, *evenwel*, *nochtans*, *echter*, ook *dan nog*. Bijv.: *Ofschoon wij niet zoo rijk zijn als hij, toch willen wij niet voor hem bukken; Hoewel zij aan de weelde gewoon was, getroostte zij zich de ontbering; Al hadden wij geene verhooring onzer beden te hopen, ook dan nog zou het gebed onmisbaar zijn.*

Ook toegevende zinnen kunnen zonder voegw. voorkomen; b. v.: *Is hij niet schatrijk, hij bezit toch vele goederen.*

125. Wanneer de toegevende zin niet den geheelen hoofdzin, maar slechts een deel er van betreft, wordt hij er mede verbonden door middel van de betrekkelijk gebruikte vragende voorn. of bijw. *wie* — *ook*, *waar* — *ook*, *werwaarts* — *ook* enz. Bijv.: *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen; Elk, hoedanig zijn stand in de maatschappij zij, is verplicht de wetten te gehoorzamen; Welke ongelukken u (ook) treffen, wees onderworpen in uw lot; Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dan dat gijlieden drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het al ter eere Gods.*

In de volgende zinnen heeft *of* toegevende kracht:
Of hij hoog sprong, of laag sprong, het baatte hem niets.

En of de wind de vlammen joeg,
Die loeiden door den wal;
En of het scherpste zwaard van al,
De honger, door de wijken sloeg:
De vest bleef voor den Prins gespaard
Spijt Rennenberg en vuur en zwaard.

TOLLENS. *Het Schot voor Steenwijk.*

126. De *vergelijkingszinnen* worden met den hoofdzin verbonden door middel van de voegw. *alsof*, *als* en *of*. Bijv.:

Men moet werken, alsof men eeuwig zou leven; Ginds stond men wezenloos geworteld in den grond, als ge loofde men niet wat men zag.

Verstomd, verpletterd staan de scharen,

En roepen: » Dit Naomi! — zij!.... »

Maar zij — of ze al heur kracht wou garen:

» Naomi niet, — noemt Mara mij! » —

Het bijwoordelijke *als het ware* behoort tot deze soort van zinnen.

127. De *gevolgaanwijzende* zinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van 't voegw *zoodat*, welks deelen soms door tusschentredende woorden gescheiden worden. Bijv.: *Men wierp een dijk op van ontzaglijke steenklompen, nauwkeurig ineengevoegd en met ijzer samengeklonken, zoodat geen rots daaraan in vastheid gelijk scheen; De zuiverheid der taal is door de Arabieren zoozeer bemind en geliefkoosd, dat zij aan haar onder de vereischten der welsprekendheid den eersten rang toekennen.* — In: *Het vriest, dat het kraakt; Hij lacht, dat hij schudt; Ze werken, dat ze zweeten; Hij vloekte, dat er 't haar van rees*, en soortgelijke zinnen is zoo weggelaten.

Achter *Het is er zoo ver af* volgen twee ondergeschikte zinnen, beide met *dat* aanvangende: de eerste zin is een onderwerpszin, en de tweede is de gevolgaanwijzende bijwoordelijke zin; b. v.: *Het is er zoo ver af, dat wij zijn gedrag goedkeuren, dat wij het openlijk afgekeurd hebben.*

128. In plaats van: *Ik dwaas*, kan men ook schrijven: *Dwaas die ik ben*; in plaats van: *Wij, zondaren: Zondaren, die wij zijn*; in plaats van: *Gij, rampzalige: Rampzalige, die gij zijt*. Men zal dus in stede

van: *Ik, dwaas, heb het gedaan* mogen schrijven: *Ik heb het gedaan, dwaas, die ik ben*; of: *Ik, dwaas, die ik ben, heb het gedaan*, waarin de bijvoeglijke zin: *dwaas, die ik ben*, dient ter bepaling van het onderwerp *ik* uit den hoofdzin.

TOLLENS schrijft o. a. in zijn *Nova Zembla: Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als zij zijn*. In dezen versregel is: *rampzaalgen als zij zijn*, waarvoor men ook zou kunnen schrijven: *rampzaalgen die ze zijn*, een bijvoeglijke volzin, strekkende ter bepaling van 't persoonlijke *hen*, dat in 't bezittelijke *hun* ligt opgesloten. In: *Hij, liefdadig als hij was, had alles voor de armen veil*; *Socrates, als ware wijze, versmaadde den roem*, en soortgelijke zinnen, zijn *liefdadig als hij was* en *als ware wijze* voor bijvoeglijke volzinnen te houden. *Als ware wijze* zou, volledig, luiden: *als die een ware wijze was*. Het inleidende *als* (alzo) geeft aan den bijvoeglijken zin min of meer het karakter van een bijwoordelijken *redengevenden*.

129. Den samengestelden volzin: *Er zijn vier jaargetijden, welke zijn Lente, Zomer, Herft en Winter*, zal men ook aldus kunnen schrijven: *Er zijn vier jaargetijden: Lente, Zomer, Herfst en Winter*; of: *Er zijn vier jaargetijden, als Lente, Zomer, Herfst en Winter*; of: *Er zijn vier jaargetijden, namelijk: Lente Zomer, Herfst en Winter*. De bijvoeglijke zin uit den eersten volzin is in de drie daarop volgende tot eene *bijstelling* geworden. Wil men nu de bijstellingen tot volledige zinnen vormen, dan krijgen wij drie bijvoeglijke volzinnen, welke ingeleid worden door de woorden *welke zijn, als die zijn, welke met name zijn*.

130. *Tusschenstellingen* noemt men een zeker soort van be-

palingen, welke als het ware ter zijde en in het voorbijgaan gesproken worden en tot nadere inlichting van den hoorder of lezer strekken. Niet zelden worden ze voorafgegaan door de woorden *dat is* of *te weten*, welke men echter ook evengoed weglaten kan. Bijvoorb.: *Hij (minister) was van gevoelen, dat dit strijdig was met de grondwet; Zij (te weten de Koningin) verzette er zich tegen met kracht en geweld; maar hij (dat is de Koning) zette zijn plan door; Op onze reis door Nederland kwamen wij te 's Gravenhage (den zetel des bestuurs), bezochten Leiden en eindelijk Amsterdam.*

131. Een ondergeschikte zin kan zelve weder een ondergeschikten zin te zijner bepaling bij zich hebben. In dat geval kan men den eersten ondergeschikten zin beschouwen als den *hoofdzin* van den tweeden ondergeschikten zin. Zeg ik, bijv.: *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was*, dan is: *Ik verneem* de hoofdzin, en *dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was* de ondergeschikte zin, een voorwerpszin in engeren zin. Maar deze voorwerpszin bestaat uit den hoofdzin; *mijn broeder is aangekomen* en den ondergeschikten bijwoordelijken tijdbepalenden zin *toen het te laat was*. Dezen laatsten zin kan men, daar hij een ondergeschikte zin van een ondergeschikten is, *een ondergeschikten zin van den tweeden graad* noemen. In den volgenden samengestelden volzin heeft men niet alleen een ondergeschikten volzin van den tweeden, maar ook een *van den derden* en *den vierden graad*: *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, daar hem geschreven was, dat hij komen moest, zoodra hij kon.*

132. Ook bij de ondergeschikte zinnen kan nevenschikking plaats vinden. Zoo vindt men in den eersten der twee volgende zinnen drie samengestelde nevenschikte tijdbepalende en in den tweeden vijf nevenschikte toegevendende volzinnen: *Wanneer de mensch de almacht gadeslaat, die de Schepper in al het geschapene heeft ten toon gespreid; wanneer hij de wijsheid opmerkt, waarmede alles in orde is geschikt; wanneer hij het goede gevoelt, dat hem iederen morgen geschonken wordt: zoo wordt hij met een heiligen eerbied vervuld; bewondering boeit zijne zinnen en innige liefde jegens den Onzienlijke doordringt zijn gansche hart.*

Of er geen bergen uw stranden begeeven;

Of er geen Etna uw uitzicht bepaalt;

Of u de Zomer in dampen en neevlen,

Land mijner vaadren! zijn schatting betaalt;

Of ook de golven uw bodem belagen,

Gram op den buit, den ge haar hebt ontscheurd;

Of gij de glorie van vroegere dagen

Nog als rouwdragende weduw betreurt:

Toch, pronkjuweel van Europe!

Blijft gij mijn liefde en mijn hope!

VOORBEELD.

Staan moet hij, waar alles valt — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en een ondergeschikten bijwoordelijken zin.

Hij moet staan — Onbep. bev. stell. enk. bedr., hoofdzin.

Waar alles valt — Onbep. bev. stell. enk. bedr., tijdbepalende zin,

OPGAVEN.

Ga, werwaarts u plicht u roept.

Waar Maas en Waal tezamen spoelt
 En Gorkum rijst van ver,
 Daar heft zich op den linkerzoom
 En spiegelt in den breeden stroom
 Een slot, van eeuwen her.

Wordt gij treurig, als gij uwe weldaden met ondankbaarheid ziet vergelden? — De dichtkunst veracht de wetten der gewone taal, zoo ras zij zich daardoor geprangd gevoelt — De kruik gaat zoo lang te water, totdat ze breekt — Men moet het ijzer smeden, terwijl het heet is — Sedert Jeruzalem verwoest is, leven de Joden verstrooid over de geheele aarde — Wij denken zoo lang groot van de menschelijke natuur, als wij groot van ons zelve denken — Hij was eer dan ik — Niet zoodra was hij ingelicht, of hij voelde zich bevredigd — Het beproefd geloof vreest geene kastijding meer, evenmin als de behouden laven den storm, het geborgen koren den hagel vreest — Hij is zoo geleerd als zijn broeder — Hij kwam zoo spoedig mogelijk, — Hij is rijker, dan men denkt — Een Demosthenes is op verre na zoo welsprekend niet als de mensch, die zichzelf tracht te misleiden — Die zijne driften bedwingt, is grooter dan een held; en die heerscht over zijn geest, dan die eene stad verovert — Wees dan gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader, die in de hemelen is, volmaakt is.

Herkauw eer dat gij zwelgt; slok niet gelijk een vraat;
 Maar denkt meer dan gij leest, en lees meer dan er staat.

Als gouden appelen in zilveren traliekorven, zoo blinkt eene sierlijke afgepaste rede — Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij — Hoe langer de dag, hoe korter de nacht — De veldheer moest handelen, naargelang de omstandigheden zouden eischen — Naar de man is, is zijne kracht — Ik zal hem helpen, in zoo verre dit in mijn vermogen is.

Het beviel mij daar niet, weshalve ik spoedig vertrok — Hij heeft zich behoorlijk verontschuldigd, zoodat wij hem alles vergeven hebben — De tijd ontvlucht ons en bedroeft ons door zijn wegsnellen, omdat wij de eeuwigheid ontvlieden — Eisch niet, dat de bedienden volmaakt zijn, daar toch zij, die ze bedienen, het evenmin zijn — Daar God heilig is, moet Hij een afkeer hebben van de zonde — Aangezien al onze vermaningeu niet baten, laten wij dien leerling aan zijn lot over — Nu gij niet komt, blijf ik ook t'huis.

De spaarzaamheid bewaart het midden tusschen de gierigheid en de verkwisting; maar zij moet dat midden nauwkeurig bewaren, opdat ze niet overhelle naar de zijde der gierigheid, waarvan zij eene bloedverwante is — De tuinman snoeit de boomen, ten einde zij te betere vrucht zouden dragen — Laster en kwaadsprekendheid zijn vonken, die, als men ze niet aanblaast, van zelve uitgaan — Gij kunt niet volmaakt vrij zijn, zoo gij u zelve in alles niet verloochent — Wat baat het, dat alle menschen u prijzen, als uw geweten u beschuldigt; en wat zal het u schaden, dat alle menschen kwaad van u spreken, als uw geweten u vrijspreekt? — De roem onzer vaderen is de onze niet, tenzij wij hunne deugden navolgen — Ik zal doen wat hij verlangt, mits hij zich tot wederdienst bereid toone — Doet hij 't, 't is mij wél — Eert uwe ouders en 't zal u wélgaan — Is de zelfkennis een weg tot de deugd, dan is de deugd een nog veel beter weg tot zelfkennis — Indien gij dwaselijk op kunt stuiven of stijf staat op uw stuk: de hand dan op den mond.

Wilt gij de meeste meester zijn,
Wordt meester van u zelve.

Al hadden wij geene verhooring van onze beden te wachten, ook dan nog zou het gebed onmisbaar zijn — Elk, hoedanig zijn stand ook zij, is geroepen tot trouwe plichtsbetrachting — Hetzij ik vroeg kome, hetzij ik laat kome, altijd vind ik hem aan den arbeid — Wie aan zijne eigene goedkeuring niet genoeg heeft, wint niets, al wordt hij ook door de geheele wereld toegejuicht — Hetzij wij leven, hetzij wij sterven, wij zijn des Heeren — Ik deed het, hoewel ongaarne (= hoewel ik het ongaarne deed) — Zij kwamen, ofschoon te laat — Mijn middagmaal is zóó ingericht, dat ik nog een avondmaal kan houden — Men moet werken, alsof men eeuwig zou leven, en zoo gezind zijn, alsof wij in dit uur zouden sterven — De luiheid gaat zoo langzaam, dat de armoede haar spedig achterhaalt — Schoon de ondankbaarheid hare eigene pestkleur niet aanschouwt, valt deze anderen echter zoo afzichtig in de oogen, dat de ondankbare zelfs den ondankbare verfoeien moet — Hij ligt alsof hij dood ware.

Alles wat wij onthouden, overlaadt of versiert ons geheugen, naarmate dat wij nuttelooze of belangrijke zaken leeren — Wij voorzagen dat ongeluk niet, anders zouden wij het vermeden hebben — Gedraag u op zulke wijze, dat gij de goedkeuring der eerlijke lieden

verdient — Naarmate de volken beschaafder werden, leverden zij aan de nakomelingschap de merkwaardige gebeurtenissen hunner geschiedenis over — Hoeveel menschen worden geboren en sterven, zonder dat zij eenige sporen van hun doorgang op de wereld achterlaten — Indien wij de goede eigenschappen, die wij in anderen opmerken, niet achten; of indien wij ze minder achten dan de onze; indien wij aan onze gebreken kleuren en namen geven, die ze in ons oog verminderen; indien wij in anderen gebreken zoeken, terwijl wij in onze harten deugden trachten te vinden: dan nemen wij de voorschriften der nederigheid niet in acht — Velen trachten rijkdommen te verwerven, zonder dat zij zich bekreunen om de wettigheid der middelen, welke zij daartoe aanwenden — In een tijd, als de onze, moet men op zijne hoede zijn — Dat doet hun harten goed, rampzaalgen als ze zijn.

GEMENGDE OPGAVEN.

1. a. Vroeg rijp, vroeg rot.
 b. Vroeg wijs, vroeg zot.
2. 't Zij waar we zeilen of laveeren,
 Is God met ons, wie kan ons deren ?
3. Al die veel razen
 Zijn niet dan dwazen ;
 Gij, zijt gij vroed (wijs),
 Zoo zwijg en doet.
4. Geen spietse maakt zoo diepe wonden,
 Als achterklap en booze monden.
5. Hoe hooger berg, hoe lager dal ;
 Hoe grootér boom, hoe zwaarder val.
6. Vriend! meent gij 't met het schaapje wel
 Zoo scheert de wol, en niet het vel.
7. Zonder wagen, niet vergaren ;
 Zonder wijsheid, niet bewaren.
8. Hoe zwaarder lot,
 Hoe nader God.
9. Lange menschen zelden wijs ;
 Groote gekken zelden grijs ;
 Witte luiden zelden stout ;
 Groote dronkaards zelden oud ;
 Maar, hetzij men rijdt of vaart,
 Korte menschen trotsch van aard.

10. Ik verkies, zeide Leonidas, een roemvollen dood boven een onbeduidend leven; want mijn leven behoort aan de natuur, en de roem mijns doods behoort mij.
11. De deugd vereenigt de menschen, daar zij hun een wederkeerig vertrouwen inboezemt; de ondeugd daarentegen scheidt hen en vervult hen met wantrouwen.
12. Na den dood van Cesar zeide Brutus: Ik beminde Cesar niet minder, maar ik beminde Rome meer. Omdat Cesar mij beminde, ween ik over hem; omdat hij dapper was, eer ik hem; maar omdat hij eerzuchtig was, doodde ik hem. Ik heb tranen voor zijne liefde, vreugde voor zijn geluk, eer voor zijne dapperheid, en den dood voor zijne eerzucht.
13. In 't jaar 590 verscheen er eene komeet, aan welker invloed eene verschrikkelijke epidemische ziekte werd toegeschreven, welke in dit jaar heerschte, en in welker crisis de lijdens werden aangegrepen door niesvlagen, die dikwijls door den dood gevolgd werden. Daarom werd het eene gewoonte, wanneer die vlagen zich openbaarden, dat de omstanders hun zegen gaven aan den lijder, terwijl zij uitriepen: « God zegene u!»
14. De geheele kleeding, welke door den Prins van Oranje gedragen werd, op het oogenblik, dat Balthasar Gerards hem doodde, is nog in den Haag in 't nationale museum te zien.
15. Hoe weinig veldheeren en veroveraars stierven een natuurlijken dood! Immers, Hannibal vergiftigde zich, ten einde hij aan 't zwaard zijner vijanden ontkomen mocht; Pausanias, die te Plataea overwon, stierf van honger; Philippus van Macedonië werd vermoord; Mithridates, koning van Pontus, werd ter dood veroordeeld door zijn ontaarden zoon, trachtte zich te vergiftigen, en, daar hij hierin niet slaagde; doodde hij zichzelf; Scipio de jongere werd vermoord en Drusus vergiftigd, op aanstoking hunner vrouw; Cinna, Cesar, Pompejus en anderen hadden geen beter lot.
16. Het geweten is onze trouwste raadgever; want waarschuwt het ons niet, wanneer wij iets kwaads bedenken, en moedigt het ons niet aan, wanneer wij braaf handelen?
17. De dagbladen berichtten dezer dagen, dat de laatste afstammeling der Stuarts, eene stokoude vrouw en de weduwe van een schoolmeester, in een dorpje van Schotland is overleden.

18. De vraag, of het waar is, dat Arnold von Winkelried bij Sempach den dood stierf voor de vrijheid van zijn vaderland, moet toestemmend beantwoord worden, daar dezer dagen is ontdekt, dat het feit is opgeteekend in eene kroniek, welke uit de eerste helft der 15de eeuw dagteekent en in de bibliotheek der stad Zurich berust.
19. Schoon een blinde verstoken is van 't genot, dat het gezicht van de schoonheden der natuur aanbiedt, is er echter onder de Schotsche dichters zulk een ongelukkige, die zich beroemd gemaakt heeft door zijne heerlijke natuurschilderingen, namelijk Henry the Minstrel, die omstreeks 1440 leefde.
20. Een Engelsch schrijver zegt van onzen eenigen de Ruiters: «Hij was zulk een gemoedelijk man, zulk een nauwgezet en godvruchtig Christen, zulk een stout soldaat, zulk een wijs, ervaren en gelukkig bevelhebber en zulk een trouw en warm vriend van zijn vaderland, dat de nakomelingschap hem te recht beschouwt als het sieraad zijner eeuw en de eer zijns lands.
21. Eenigen zeggen, dat eene van de stellingen van Bacon, den grooten Engelschen wijsgeer, was: Kennis is macht.
22. Het ware karakter van den leeuw was bijna onbekend, totdat Gérard, de beroemde leeuwendooder, dat dier tot zijne studie maakte, en bewees, dat de edelmoedigheid van den koning der woestijn zeer te betwijfelen is, niettegenstaande de geschiedenis van Androcles en anderen van dergelijken aard.
23. De naam van Willem III, Prins van Oranje, zegt Macauley, roept ons voor den geest een mager en zwak gestel, een hoog voorhoofd, een neus, die gebogen is als de bek eens arends, en een oog, hetwelk dat des arends in glans en scherpte evenaart.
24. Toen de beroemde kardinaal Wolsey op zijn sterfbed lag, riep hij uit: «Zoo ik mijn God slechts half zoo trouw gediend had als ik mijn koning gediend heb, zou Hij mij nu niet in mijn laatste uur verlaten.»
25. Laten wij nooit trotsch zijn op rang of stand; want geen van beide kan ons eerbied of achting verschaffen, tenzij zij vereenigd zijn met deugd.
26. Lodewijk XI zeide dikwijls, dat de koning niet wist te regeren,

die niet wist te veinzen; en dat, indien hij dacht, dat zijne muts zijne geheimen wist, hij haar in 't vuur zoude werpen.

27. Attila, koning der Hunnen, de verschrikkelijkste van al de vijanden der Romeinen, was zulk een wild, wreed en onmeedoogend monster, dat hij in de geschiedenis bekend staat als de geesel Gods.
28. Men heeft dikwijls en zeer te recht opgemerkt, dat de ware adel die der natuur is; en dat hij geheel onafhankelijk is van het toeval der geboorte.
29. Terwijl de Romeinen in het bezit waren van Britannië, bouwden zij een muur dwars door het eiland, van kust tot kust, als een slagboom tegen de invallen der Picten en Schotten.
30. De lastertong is een zwaard, dat met éénen slag er drie kwetst: zichzelf, den beleedigde en den toehoorder.
31. Een kinderhart moet zijn
 Als de leliën zoo rein,
 Als de dauw zoo klaar,
 Als de spiegel zoo waar,
 Zacht en teer als de roos,
 Als de voogden altoos
 Zoo blij.
32. Eerst verklaart Mozes, dat hij onbekwaam is tot zulk eene zending; daarna zegt hij, dat zijn volk zelfs den God niet meer kennen zal, die hem tot hen zendt; voorts brengt hij in het midden, dat hij geen geloof, noch gehoorzaamheid bij hen vinden zal; toen ook deze zwaarigheid werd opgelost, beriep hij zich op zijne onbespraaktheid; eindelijk, daar ook de nietigheid van deze bedenking hem wordt aangetoond, onderwindt hij zich de vraag: zend toch een ander dan mij.
3. Als de dauw op bloem en bladen
 Schittert in den zonneschijn,
 En het is, of al die droppels
 Louter diamanten zijn;
 Dan zing ik op blijden toon:
 Heer! wat is uw schepping schoon!
34. Wel verzonnen,
 Goed begonnen,
 Half gewonnen.

35. Goed verloren, niets verloren ;
Eer verloren, half verloren ;
Moed verloren, alles verloren.
36. Mij dunkt, de wereld noemde een wijs man, wel te recht :
De tafel van Gods Tien Geboden averecht.
37. Zoolang nog Zwitserland roemt op zijn eeuwige Alpen ,
Zoolang de Gele Zee om China's grond zal zwalpen ,
Zoolang nog de adelaar de zon in 't aanzicht boort ,
Snelt naar de onsterfelijkheid de naam van Koster voort.
38. Het is te allen tijd bevonden ,
Van zachte meesters — vuile wonden.
39. Uw tong zij sleutel van 't gemoed
Maar daarom is het nog niet goed ,
Dat gij 't voor ieder doet.
40. Wat gij niet wilt, dat u geschied',
Doe dat ook aan een ander niet.
-

IV. VERKORTING DER ONDERGESCHIKTE ZINNEN.

133. Wordt de ondergeschikte zin zoodanig gewijzigd, dat hij den vorm van een zin geheel verliest en met zijn hoofdzin slechts één enkelvoudigen schijnt uit te maken, dan heet hij een *verkorte* ondergeschikte volzin. Voorbeelden daarvan vindt men in de volgende zinnen: *Het betaamt den leerling, bescheiden te wezen*, voor: *Het betaamt den leerling, dat hij bescheiden is* of *zij*; *Ik kan u niet toestaan, heden middag uit te gaan*, voor: *Ik kan u niet toestaan, dat gij heden middag uitgaat*; *Hij, de steun en het sieraad der inrichting, is gestorven*, voor: *Hij, die de steun en het sieraad der inrichting was, is gestorven*; *Jong en sterk, liet hij niet licht iets aan een ander over*, voor: *Daar hij jong en sterk was, liet hij niet licht iets aan een ander over*; *Ouder geworden, zult gij het beter beseffen*, voor: *Wanneer gij ouder zult geworden zijn, zult gij het beter beseffen*. In den eersten en den tweeden volzin vindt men verkorte *zelfstandige* zinnen: de eerste is een verkorte *onderwerpsz.* en de tweede een verkorte *voorwerpszin*; in den derden treft men een verkorten *bijvoeglijken*; in den vierden en den vijfden verkorte *bijwoordelijke* zinnen aan, en wel een *redengevenden* en een *tijdbepalenden*.

A. VERKORTING DER ONDERGESCHIKTE ZELFSTANDIGE ZINNEN.

134. Bij de verkorting der *werkelijk zelfstandige zinnen* vervalt het zoogenaamde *zinslidwoord* dat. B. v.: *Ik ben niet waard, uw zoon genaamd te worden; Het is niet mogelijk, het iedereen naar den zin te maken; Ik geloof, mijn plicht gedaan te hebben.*
135. Neemt het gezegde van den *werkelijk zelfstandigen zin*, bij verkorting, den vorm aan van de onbepaalde wijs, *elke* onbepaalde wijs is daarom nog niet voor een verkorten afhankelijken zin te houden. Niet zelden toch is zij, voorafgegaan door *te*, zoodanig met andere werkwoorden verbonden, dat zij daarmee als het ware slechts ééne handeling aanduidt of één begrip vormt; als: *Hij zal dienen te blijven; Czaar Peter placht alle morgen te vijf uren op te staan; Dat gedrag was te veroordeelen; Hij vond iets te eten; Er was geene uitkomst op te sporen; Wij lagen te weenen.*
136. De onbepaalde wijs met *te* maakt alzo *geen* verkorten ondergeschikten zin uit:
- a. Bij de werkwoorden *vermogen, behooren, dienen* (= *behooren*), *behoeven, hebben* (= *moeten*), die min of meer als *wijzigende hulpwerkwoorden* kunnen aangemerkt worden, als: *Wij behoeven het niet te doen; Ik heb nog veel te arbeiden; enz.*
- b. Bij de werkw. *beginnen, gewoon zijn, plegen* (= *gewoon zijn*), *gewennen, komen* (in *komen te vernemen* enz.), die alle eene *betrekking van tijd* uitdrukken, als: *Gij gewent u te liegen; Zij kwamen te overlijden; enz.*
- c. Bij de werkw. *zoeken, trachten, beproeven* (= *trachten*), *streven, zich beijveren, zich haasten, pogen, besluiten* (= *plan maken*), *wagen, zich hoeden, zich*

ontzien, zich verwaardigen, aarzelen, die het streven te kennen geven naar eene handeling, door het onderwerp zelf uit te voeren, als: *Hij hoede zich, u te beleedigen; Hij verwaardigde zich, mij te groeten; Zij aarzelden, den brief te onderteekenen; enz.*

d. Bij de werkw. *denken* (= *vanzins zijn*), *verzuimen*, *vergeten* (= *verzuimen*), als: *Ik denk dezen zomer naar Duitschland te gaan; Verzuim niet het hun te zeggen; Ik heb vergeten hem goeden dag te zeggen.*

Aanm. 1°. Worden *schijnen* en *dunke* onpersoonlijk gebruikt, dan vereischen zij een onverkorten zelfstandigen zin, b. v.: *Het schijnt mij, dat gij mij niet verstaat; Mij dunkt, dat hij gelukkig is.*

Schrijft men: *Gij schijnt mij niet te verstaan, Hij dunkt mij gelukkig te zijn*, dan vormen ze met de volgende onbepaalde wijs één begrip.

In: *Het schijnt te regenen* en dergelijke zinnen is *te regenen* een verkorte zelfst. zin. Onverkort luidt hij: *Het schijnt, dat het regent.*

2°. *Weten* neemt in de gewone beteekenis een onverkorten voorwerpszin na zich, als: *Men wist, dat hij komen zou*; maar beteekent het zooveel als: *de kunst verstaan, kunnen, vermogen*, dan vormt het met de volgende onbep. wijs één begrip: *Hij weet te geven en te nemen.*

Ik weet hem wonen staat voor: *Ik weet, waar hij woont.* Deze zin is een overblijfsel van het gebruik van *de onbepaalde wijs met den 4den naamval*, dat vroeger vrij algemeen was; b. v.: *Ik had niet geweten de begeerlijkheid zonde te zijn* voor: *dat de begeerlijkheid zonde was.*

137. De onbepaalde wijs met *te*, *om te* of *van te* maakt geen verkorten zelfstandigen zin uit bij die zelfst. naamw., die, ter bepaling van hun begrip, de vermelding eener handeling kunnen vereischen. Tot deze zelfst. naamw. behooren o. a.: *lust, begeerte, neiging, trek, verlangen, gave, kunst, vermogen*,

macht, kracht, moed, plan, voorrecht, voornemen, tijd, gelegenheid, toeleg, zucht, last, bevel, gebod; als: Ik had niet veel lust (om) mij terstond naar huis te begeven; Ik ben nieuwsgierig (om) te hooren, hoe gij voldaan zult wezen; Hij bezat de gave om zijne gedachten duidelijk, levendig en krachtig voor te dragen; Die lieden hebben steeds begeerte om te spelen.

138. De onbepaalde wijs met *te* of *om te* maakt geen verkorten zelfstandigen volzin uit:

a. Bij die bijv. naamw., die, evenals de hierboven genoemde zelfst. naamw., de vermelding eener handeling kunnen vereischen. Daartoe behooren o. a.: *begeerig, bereid, geschikt, bekwaam, gezind, ongezind, geneigd, verplicht, nieuwsgierig, verlangend, moede, willens, onwillens, gelegen, geschikt* enz. B. v.: *Die lieden zijn altijd geneigd om kwaad te spreken of tot kwaad spreken; Vele kinderen zijn ongezind om hunne onderwijzers te gehoorzamen; Ik ben verlangend om iets van hem te hooren; Ik vind mij onbevoegd om te antwoorden.*

b. Bij die bijv. naamw., die de vermelding eener zaak kunnen vereischen, aan welke de door hen uitgedrukte hoedanigheid toekomt. Tot deze behooren o. a.: *gemakkelijk, moeielijk, mogelijk, onmogelijk, noodzakelijk, goed, slecht, aangenaam, waard, waardig, treurig, schrikkelijk, bezwaarlijk, hard* enz.: B. v.: *Deze zaak is moeielijk (om) te begrijpen; Deze wijn is goed om te drinken; Die geschiedenis is bezwaarlijk te gelooven.*

139. Wanneer, hetgeen bij enkele van de genoemde werkw., zelfst. en bijv. naamw. of voorn. het geval kan zijn, een bepalend bijw. of voorn. (*er naar, er mede, er aan, daarnaar, daarmede, daaraan* enz.; *het, dit, dat*) de

aankondiger is van de volgende onbep. wijs, dan is deze voor een verkorten zelfstandigen zin te houden, en is hij veelal vatbaar om door een ondergeschikten zin te worden teruggeven. Zoo is in: *Ik denk dezen zomer naar Duitschland te gaan; Deze zaak is moeielijk te begrijpen*, de onbep. wijs niet; in: *Ik denk er aan, (om) dezen zomer naar Duitschland te gaan; Het is moeielijk, deze zaak te begrijpen*, de onbepaalde wijs wèl als een verkorte ondergeschikte volzin aan te merken. Zoo is ook in de volgende zinnen de onbep. wijs voor een verkorten ondergeschikten volzin te houden: *Hij begon er mee, mij de reden van mijn doen af te vragen; Ik heb er geen lust in, om met u mede te gaan; Zijt gij er toe bereid, om mij te volgen? Beproof het eens, 's morgens wat vroeger op te staan; Dat is uw plicht, beter op te letten; Het gelieve u, dezen brief te teekenen.*

I. VERKORTING VAN DEN ONDERWERPSZIN.

139a. Verkorting van den onderwerpszin is mogelijk:

1°. Wanneer het *onderwerp* van den onderwerpszin in den hoofdzin als eene *afhankelijke bepaling* voorkomt of in een *bezittelijk voorn.* vervat is. Bij voorb.: *Het is den mensch niet goed, dat hij alleen zij*; verkort: *Het is den mensch niet goed, alleen te zijn; Het verheugt mij, dat ik u, weder hier zie*; verkort: *u weder hier te zien; Het is mij nut, bedroefd te zijn geweest; Het betaamt den leerling, bescheiden te zijn; Het valt een vorst zoo gemakkelijk, bijval en toejuiching te vinden; Het is mijne gewoonte niet, mijn woord niet te houden; U te behagen, was zijn hoogste*

wensch = Dat hij u behagen mocht, was de hoogste wensch van hem.

2°. Wanneer, terwijl er *geen bepaald voorwerp* in den hoofdzin vermeld wordt, *ook geen bepaald voorwerp* als onderwerp van den onderwerpszin gedacht wordt. Bijv.: *Het is goed, dat men alleen zij*, verkort: *Het is goed, alleen te zijn; Het is een geluk, voorspoedige kinderen te hebben; Het is niet edel, slechts aan zich zelven te denken; Het doet het hart goed, een oud vriend weder te zien.*

Aanm. In sommige volzinnen blijft, wanneer de samenhang duidelijk genoeg doet gevoelen wat er ontbreekt, de afhankelijke bepaling in den hoofdzin weg. Zoo kan b. v. in: *Zou het edel van mij geweest zijn, slechts aan mijzelven te denken*, de afhankelijke bepaling *van mij* zonder schade voor de duidelijkheid gemist worden.

140. Uit het voorgaande volgt, dat geene verkorting van den onderwerpszin mogelijk is wanneer de hoofdzin of *in het geheel geen bijzonder voorwerp* vermeldt, of *een ander voorwerp* dan dat, hetwelk in den onderwerpszin als onderwerp optreedt. Daarom is in de volzinnen: *Het is niet goed, dat de mensch alleen zij; Hoe goed en hoe liefelijk is het, dat broeders samen wonen; Het is een groot geluk, dat ik er bij geweest ben; Het verheugt mij, dat gij er bij geweest zijt*, de onderwerpszin niet voor verkorting vatbaar.

II. VERKORTING VAN DEN VOORWERPSZIN.

141. Verkorting van den voorwerpszin is mogelijk:

1°. Wanneer het onderwerp van den ondergeschikten zin in de hoofdzin voorhanden is, hetzij als onder-

werp, hetzij als rechtstreeksche afhankelijke bepaling.
a. Als onderwerp: Hij wenschte, dat hij toegelaten mocht worden; verkort: toegelaten te worden; Ik hoop, dat ik u nog eenmaal weder zal zien; verkort: u nog eenmaal weder te zien; Ik ben niet waard, uw zoon genoemd te worden; Verblijdt gij u niet, mensch te wezen? Neem de moeite niet, mij te schrijven.

b. Als rechtstreeksche afhankelijke bepaling: Ik wensch u, dat gij wel moogt rusten; verkort: wel te rusten; Ik verzoek u, dat gij mij aanhoort; verkort: mij aan te hooren; Ik ried, vermaande, waarschuwde, herinnerde hem, zijn plicht beter te betrachten; Wat let mij, alles in rep en roer te brengen? Wat noopte u, dus te handelen?

2°. Wanneer het onderwerp van den ondergeschikten zin, zonder in den hoofdzin genoemd te worden, door den aard der zaak daarin duidelijk genoeg is aange-
 wezen. Bij voorb.: *De veldheer beval, de brug af te breken = dat zij [zijne soldaten] de brug zouden afbreken; De menschenliefde gebiedt, de noodlijdenden bij te staan = De menschenliefde gebiedt ons, dat wij de noodlijdenden bijstaan; De tijd laat niet toe, dit in bijzonderheden na te gaan = De tijd laat mij niet toe, dat ik dit in bijzonderheden naga.*

142. De beteekenis van het werkwoord des hoofdzins brengt van zelve mede, dat een woord, dat òf als onderwerp, òf als afhankelijke bepaling in den hoofdzin aanwezig is, als onderwerp van den ondergeschikten volzin gedacht wordt bij de werkwoorden: *wenschen, begeeren, verlangen, hopen, meenen, denken (= meenen), wanen, zich herinneren, zich beroemen, zich verbeelden, zich vleien; beloven, zweren, betuigen, verzekeren,*

verklaren, beweren, verzoeken, bidden, toewenschen, wenschen (= toewenschen), bevelen, gebieden, gelasten, opdragen, verbieden, vergunnen, toelaten, veroorloven, vermanen, raden, waarschuwen, herinneren, waarvan er sommige hierboven reeds in den hoofdzin voorkomen, als: *Zij vleide zich, weldra alle hinderpalen te overwinnen* = *Zij vleide zich, dat zij weldra alle hinderpalen zoude overwinnen*; *Zij baden u, tot den einde toe te volharden*.

Men schrijve echter liefst niet: *Ik bespeur, bemerk, word gewaar, gedwaald te hebben*; voor: *Ik bespeur* enz., *dat ik gedwaald heb*, evenmin als: *Ik verneem, ontwaar, benoemd te zijn*; *Hij vertelde, verhaalde, meldde, schreef, berichtte, verkondigde, mij gezien te hebben*: in al deze volzinnen dient de voorwerpszin onverkort te blijven, omdat het lijdend of rechtreeksch voorwerp van *bespeuren, bemerken* enz. gewoonlijk iets is, dat *buiten het onderwerp* ligt.

Aanmerkingen. 1. Inzien, erkennen, bekennen, belijden laten de verkorting van den ondergesch. zin toe, ingeval zijn inhoud eene door het onderwerp uitgevoerde handeling is; b. v.: *Ik zie in, verkeerd gehandeld te hebben*; *Ik beken, den man vermoord te hebben*. — Gevoelen laat de verkorting toe, ingeval de voorwerpszin een vermogen van het onderwerp aanduidt, b. v.: *Ik gevoel, de kracht te hebben*.

2. In den verkorten zin achter de werkwoorden *wenschen, verlangen, hopen, denken, verzoeken, bidden, beloven, zweren*, blijven de hulpwerkz. *zullen* of *mogen* veelal achterwege. Zoo zegt men: *Ik hoop, dien dag te (mogen) beleven* = *dat ik dien dag beleven moge*; *Hij hoopt, in hem een vriend te (zullen) vinden* = *dát hij in hem een vriend zal vinden*; *Ik beloof u, te (zullen) komen*.

3. Onder de verkorte volzinnen treffen vooral de volgende en soortgelijke onze aandacht, waarin twee ondergeschikte zinnen op eene bijzondere wijze zijn ineengevlochten: *De wiskundige*

aardrijksbeschrijving beschouwt de aarde in hare betrekking tot den sterrenhemel en maakt ons bekend met de lijnen en cirkels, die men zich verbeeldt, op en om de aarde getrokken te zijn; Gij vraagt immers niet, hoe God een menschdom scheppen kon, 't welk Hij wist, wederom te moeten verdelen; Al wat leeft onderwerpt zich aan de wet der noodzakelijkheid, en schikt zich gereedelijk naar 'tgeen men duidelijk bespeurt, niet anders te kunnen wezen; Dit is een spreekwoord, dat ik mij niet herinner, ooit gehoord te hebben; Hij vleide zich met eene hoop, die uwe verzekering hem het recht gaf, te koesteren; Dit zijn ondeugden, die hij betuigt, dat de straf des hemels zouden verdiend hebben. Het blijkt als vanzelf, hoe men er toe gekomen is om de afhankelijke zinnen aldus ineen te vlechten, zoo men den hoofdzin en de ondergeschikte zinnen, onverbonden, eenvoudig naast elkaar plaatst. Nemen wij daartoe den laatsten zin: *Dit zijn ondeugden: hij betuigt, dat die de straf des hemels zouden verdiend hebben*, dan valt het in 't oog, dat een *betrekkelijk* voornaamwoord hier het gereedste en beste middel is om de deelen van den zin innig aan elkander te verbinden, en daar nu in den voorwerpszin een aanwijzend voornaamw. gevonden wordt, dat daartoe dienen kan, was het natuurlijk, dat men dit als zoodanig aanwendde. 't Blijft dus in den aard een *aanwijzend* voorn. in den eersten naamw., het onderwerp van den voorwerpszin, en 't vervult alleen de rol van een *betrekkelijk* voorn., om den band te vormen zoo tusschen den hoofdzin en de ondergeschikte zinnen, als tusschen deze laatste onderling.

Zinnen, die door eene opeenstapeling van ondergeschikte, welke op zulke wijze ineengevlochten zijn, vrij duister en vreemd schijnen, verdienen bepaald afkeuring; b. v.: *Het zijn geschenken van lieden, wien ik het er voor houd, dat wij wel zouden doen, ze terug te geven* = *Het zijn geschenken van lieden: ik houd het er voor, dat wij wel zouden doen, dat wij ze dien teruggaven.*

4. Bij de werkw. *zien*, *hooren* en *voelen* maakt HET voorwerp met de onbepaalde wijs een vereenigd begrip uit, in dier voege, dat het regeerende werkwoord nòch uitsluitend het zelfst. naamw. of voorn. regeert, nòch uitsluitend de onbepaalde wijs, maar beide vereenigd; bijv.: *Ik zie hem komen; Ik hoor hem spreken; Ik voel mijn hart kloppen.* Dergelijke zinnen kunnen in een hoofdzin en een ondergeschikten voorwerpszin ont-

bonden worden, als: *Ik zie, dat hij komt* of ook: *Ik zie hem, terwijl hij komt* of: *daar hij komt*; *Ik hoor, dat hij spreekt*; *Ik voel, dat mijn hart klopt*. → *Hooren*, in den zin van vernemen of door het gehoor onderscheiden; *zien*, in dien van bemerken, en *voelen*, in dien van begrijpen, eischen uitsluitend een onverkorten zelfstandigen zin, als: *Ik hoor, dat hij komen zal*; *Ik hoor, dat hij valsch zingt*; *Hij zag, dat de zaak hopeloos was*; *Hij gevoelt, dat de zaak van gewicht is*.

Volzinnen als deze: *Ik zie hem slaan*, *Ik hoor hem roepen* enz., kunnen aanleiding geven tot misverstand, wijl de onbepaalde wijs daarin zoowel eene lijdende als bedrijvende beteekenis hebben kan: *Ik zie, dat hij slaat* of *dat hij geslagen wordt*; *Ik hoor, dat hij roept* of *dat hij geroepen wordt*. Alleen de inlassching eener rechtstreeksche afhankelijke bepaling kan hier den twijfel wegnemen: *Ik zie hem den hond slaan*; *Ik hoor hem de meid roepen*.

5. Bij de werkwoorden *doen* en *laten* maakt het regeerende werkwoord met de onbepaalde wijs één begrip uit en van beide vereenigd is het zelfst. naamw. of voorn. beheerscht; b. v.: *Gij doet mij lachen*; *Hij laat het scherm vallen*. Hoewel deze volzinnen zich in twee enkelvoudige laten ontbinden, houdt men zich met deze ontbinding niet op, maar rekent men ze tot de enkelvoudige.

6. Dit laatste geldt ook omtrent *heeten*, in de beteekenis van *zeggen*, welke het nog alleen heeft in *iemand heeten liegen*. *Heeten* kan in deze beteekenis twee rechtstreeksche voorwerpen bij zich hebben; b. v.: *Hij heette het hem liegen*, waarin hem het voorwerp is van *heeten liegen* en het dat van *liegen*.

Heeft *heeten* de beteekenis van *bevelen*, als in: *Ik heet u de taak af te maken*, dan laat zich de zin ontbinden in den hoofdzin: *Ik heet (= bevel) u* (3 n.) en den verkorten voorwerpszin: *de taak af te maken = dat gij de taak afmaakt*.

7. Het gebruik van den vierden naamval met de onbepaalde wijs tot gezegde na *meen*, *achten*, *zeggen*, *oordeelen*, *beweren* enz. druischt rechtstreeks tegen ons taaleigen aan. Afkeuring verdienen dus zinnen als de volgende: *De wetten van eer en trouw achtte NAPOLEON I voor allen, behalve voor zich te zijn*; *Elk meent zijn wil een valk te zijn*.

III. VERKORTING VAN ZELFSTANDIGE ZINNEN, DIE EEN DEEL
UITMAKEN VAN EEN BIJWOORDELIJKEN ZIN.

143. Er zijn zelfstandige zinnen, die een deel uitmaken van een bijwoordelijken zin, en op de gewone wijze voor verkorting vatbaar zijn, mits het onderwerp van den ondergeschikten zin tevens het onderwerp zij van den hoofdzin. Men treft deze zelfstandige zinnen aan in de *tijdbepalende*, *vergelijkende*, *doel-* en *gevolgaanwijzende zinnen*.

1°. Van de gewone *tijdbepalende* zinnen zijn die, welke met *nadat* beginnen, voor verkorting vatbaar; b. v.: *Zij kwamen, nadat zij gegeten hadden*; verkort: *na gegeten te hebben*; *Toen de vrede gesloten was, vertrok Filips naar Spanje, na orde op de regeering te hebben gesteld*. De *tijdbepalende* bijw. zinnen, welke met *vóórdat* of *eerdad* beginnen, nemen bij verkorting de bijwoordelijke uitdrukking *alvorens* vóór zich; b. v.: *Gij zult nog willen ontbijten, alvorens verder te reizen*; onverkort: *voordat gij verder reist*; *Eer hij vertrok, nam hij afscheid*; verkort: *Alvorens te vertrekken, nam hij afscheid*. De bijw. volzinnen, welke door de voorzetsels *met*, *door*, *zonder*, *in plaats van* en *in stede van* ingeleid worden, treden gewoonlijk in verkorten vorm op. Bijv.: *Hij leefde maar voort, zonder veel over deze waarschuwing na te denken*; onverkort: *zonder dat hij veel over deze waarschuwing nadacht* = terwijl hij niet veel over deze waarschuwing nadacht; *In plaats (of in stede) van zijn werk af te maken, verbeuzelt hij zijn tijd*; onverkort: *In plaats dat hij zijn werk afmaakt* = terwijl hij zijn werk niet afmaakt, verbeu-

zelt hij zijn tijd; Door de plichten, aan onzen stand en ons beroep verknocht, met ijver te vervullen, maken we ons gelijk aan de geesten voor Gods troon, die den wil des Vaders in de hemelen volbrengen; onverkort: Daardoor, dat wij = wanneer of terwijl wij de plichten, aan onzen stand en ons beroep verknocht, met ijver vervullen enz.; Ja, Koning! gij hebt wel gedaan, met d' armen zondaar vrij te spreken; onverkort: Ja, Koning! gij hebt wel gedaan daarmede, dat = toen gij den armen zondaar hebt vrijgesproken.

In zinnen, door *wel verre* van voorafgegaan, schuilt een verkorte zelfstandige zin, terwijl *wel verre* van zelve een volstrekt onvolledige volzin is (de hoofdzin van den verkorten zelfstandigen zin) waarin het ontbrekende lichtelijk kan aangevuld worden. De zinnen: *Wel verre van hem te laken, prijst hij hem; Wel verre van uw raad te volgen, deed hij juist het tegendeel; Wel verre van de dweepzieke denkbeelden van FILIPS te deelen, eerbiedigde ORANJE de geloofsbegrippen van andersdenkenden*, zal men dan aldus moeten lezen en verklaren: *Hij is er wel verre van, dat hij hem laakt; integendeel hij prijst hem of, eigenlijk: Terwijl hij er verre van is, dat hij hem laakt, prijst hij hem; Hij was er wel verre van, dat hij uw raad volgde = Terwijl hij er wel verre van was, dat hij uw raad volgde, deed hij juist het tegendeel; ORANJE was er wel verre van, dat hij de dweepzieke denkbeelden van FILIPS deelde; integendeel eerbiedigde hij de geloofsbegrippen van andersdenkenden of, eigenlijk: Terwijl ORANJE er verre van was, dat hij (= Terwijl ORANJE niet) de dweepzieke denkbeelden van FILIPS deelde, eerbiedigde hij de geloofsbegrippen van andersdenkenden.*

Uit deze voorbeelden ziet men, dat, wanneer *wel verre van* gevolgd wordt door eene onbep. wijs, men aan dezen verkorten volzin gerust de waarde van een *ontk. tijdbep.* bijw. volzin kan toekennen.

Volgt achter *na, met, door, zonder, in plaats van* onbep. wijs zonder *te*, dan is deze voor eene *bepaling* te houden; *Na lijden komt verblijden; Met al dat lessen leeren heeft hij niets gewonnen; Door arbeider wordt men bekwaam; Zonder vallen leert het kind niet loopen; Het kruipt in plaats van vloeien.*

Soms wordt ook de tijdbep. zin door het voorzetsel *om* met eene onbep. wijs vervangen, als: *Het uur van uitspanning van de arme gevangenen was nog niet geheel voorbij, en men liet hen op de binnenplaats wandelen, om hen straks weder op te sluiten* = of totdat men hen straks weder zou opsluiten.

2. Een *vergelijkende* zin, als voorkomt in: *Het is beter, dat men onrecht lijde, dan dat men onrecht doe*, wordt gemeenlijk verkort, terwijl niet zelden de verkorting van den onderwerpszin nit den hoofdzin daar mede gepaard gaat; b. v.: *Het is beter, onrecht te lijden, dan onrecht te doen; FILIPS verklaarde, dat hij liever dwizend levens zou willen verliezen, dan verandering in den godsdienst te vergunnen* = dan dat hij verandering in den godsdienst zou willen vergunnen. Niet zelden komt de hoofdzin van den verkorten vergelijkenden zin in onvolledigen vorm voor, als: *Liever sterven, dan het te doen* = ik wil liever sterven, dan dat ik het doe.

3. Niets is gewoner, dan dat de *doelaanwijzende* volzin, die in volledige gedaante door middel van *opdat* of *dat* met den hoofdzin wordt verbonden, door *om te* of *ten einde te* met eene onbep. wijs vervangen wordt; b. v.:

Aan tafel wil ik nooit deez' wijze spreuk vergeten: Ik eet opdat ik leev'; maar 'k leef niet, om te eten; d. i.: opdat ik ete. Fouten en dwaasheden van anderen bekend te maken, om hun daardoor straf en vernedering te berokkenen, is zeer hatelijk en liefdeloos; Die slechts weldoet, om anderen daardoor aan zich te verplichten, schenkt geen weldaden, maar verkoopt ze; Hannibal vergiftigde zich, ten einde te ontdekken aan het zwaard zijner vijanden. Soms wordt bij de verkorte doelaanwijzende zinnen de regel verwaarloosd, dat zij hun onderwerp met hun hoofdzin gemeen hebben, doch alleen dan, wanneer men zich omtrent de beteekenis der uitdrukking niet vergissen kan; b. v.: *Geef mij eenige boeken, om (die) op mijne kamer te lezen = opdat ik die op mijne kamer leze; Geef dien knaap een paar prenten om te kleuren; Uw vader zond mij den brief, om hem u ter hand te stellen; Zij bracht mij een pakje, om het te bezorgen in den Haag.*

4. De gevolgaanwijzende zin achter een bijv. naamw., door *zoo*, of door *te (al te)*, of door *genoeg* bepaald, wordt ook veelal tot eene onbep. wijs met *te (om te, van te)* verkort: *Hij was zoo vriendelijk, het mij te laten weten = dat hij het mij liet weten; Ik ben zoo gelukkig, u te kennen; Wees zoo goed, om (van) het mij te zeggen; Hij is te lui, om te werken = dan dat hij werke = Hij is zoo lui, dat hij niet werkt; Hij is stout genoeg, om er zich aan bloot te stellen = dat hij er zich aan bloot stelle.*

Ook bij de verkorte gevolgaanwijzende zinnen wordt wel de regel verwaarloosd, dat zij hun onderwerp met hun hoofdzin gemeen hebben, wanneer er geen twijfel kan bestaan omtrent de beteekenis der uitdrukking.

Bijv.: *Zij is te goed om zoo iets van haar te gelooven* = dan dat men zoo iets van haar gelooven kan = *Zij is zoo goed, dat men zoo iets niet van haar gelooven kan; Zijne gesprekken zijn te nietsbeduidend, om er lang naar te luisteren.* Soms ontbreekt daarenboven in den hoofdzin het door zoo bepaalde bijv. naamw., waardoor zinnen ontstaan als de volgende: *'t Is een weer, om er geen hond door te jagen* = *'t Is een weer, zoo onstuimig, dat men er geen hond door zou jagen; 't Is een geraas om er gek van te worden* = *'t Is een geraas, zoo groot, dat men er gek van zou worden; 't Is om nooit te vergeten; 't Is om mee te lachen; 't Is om er bang van te worden; 't Was een kind om te stelen, dat poezel knaapje op 't satijnen kussen* = zoo lief, zoo schoon, dat men 't zou gestolen hebben. In *Hij rijdt en rost, om van te beven* en soortgelijke zinnen wordt een door zoo bepaald bijwoord in den hoofdzin gemist.

B. VERKORTING VAN DEN BIJVOEGLIJKEN EN DEN
BIJWOORDELIJKEN ZIN.

144. Het onderscheid tusschen den bijvoeglijken en den bijwoordelijken zin vervalt bij de verkorting: beide worden door een zelfst. naamw., bijv. naamw. of deelw. met de noodige bepalingen vervangen. De bijvoeglijke zin staat uit den aard der zaak veelal onmiddellijk achter het zelfst. naamw. of voorn., tot welks bepaling hij strekt: de bijwoordelijke zin staat zoo dicht mogelijk bij het werkw., of wel, nu eens aan het hoofd, dan weer aan het einde van den geheelen hoofdzin;

soms ook staat hij, als tusschenzin, tusschen de deelen van den bijvoeglijken zin, van welken hij afhangt.

Dit zal duidelijk worden uit de volgende volzinnen:

*Hij, grijs in kennis, jong in ijver, vast van ziel,
En zeeman in het hart, staat zeilree op de kiel.*

*De naakte grond alleen, in 't hart verstaald en stijf,
Biedt hun een rustplaats aan, voor 't afgetobde lijf.*

*Zij roeien nader, half verbijsterd, half verzonken,
In droom en gissing; roepen, juichen, vreugdedronken.*

*Rijk, zweeg ze en weende; thans is ze arm, maar
zingt en lacht; Voortvarend, rusteloos, stout
en vurig, was alles wat hij in 't openbaar deed of
sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen; Gron-
dig bekend met alles wat het zeewezen aan-
ging, wijdde DE WITT er al zijne zorgen aan;*

Wèl hem,

*Die, onbekend en vrij, in vaderlandsche luchten,
Op eigen bodem admt.*

146. Onder de *bijwoordelijke* zinnen zijn vooral de *tijdbe-
palende* voor verkorting vatbaar, en daar nu sommige
tijdbep. voegw. (zooals *daar*) als redengevende, òf (zoo-
als *wanneer*) als voorwaardelijke gebezigd worden, zoo
laten ook de *redengevende* en *veronderstellende* zinnen
zich verkorten. Met de *toegevende* zinnen is dit dan
vooral het geval, wanneer in den hoofdzin een der
voegwoordelijke bijw. *echter, evenwel, toch, niettemin,
nochtans* of een dergelijk staat uitgedrukt; b. v.: *Gewel-
dig verschrikt, nam hij echter dadelijk een kloek be-
sluit*, d. i.: Ofschoon geweldig verschrikt = ofschoon
hij geweldig verschrikt was, enz. *Met het vorstelijk*

purper bekleed, vergat DAVID nochtans de plaats niet, waar hij als knaap en jongeling de schapen zijns vaders had geweid; d. i.: Hoewel hij met het vorstelijk pauper bekleed was, enz.

NAPOLEON wist en zag het, dat wij, door vreemd geweld beheerscht, nochtans geen vreemde zeden hadden aangenomen; d. i.: NAPOLEON wist en zag het, dat wij, ofschoon we door vreemd geweld beheerscht werden, enz. Vooral die toegevende volzinnen zijn voor verkorting vatbaar, welke eene scheidende, met of verbonden zinsvereeniging uitmaken; b. v.: De dood stort ons allen, voorbereid of onvorbereid, in het graf; d. i.: hetzij wij voorbereid zijn of niet. Zoo ook in:

*Ja, kinderen zijn we, dwaas en stout,
Ondeugend volkje, jong of oud.*

Blijft het voegw. van den toegegenden of voorwaardelijken volzin uitgedrukt, dan is hij niet verkort, maar *onvolledig*; b. v.: *Ofschoon arm, getroost ik mij toch geene laagheden*; d. i.: *Ofschoon ik arm ben, enz.*

*Een valsche vriend, hoe lief, hoe teer,
Hij is een huisdief, en niets meer.*

*Het purper was te bleek om 't zwellend lijf te sieren,
Tenzij gedoopt in bloed; te flauw de slonkervieren
Des trotschen diadeems, tenzij van tranen nat:
Zoo was des dwinglands aard, die op den zetel zat.*

Niet zelden komt de redengevende zin, die door het voegwoord *als* (= *alzo*) ingeleid wordt, in *onvolledigen* vorm voor; b. v.: *De stedelijke Regenten benoemen een rechtsgeleerde, die, als nauwkeurig bekend met de bestaande wetten, hun raad kon geven*; d. i.: *die, alzo die nauwkeurig bekend was, enz.*

Omdat Tromp bovendien, als zeer Oranjegezind, niet bemind was bij de Staten, werd hij ter verantwoording geroepen; d. i.: als die zeer Oranjegezind was = omdat die zeer Oranjegezind was.

Reeds heeft de meester, somtijds vroeg,

Een hunner, als hier ver genoeg,

Van uit ons midden weggenomen.

147. Is het gezegde van den ondergeschikten zin een *zelfst. naamw.*, zoo blijft, bij de verkorting, dit alleen met de daarbij behorende bepalingen over, en wordt tot eene *bijstelling*. Alleen de *bijvoeglijke* zinnen met een zelfst. naamw. als gezegde laten zich op deze wijze verkorten; b. v.: *Hij, die de Vorst is van heil en leven, nam den mensch als broeder aan*; verkort: *Hij, de Vorst van heil en leven, nam enz.* — Wilde men den *bijwoordelijken* volzin: *Daar Hij de Vorst is van heil en leven* op deze wijze verkorten, zoo zou hij tot eene *bepaling* worden, ingeleid door het woordje *als*, dat ook hier min of meer *redengevende* kracht verkrijgt; b. v.: *Als Vorst van heil en leven, nam hij enz.* Zoo beteekent dan ook: *Gij zorgdet voor hem, als zijn voogd* zooveel als: *Gij zorgdet voor hem, als die zijn voogd waart = alzoo gij zijn voogd waart.*
148. Evenals een *bijvoeglijke* bijzin, die met *hetgeen* aanvangt, kan zien op een geheelen zin, evenzoo kan een *zelfst. naamw.* als *bijstelling* worden toegevoegd aan een begrip, dat door een geheelen, 'tzij volledigen, 'tzij verkorten zin, wordt uitgedrukt; b. v.: *Hij trouwde intusschen de dochter van hertog Otto van Brunswijk, Elisabeth genaamd: eene echtverbintenis, die zijne betrekkingen in 't Rijk in verscheiden opzichten versterkte*; d. i.: *hetgeen eene*

echtverbintenis was, die enz., of: welke echtverbintenis zijne betrekkingen enz.; Ter zee stond hertog Karel een onversaagd Friesch bevelhebber ten dienst, die wegens zijne reusachtige gestalte en kracht den bijnaam had van lange of groote Pier; een man, vroeger zachtzinnig nan inborst, maar die, tot de uiterste woede gebracht door de wreedheid, waarmede eene Hollandsche bende zijn huis verbrand, zijn goed geroofd, zijne vrouw en kinderen vermoord had, van toen af op de Zuiderzee alle schepen van den vijand wegroofde en uitmoorde; d. i.: welke een man was, (die) vroeger zachtzinnig van inborst (was), enz. Soms kan het twijfelachtig zijn, vooral wanneer in den hoofdzin het zelfst. naamw. wordt aangetroffen, waarmede de verkorte bijvoeglijke zin aanvangt, of deze wel op den geheelen zin ziet. Bij voorb.: *Zoo leest men, dat de Friezen in de noordelijkste gedeelten van ons vaderland woonden, waardoor dan ook het land, dat zich ter wederzijde van het meer Flevo uitstreckte, den naam van Friesland kreeg: een naam, waaronder men dikwijls in die dagen, en nog lang daarna, zelfs de geheele kuststreek langs de Noordzee tot aan Vlaanderen verstonde; d. i.: onder welken naam men dikwijls enz.* Hoe 't zij: 't zij de verkorte bijvoeglijke zin al dan niet op den geheelen zin ziet, men zal wel doen, zoo men hem bij de ontleding tot een volledigen vormt.

149. Is het gezegde van den bijvoeglijken of bijwoordelijken zin een *bijv. naamw.* of een *deelwoord van den volmaaktten tijd* (verleden deelwoord), zoo blijft bij de verkorting alleen dit *bijv. naamw.* of *deelw.* met de daarbij behoorende bepalingen over, en wel in onverbogen vorm. Over het algemeen zijn slechts de

bijvoeglijke zinnen, wier betrekkelijk voorn. in den eersten naamval staat en op het onderwerp of op het zelfst. naamw. van 't gezegde van den hoofdzin betrekking heeft, en slechts die bijwoordelijke zinnen, welke met den hoofdzin hetzelfde onderwerp gemeen hebben, geschikt om verkort te worden (zie de voorb. § 144). Waar echter, èn wegens de plaatsing van zulk een verkorten zin onmiddellijk of nage-noeg onmiddellijk achter het bepaalde zelfst. naamw., èn wegens de beteekenis, geene misvatting mogelijk is, heeft het volstrekt geen bezwaar den verkorten zin aan te wenden, òf ter bepaling van een ander naamw. dan het onderwerp, òf ter bepaling van een onderwerp, dat in eene onbep. wijs is vervat, òf ter bepaling van een zelfst. naamw. in een verbogen naamval. Dit zal blijken uit de volgende voorbeelden: Verwijderd van het ouderlijk huis, of boven de ouderlijke tucht verheven en aan ons zelve overgelaten, stonden de beide wegen voor ons open; d. i.: Daar wij verwijderd waren van, enz.; Het valt moeielijk, aan een rijken disch gezeten, aan het schamele spinnewiel der armoede te denken; d. i.: Het valt moeielijk, wanneer men aan een rijken disch is gezeten, dat men aan het schamele spinnewiel der armoede denkt; De zee opende reeds hare kaken, om het erf, aan haar ontwoekerd, weder in te zwelgen; d. i.: opdat zij het erf, dat haar ontwoekerd was, weder inzwelgen mocht.

Ja, tienmaal sterker, dappere Gal!

Zij 't leger, dat gij op deedt dagen:

Het kwam vergeefs den vijfhoek vragen,

Verweerd door tienmaal kleiner tal.

D. i. den vijfhoek, die verweerd werd door tienmaal kleiner tal.

Het is alsof Hij gaarne zijne blikken liet rusten op jeugdige aangezichten, nog niet misvormd door de trekken der Farizeeuwsche huichelarij, d. i. die nog niet misvormd waren, enz.; Vol van dezen waan, roept Jezus hen tot zich; d. i.: Jezus roept hen, die vol waren van dezen waan, tot zich; Cijnsbaar aan vreemden, en geperst onder het ijzeren juk der Romeinen, was de komst van den Messias het laatste plechtanker van der Joden hoop; d. i.: De komst van den Messias was het laatste plechtanker van de hoop der Joden, die cijnsbaar waren aan vreemden, enz.

*Verguisd, gemarteld, leeggezogen,
Als ontuig nog in 't slijk bespogen,
Door wormen nog in 't wee bespot,
Geknaagd, verteerd, verscheurd inwendig.....
Zóó koost ge ons, boven peil ellendig,
Ten proefstuk van Uw macht, o God!*

D. i.: Ge koost ten proefstuk van Uw macht, o God! ons, die boven peil ellendig waren, die verguisd waren, enz.

150. Is het gezegde van den ondergeschikten zin een werkwoord in een eenvoudigen bedrijvenden vorm, zoo wordt het in zijne verkorte gedaante door het tegenw. deelw. van dit werkw. vervangen. B. v.: *Gevaar duchtende, pakte hij zich weg; d. i.: Daar hij gevaar duchtte, enz.; Dit in aanmerking nemende, heb ik er vrede mee; d. i.: Wanneer ik dit in aanmerking neem, enz.*

*Het hulpzaam harte zwelt en jaagt,
 Als 't, weenende in zijn vreugd, den traan der smarte
 (vaagt
 Van de ingegroefde wang.*

D. i.: terwijl het weent in zijne vreugd.

Ook hier kan de verkorte zin veelal zonder bezwaar worden aangewend ter bepaling van een zelfst. naamw., dat in een verbogen naamval staat:

*Ik heb de schuit bereikt, reeds zwalpende uit de sloot,
 En hoosde er 't water uit en scheepde bed en brood.*

D. i.: de schuit, die reeds zwalpte uit de sloot.

151. Soms is de verkorte volzin onvolledig door de weglating van het teg. deelw. B. v.: *Hebt gij, eerst sedert weinige dagen op school [zijnde], reeds straf verdiend?* d. i.: hoezeer gij eerst sedert weinige dagen op school zijt = u daar bevindt; *Aan het hoofd van een talrijk en geoefend leger [zijnde], viel het hem licht, veroveringen te maken;* d. i.: Daar hij aan 't hoofd van een talrijk en geoefend leger was, enz. *Hij snelt toe, den degen in de vuist [hebbende]; Hij zingt, den beker in de hand; Zoo ging het voort, berg op en af; Den spriet geveld [hebbende], en 't roer geladen [zijnde]; Uw moeder, doodsbleek als een lijf, Haar beide kinderen aan de handen, Toog achter mij door slib en slijk; Lans geveld en vaan in top, Daagde Egyptes krijgsmacht op; Hij hijscht en palmt zich naar den top, De knieën schrijlings om den mast; Dit alles in aanmerking genomen [zijnde of wordende], is het niet te duur; enz.*

V. DE VOLSTREKT ONVOLLEDIGE SAMENGESTELDE ZIN.

152. De samengestelde zin kan onvolledig zijn, zoowel wanneer hij uit twee nevingeschikte zinnen, als wanneer hij uit den hoofdzin en een ondergeschikten zin bestaat.

1°. In den eersten der beide nevingeschikte zinnen valt het gezegde weg en alleen het onderwerp blijft over: *Een wenk van u, en ik gehoorzaam*; d. i.: *Een wenk van u is er slechts noodig, en ik gehoorzaam*; *Een onbedacht woord, en hij was verloren*.

2°. In den eersten zin blijven onderwerp en gezegde beide weg, en slechts eene bepaling blijft over: *Welhaast, en 'k ben bevrijd van smart en tegenspoed*! *Nog ééne schrede, en hij ligt in den afgrond*.

153. Bestaat de samengestelde zin uit een hoofdzin en een ondergeschikten zin, dan kan een van beide onvolledig zijn. De volgende volzinnen hebben alle een onvolledigen hoofdzin: *Jammer, dat ik te laat ben gekomen*; voor: *Het is jammer, enz.*; *Een schelm, die er kwaad van denkt*; *Gelukkig het land, dat op echte geleerdheid en hoogere geestbeschaving welverdienden prijs stelt*.

In de volgende zinnen treft men onvolledige aanhalingszinnen aan:

„Op!” klonk de kreet langs kaai en strand,
De wapenkreet van 't kloek Enkhuizen.

„Moed, Klara!” (riep hij) „moed!”

154. In de veronderstellende, voorwaardelijke en toegevende bijw. zinnen kunnen het onderwerp en het gezegde of een deel van 't gezegde ontbreken: *Ik waarschuw u, indien maar niet tevergeefs*; d. i.: *indien ik u maar niet tevergeefs waarschuw*, of: *indien het maar niet vergeefsch zij*; *Ofschoon nog jong*, of: *Hoe jong ook, toch handelde hij verstandig*; d. i.: *Ofschoon hij nog jong was, Hoe jong hij ook ware. toch enz.*; *Ik verlang nog een stukje, mits niet te groot*; d. i.: *mits dat het niet te groot zij*; *Hij zal wel gereed zijn*; *zoo niet, dan zullen wij het alleen doen*; d. i.: *zoo hij niet gereed is*, enz.
155. Soms zijn de hoofd- en de ondergeschikte zin beide onvolledig, wat vooral in spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen plaats vindt, zooals in: *Beter benijd, dan beschreid*; *Eind goed, alles goed*; *Zoo gezegd, zoo gedaan*; *Vroeg heer, vroeg knecht*; *Goed verloren, niets verloren*; *moed verloren, half verloren*; *eer verloren, alles verloren*; *Oost, West, t'huis best*.
156. De ondergeschikte zin staat soms alleen, terwijl de hoofdzin er bij gedacht wordt. In verzen vooral ontbreekt niet zelden de hoofdzin, die den aangehaalden zin gewoonlijk voorafgaat. Bij voorb.: *Als hij maar niet verdronken is*; *Indien het eens niet gelukte*; *Och, of [= indien] gij mij gelooven wildet!*
Meisje, meisje! dat ge 't wist
Wat ik heimlijk moest verduren,
Hoeveel trage, kruipende uren
Ik uw toespraak heb gemist!

*De schrijver stond versuft van schrik:
 „Ik ben het!” (riep hij luidkeels) „ik!”
 Maar poort noch venster ging weer open;
 Men liet hem schreeuwen, lachte en zweeg,
 En — of hij elders herberg kreeg?*

*Hij keert en buigt zich voor zijn heer,
 En acht zijn last voldaan;
 Maar nauwlijks ziet de gaaaf hem meer,
 Of blikk hem roerloos aan;
 „Ellendige! van waar? van waar? —
 „Van de ijzerhut: terstond van daar.”*

*Och, moest ge eens, rijken, zoo keurig gekleed,
 Zoo kostbaar gevoed, onze ellenden ervaren;
 Des winters zoo naakt en des zomers bezweet,
 Gaan beedlen langs straat om een dronk en een beet!.....*

*Och, wie zijn tent hier op mocht slaan,
 Hier mijmren bleef bij 't licht der maan,
 Bij 't kabblen van den vliet!....*

Een enkel maal ontbreekt de ondergeschikte volzin geheel, die er ook dan licht bij gedacht wordt:
*Wie zal den vogel, die een wijkplaats zoekt, verjagen?
 Hem had een tijgerin gedragen,
 Hem had een wreede wolf gevoed!*

In het eerste vers ontbreekt voor *dat*, hetwelk den voorwerpszin inleidt, de hoofdzin: *Ik wenschte* of een dergelijke.

In het tweede vers ontbreekt in den vijfden regel de hoofdzin: *Gij vraagt* of *Vraagt gij*; *Begeert gij nu te weten*, enz.

In het derde vers wordt voor den vijfden regel de hoofdzin: *De graaf zegt*, *schreeuwt*, *roept*, *vraagt* enz.,

en voor den zesden de hoofdzin: FRIDOLIJN *antwoordt*, of iets dergelijks, gemist. De gedachtenstreep dient om aan te duiden, dat hetgeen er op volgt door een ander persoon is gesproken.

In het vierde vers is de hoofdzin weggelaten: *Hoe smartelijk zou u dit vallen*, of een dergelijke, en op gelijke wijze wordt in het vijfde vers de hoofdzin: *Hoe gelukkig zou hij zijn*, of een soortgelijke, gemist.

In den tweeden en derden regel van het zesde vers missen wij na *Hem* dezen bijvoeglijken zin: *die den vogel zou kunnen verjagen, die eene wijkplaats zoekt*.

157. De wenschende volzinnen: *Ware hij rijk! Of hij rijk ware!* en dergelijke zijn eigenlijk bijwoordelijke vooronderstellende zinnen, afhangende van een verzwegen voorwaardelijken hoofdzin. In volledigen vorm zou de zin b. v. aldus luiden: *Indien hij rijk ware, zoo zoude mijn wensch vervuld zijn*.

Zoo zal ook de twijfelachtige zin: *Ik weet wel, wat ik dede of doen zou eerst dan volledig zijn*, zoo hij gevolgd wordt door zijn verzwegen vooronderstellenden ondergeschikten zin; b. v.: *Ik weet wel, wat ik doen zoude, zoo (indien, wanneer, als) ik in uwe plaats ware, als het mijne zaak ware*, of iets dergelijks.

158. Niet zelden wordt in het zinverband een lid overgeslagen. Zegt men b. v.: *Wanneer ik het wel bedenken, heeft zich de zaak nog anders toegedragen*, dan ontbreekt tusschen de beide zinnen de hoofdzin: *kan ik verzekeren, herinner ik mij*, of een dergelijke, waaraan zich dan: *heeft zich de zaak nog anders toegedragen*, in den vorm van een voorwerpszin zou aansluiten: *Wanneer ik het wel bedenken, kan ik verzekeren, dat de zaak zich nog anders heeft toegedragen*.

VOORBEELDEN.

Bij de ontleding worden de verkorte volzinnen tot onverkorte herleid en de onvolledige tot volledige gevormd. terwijl natuurlijk bij de nadere ontleding, die we echter aan den lezer overlaten, alleen de onverkorte en de volledige vorm in aanmerking komen.

Hoe goed en hoe lieflijk is het voor broeders, samen te wonen — Sameng. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een verkorten ondergeschikten zelfstandigen zin.

Hoe goed en hoe lieflijk is het voor broeders — Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin, de hoofdzin, waarin *het* de aankondiger is van den verkorten onderwerpszin.

Samen te wonen — Bep. bev. stell. enk. bedr. ondergeschikte verkorte onderwerpszin. in verkorten vorm luidende: *dat zij samenwonen.*

Hij beval hem, toe te zien — Sam. volzin, bestaande uit een hoofdzin en een verkorten ondergeschikten zelfstandigen zin.

Hij beval hem — Bep. bev. stell. enk. bedrijfz.

Toe te zien — Onbep. bev. stell. enk. bedr., verkorte voorwerpszin, in onverkorten vorm luidende: *dat hij toezage* of *dat hij zoude toezien.*

Gij vraagt immers niet, hoe God een menschedom scheppen kon, 't welk hij wist, wederom te moeten verdelgen. — Sameng. volzin, bestaande uit een enkelv. hoofdzin en een ondergeschikten samengest. zelfstandig gebruikten bijv. zin.

Gij vraagt immers niet — Bep. ontk. stell. enk. bedr., hoofdzin, met de kracht van een vragenden volzin.

Hoe God enz. — Samengest. voorwerpszin, bestaande uit den hoofdzin: *Hoe God een menschedom scheppen kon* en den sameng. ondergesch. bijv. zin: *'twelk hij wist, wederom te moeten verdelgen*, die strekt ter bepaling van het voorwerp *menschedom* van den hoofdzin. In dezen sam. bijv. zin is weder *'twelk hij wist* de hoofdzin en *weder te moeten verdelgen* de ondergeschikte voorwerpszin.

Hoe God een menschedom scheppen kon — Bep. bev. stell. enk. bedrijfz., ondergeschikte zin van den 1sten graad.

(aangaande) *'tWelk hij wist* — Bep. bev. stell. enk. bedrijfz., ondergeschikte zin van den 2den graad.

Weder te moeten verdelgen — Bep. bev. stell. enkelv. verkorte bedrijfz., voorwerpszin, ondergeschikte zin van den 3den graad, die in onverkorten vorm luiden zou: *dat Hij het weder moest* (zou moeten) *verdelgen*.

Gelukkig boven peil, die, wars van aardsche zorgen, Des daags met ijver zwoegt en 's nachts verkwikkend rust — Samengest. volzin, bestaande uit een onvoll. enk. hoofdzin en twee ondergeschikte zinnen, waarvan de eene een verkorte bijwoordelijke, de andere een samengetrokken bijvoegl. is.

Gelukkig boven peil — Bep. bev. stell. enk. onvoll. hoedanigheidszin, die, volledig, luiden zou: *Hij is gelukkig boven peil*.

Die des daags met ijver zwoegt en 's nachts verkwikkend rust — Samengetr. volzin, bestaande uit twee enkelvoudige nevensgeschikte zinnen, die zuiver aaneenschakelend met elkander verbonden zijn, terwijl de samen-trekking bewerkt wordt door 't gemeenschappelijk onderwerp *die*.

Wars van aardsche zorgen — Bep. bev. stell. enk. verkorte tijdbepalende hoedanigheidszin, die, onverkort, luiden zou: *terwijl hij wars is van aardsche zorgen*.

Die des daags met ijver zwoegt — Bep. bev. stell. enk. bijv. bedrijfz.

Die des nachts verkwikkend rust — Als boven.

*Om Gods grootheid af te malen
Aan 't verbaasd gezicht,
Tintlen, gouden zon! uw stralen,
Gloeit uw vonklend licht.*

Samengest. volzin, bestaande uit een sameng. hoofdzin en een ondergesch. verkorten bijw. zin.

Gouden zon! uw stralen tintlen, uw vonklend licht gloeit — Samengest. hoofdzin, bestaande uit twee neven-gesch. enkelv., die door het voegwoord *en*, dat echter weggelaten is, zuiver aaneenschakelend verbonden zijn.

Uw stralen tintlen —
Uw vonklend licht gloeit — } Bep. bev. stell. bedr. enk. volz.

Om Gods grootheid af te malen aan 't verbaasd gezicht — Bep. bev. stell. ondergeschikte doelaanwijzende bedrijfz., die in onverkorten vorm luiden zou: *opdat zij (uw stralen en uw vonklend licht) Gods grootheid afmalen zouden aan 't verbaasd gezicht.*

OPGAVEN.

Mij dunkt, dat hij gelukkig is — Zij wisten te geven en te nemen — Ik ben verlangend om iets van hem te hooren — Ik streef er naar, om u te evenaren — Het valt een vorst zoo gemakkelijk, bijval en toejuiching te vinden — Het is niet edel, slechts aan zich zelve te denken — Hoe goed en hoe liefelijk is het voor broeders, samen te wonen — Het is zaliger te geven, dan te ontvangen — Gij zaagt een sperwer schieten — Zij heette mij den diefstal liegen — De rijke ontaarde zoon leefde voort, zonder zich om zijne arme, deugdzaame ouders te bekommeren — In stede van te arbeiden, speelt hij — Wel verre van voor zijne ouders te zorgen, liet de ondankbare zoon hen in armoede en gebrek wegwijnen — 't Was om radeloos te worden — Hij is te lui, om te werken — Om geschikt te worden voor dit leven, en in onze vorming voor het eeuwige naar wensch te slagen, moeten wij vroeg leeren onzen wil aan dien van anderen, en bovenal aan dien van den hoogen God, te kunnen onderwerpen — Ons telkens dankbaar tot God te wenden; onze gedachten steeds ootmoedig op Hem te vestigen; onze gebreken en zwakheden oprecht aan Hem te belijden; Hem in den geloove te bidden om vergeving, om hulpe tot verbetering en om zegen op ons betamelijk werk; ons telkens eerbiedig te onderhouden met Hem, die ons harte kent en doorgrondt, is het heilzaamste en waardigste, dat wij verrichten kunnen.

Leer het najagen der deugd van een blinde, die nimmer een stap doet, zonder met zijn staf den grond te onderzoeken — Blijft niemand iets schuldig, dan malkander lief te hebben — Het is even dwaas te hoog, als te laag van zich zelve te gevoelen — Slechts vrije zielen gevoelen, hoe aangenaam het is, zich vrij te gevoelen.

Indien Cicero een even goed staatsman als redenaar geweest ware, zoude hij de grootste der consuls geweest zijn; maar hij was te besluiteloos en had te weinig innerlijke kracht om groote daden te verrichten; echter is het niet te betwijfelen, of hij heeft uitstekende

diensten aan het Romeinsche gemeentebest bewezen; want nauwelijks was de samenzwering van Catilina gesmeed, of hij ontdekte haar en redde hierdoor Rome van den ondergang — Doordringt uwe gemoederen met eerbied voor al wat heerlijk is; laat noch de dartelheid der jeugd, noch inschikkelijkheid voor de buitensporige vroolijkheid van anderen u ooit verleiden tot oneerbiedige uitdrukkingen; behalve de schuld, die daardoor op u geladen wordt, geeft niets een hatelijker voorkomen van brooddronkenheid en verwaandheid aan de jeugd, dan het aannemen van den schijn, van den godsdienst met lichtzinnigheid te behandelen; in stede van een blijk van hooger verstand te zijn, bewijst het slechts een zeer onbeschaafden en laffen aard — Toen Aristoteles, gevraagd werd, wat iemand winnen kon met het zeggen van eene onwaarheid, antwoordde hij: «Nooit geloofd te worden, als hij de waarheid spreekt» — Geen mensch verdient vermaardheid, die ze niet begeert; en al wie ze begeert, kan verzekerd zijn, die te verdienen en die te bezitten — De beste wijze om ons van onze fouten te genezen is, ons die in anderen aan te wijzen — De voorname kunst om te leeren is, slechts weinig op eens te ondernemen.

Een wijs man is zelden mild met zijne vriendschap: hij geeft die traag en na rijp beraad; doch die gegeven hebbende, bewaart hij zijne trouw ongeschonden — Het noodigste voor den mensch is een getrouw vriend; niet om hem te vleien, maar om hem zijne dwalingen onder het oog te brengen — Beschaafd, geleerd, heldhaftig, deugdzaam, bezat Mozes alle hoedanigheden, die zijn omgang beminnelijk en belangrijk maken konden.

Het kind, jongeling wordende, laat de kinderlijke spelen varen en streeft naar wetenschap; de jongeling, man wordende, vindt weer nieuwe en andere voorwerpen na te jagen; terwijl de man, grijsaard geworden, dikwijls met verachting neerziet op dat, hetwelk eens het doel zijner ijverigste pogingen was — 't Was onder de regeering der Normandische koningen in Engeland eene minder zware misdaad een mensch te doodden, dan een hert te doodden of te vangen — Rijkdom is slechts van waarde, voor zoover hij ons in staat stelt de ellende onzer medemenschen te verlichten — Geen kuil is diep genoeg, om de waarheid te begraven.

Vroeger het dapperste en strijdvaardigste volk der wereld, waren de Romeinen nu door verbastering van zeden, weelde en binnenlandsche onlusten van den heldenmoed hunner voorouders ontaard, en niet opgewassen tegen de krachtige Germaansche volksstammen, die onder den algemeenen naam van Franken (of Vrijen) over de grenzen drongen,

en Gallië veroverden — De stedelijke Regenten benoemden, onder den titel van Raadpensionaris, een rechtsgeleerde, die, als nauwkeurig bekend met de bestaande wetten, verordeningen enz., hun raad kon geven — Vrij en onafhankelijk, gelukkig en welvarend, bloeit het Nederlandsche volk onder het bestuur van een vorst uit het stamhuis van Oranje, dat aan het vaderland verbonden is door eene reeks van roemrijke herinneringen, zooals geen vorstengeslacht van Europa kan aanwijzen, en waardoor het voor alle volgende tijden aanspraak heeft op Neerlands onwankelbare liefde en trouw.

1. Ik heb niets beters ooit gelezen,
 Dan wel te doen en vroolijk wezen.
2. Ziet, 't is een goede les in alle booze zaken,
 Van al dat kwalijk is, zich haastig af te maken.
3. Een vriend bezoeken, houdt men goed,
 Indien men 't niet te veel en doet;
 Doch zoo het iedren dag geschiedt,
 Zoo waar het vrij al beter, — niet.
4. Oneindig rijk, volzalig, nooit volprezen,
 Vóór de eeuwen God, om eeuwig God te wezen,
 o Heer! wie is aan U gelijk?
5. Heugelijke tijding!
 Bron van hartverblijding!
 Evangeliewoord!
 Woord, van God gegeven!
 Woord van eeuwig leven!
 Zalig, die u hoort.
6. O rijken, rijken! dat ge 't wist,
 Wat blijdschap God u gunt te smaken!
 Hoe zoet gij 't aanzijn u kunt maken!
 Wat schatten steken in uw kist!
 Wat gij kunt koopen voor uw goud
 En wat u God heeft aanvertrouwd.
7. Ter wereld niet een zoo doodlijk venijn,
 Als vriend te schijnen en vijand te zijn.

8. O, 't is mij zoet, in mijmeringen
 Te kruisen door d'ontblaarden beemd,
 Aan de aarde en al haar woeling vreemd,
 't Onpeilbaar uitzicht in te dringen;
 Te dolen, waar geen voetpad leidt;
 Te dwepen, waar geen menschen komen,
 En, als van de aardkluit opgenomen,
 Bij 't zacht gesuis der eenzaamheid
 Van 't beetre land te droomen.
9. Soms zat ik, in gepeins verloren,
 Te mijmren bij 't gesloten graf;
 En vroeg, en neigde beurtlings de ooren,
 Of 't antwoord op mijn vragen gaf;
 Maar vruchtloos in gepeins gezeten,
 En luistrend om zich heen gespied:
 Het graf laat zijn geheim niet weten;
 Het hoort niet, en het antwoordt niet.
10. Zijne naasten feilen bits te doemen,
 De minste fout een misdaad noemen,
 Is iets, dat algemeen geschiedt;
 Maar zelf behoorlijk steeds zijn plichten
 Met vlijt in alles te verrichten,
 Dat is het, dat men zeldzaam ziet.
11. Zijn makkers moeten 't weten
 Hoe lief zijn vrouw hem heeft, hoe al zijn kinderen lieeten;
 Hoe bang hem 't scheiden valt bij elk vertrek naar boord,
 Als ze in zijn armen hangt en in haar tranen smooft;
 Hoe de oudste knaap hem lijkt en, schoon pas zeven jaren,
 Reeds plaagt, bij elke reis, om met hem mee te varen,
 En hoe zijn droeve vrouw, terwijl de jongen smeekt,
 Den lach geen meester is, die door haar tranen breekt;
 Hoe bij het laatst vaarwel, zoo zuur hun opgebroken,
 De zuigling aan haar borst, met de armpjes uitgestoken,
 Hem nariep om een kus en toeriep honderd keer.....
12. Welkom aan de vijverzooenen,
 Sprietjes van 't ontluikend gras!
 Welkom in d'ontdooden plas,

Schubbig volkje van de stroomen!
 Welkom, knopjes aan de boomen,
 Eerste bloesems, eerst gewas!

13. Waan niet, vader! denk niet, moeder!
 Dat al uw liefde en al uw trouw
 Den zwakken voet bestieren zou,
 Tenzij gesteund door hooger hoeder;
 Dat al uw zorg, uw wakend oog,
 Uw ijvrig kweeken en besproeien,
 De twijg zou naar uw wil doen groeien,
 Als niet een hooger hand haar boog.
14. Het hulpzaam harte zwelt en jaagt
 En heft zich juichend naar den hoogen,
 Als 't, weenende in zijn vreugd, den traan der smarte vaagt
 Van de ingegroefde wang, van de uitgekreten oogen.
15. Ik dank U, Bron van alle goed!
 Voor wat uw gunst mij schonk;
 Ik dank U voor de liefdevonk,
 Mij tintlende in 't gemoed;
 Maar driewerf dank, algoede God!
 Voor elke ervarenis,
 Dat uw bevel ons reinst genot —
 Ons zoetst genoegten uw gebod —
 Dat weldoen zalig is.
16. In 't ruischen van 't gewoel verloren,
 Verleeren wij de stem te hooren,
 Die waarschuwt voor bedrog en schijn,
 En, om ons tastende als de blinden,
 Zoe zoeken wij, om nooit te vinden,
 Wij arme dwazen, als we zijn!
17. Wat meent gij, overstelpt van schatten,
 Gij, rijkaard, op uw dons gevlijd,
 Dat gij aan God behaaglijk zijt,
 Door van uw goud een greep te vatten,
 Die ge in den schoot des armen smijft?
18. Of er geen bergen uw stranden begeeven?
 Of er geen Etna het uitzicht bepaalt;

Of u de zomer in dampen en neevlen,
 Land mijner vaandren! zijn schatting betaalt;
 Of ook de golven uw bodem belagen;
 Gram op den buit, die ge haar hebt ontscheurd;
 Of gij de glorie van vroegere dagen
 Nog als rouwdragende weduw betreurt:
 Toch, pronkjuweel van Europe!
 Blijft gij mijn liefde en mijn hope!

19. Schenk me, o Licht! gereinigde oogen,
 Dat ik U in alles zie,
 Wijsheid, Liefde en Alvermogen
 In de hoogste harmonie!

20. Eéns sterven wij, 't zij rijp of groen;
 Maar ééns, want geen kan 't overdoen;
 Dus opgepast in werk en leere,
 Dat, als wij 't doen, wij 't doen met eere.

VI. DE SCHIKKING DER ZINNEN.

DE VOOR-, NA- EN TUSSCHENZIN. DE PERIODE.

159. De plaats, die de ondergeschikte zin met betrekking tot den hoofdzin inneemt, is drieërlei:

1°. Hij volgt op den hoofdzin, b. v.: *Hij komt niet, omdat hij belet heeft; Hij vernam, dat gij komen zoudt.*

2°. Hij staat tusschen de twee helften van den hoofdzin in, als *tusschenzin*; b. v.: *De man, van wien ik u gesproken heb, is teruggekomen; De zoon kwam, daar het intusschen reeds laat geworden was, eerst den volgenden morgen te huis.*

3°. Hij gaat vóór den hoofdzin en heet dan *voorzin*; b. v.: *Dat hij terug is, verheugt mij; Daar hij ijverig gewerkt heeft, mag hij zich witspannen.*

De bijwoordelijke zin, die zijn hoofdzin vooraf gaat, heet bepaaldelijk *voorzin*, terwijl dan de hoofdzin *nazin* genoemd wordt. De voor- en nazin vormen samen den grondslag eener *periode*.

160. De algemeene wet ter bepaling van de plaats, die de ondergeschikte zinnen innemen, is deze, dat zij de vermelding van het begrip, hetwelk zij bepalen, niet voorafgaan, maar volgen. Aldus staat de ondergeschikte zin, hij zij verkort of onverkort, die een enkel zindeel bepaalt, achter dit zindeel; de ondergeschikte zin daarentegen, die den ganschen zin bepaalt, achter dien zin. Elke plaatsing, die van deze

orde afwijkt — en dit geschiedt niet zelden —, is als eene *omzetting* te beschouwen.

161. Zoo onverkorte als verkorte *zelfstandige onderwerpszinnen* staan voor en na hun hoofdzin; b. v.: *Al wat menschelijk is, raakt mij van nabij; Die zich gewent aan koude en hitte; die zich verhardt tegen vermoeienis en ongemak, verkrijgt eene sterkte des lichaams, die hem vele jaren levens kan opbrengen.*

Is het wonder, dat de dorstige reiziger zich onbedachtzaam drenkt uit de vergiftigde bron, die zich onverwacht op zijn weg door de woestijn vertoont!
En met onvolledigen hoofdzin:

*Gevloekt, wie eerloos, wuft en week,
Door glans of goud verblind,
De dierst geschatte wereldstreek
Vóór 't Vaderland bemint.*

De *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke onderwerps- en voorwerpszin* kunnen ook als *tusschenzin* voorkomen; b. v.: *Is, hetgeen ik zie, meer dan begoocheling; Zou ik niet, wat God mij oplegt, willig dragen?*

162. Is de natuurlijke plaats van den *onderwerpszin* vóór den hoofdzin, de natuurlijke plaats van den *voorwerpszin* is na den hoofdzin; b. v.: *Bedenk, wat gij doet: Ik kan u niet vergunnen, heden middag uit te gaan.* — Is de *voorwerpszin* afhankelijk van een *werkwoordelijk zelfst. naamw.*, dan staat hij er onmiddellijk achter, of er zoo dicht bij als de welluidendheid toelaat; b. v.: *De vraag, of hij geschikt is, bleef onbeantwoord; Getuigt het met mij, of daarbij de gedachte onzen boezem niet hooger deed kloppen: Gij hebt, uit wijze keus, uw plicht betracht.*

Gaat de voorwerpszin den hoofdzin vooraf, dan heeft er omzetting plaats; b. v.: *Hetgeen menschen ten kwade hadden gedacht, dat heeft God ten goede gedacht.*

163. De *bijvoeglijke* zin, hij zij al dan niet verkort, heeft zijne regelmatige plaats achter het zelfst naamw. of voorn., dat hij bepaalt, en hij komt alzoo, wanneer dit bepaalde woord niet het laatste woord van den volzin is, als tusschenzin voor; b. v.: *Twist niet met hem, dien gij lief hebt; Menschen, die nauwelijks hunne eigen zaken kunnen beheeren, achten zich bekwaam, om de grootste en teederste belangen eener gansche Maatschappij te behartigen.*

Soms eischt de welluidendheid, dat de bijv. zin niet onmiddellijk op het bepaalde woord volge: b. v. *Er zouden welhaast geen kwaadsprekers meer zijn, indien er geene menschen waren, die het kwade liever hoorden, dan het goede; Hij doet veel, die veel lief heeft.* Aan dichters wordt natuurlijk ook hier meer vrijheid gelaten; b. v.: *De hemel is hun loon (= het loon van hen)!, die voor den hemel vechten.*

*Dat harte leeft gerust en blij,
Wiens rijkdom het genoegen zij.*

Omzetting heeft plaats in de volgende zinnen *Die kwaad vergeldt voor goed, het kwaad zal van zijn huis niet wijken; Die zich door zijne levenswijze verachtelijk maakt, wie zal dien eere geven? Die veel begeert, hem ontbreekt veel; Die werkt en bidt, dien zegent God.*

*Oneindig rijk, volzalig, nooit volprezen,
Vóór de eeuwen God, om eeuwig God te wezen,
O Heer! wie is aan U gelijk?*

164. De regelmatige plaats van den bijwoordelijken zin, 'tzij al dan niet verkort, is achter zijn hoofdzin; b. v.: *Dat is waar, omdat het eenvoudig is; Wat zou er worden van deze wereld der schepping, indien niet eene onweerstaanbare Oppermacht de teugels in handen hield? Met gejuich keert de landman weder, dragende zijne schooven.*

De bijwoordelijke zin kan ook als tusschenzin voorkomen; b. v.: *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen; Hij heeft zich, voor zoover ik weet, altijd goed gedragen; De veldheer moest, naargelang de omstandigheden dit eischen zouden, aanvallender- of verdedigender wijze handelen.*

Bijwoordelijke zinnen, die een ondergeschikten zin bepalen, staan liefst, als tusschenzinnen, tusschen de deelen van dien ondergeschikten zin in. B. v.:

*Hij wijst de plaats omhoog,
 Waaraan hij 't hechten moet, waaraan men 't vinden moog',
 Opdat de naneef weet, zoo ooit in later jaren
 Een schip het eiland naakte en weer mocht huis-
 waarts varen,
 Wat bang en aaklig lot, te schriklijk ondergaan,
 De vrucht was van een tocht, voor Neerlands roem bestaan.*

Door omzetting kunnen de vergelijkende zinnen, die met *als* en *dan* beginnen, en de vergelijkingszinnen als tusschenzinnen voorkomen, zoodra de bepaling, waarbij zij behooren, voorafgaat; b. v.: *Zoo gelukkig, als hij toen was, heb ik hem nooit te voren gezien; Driftiger, dan hij toen was, heb ik hem nooit gezien; Treurig, alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar.*

165. Behalve de vergelijkingszinnen, de vergelijkende die met *als* en *dan* beginnen, de besluitende en de ge-

volgaanwijzende, kunnen de bijwoordelijke zinnen van elke soort, krachtens eene omzetting, als *voorzinnen* voorkomen en met hun hoofdzin den grondslag leggen tot de vorming eener periode; b. v.: *Waar een eeuwige zomer onder het branden der evennachtskitte heerscht en het voedsel van zelf uit de aarde spruit, daar doorwandelt de vadsige inwoner, ongevoelig, de heerlijkste natuurtooneelen; Wanneer wij, naar dezen maatstaf der verscheidenheid, de grootheid en luister van de werken der schepping beoordeelen, hoe verliezen wij ons dan in de gedachte der onmetelijkheid, der oneindigheid van het Goddelijk alvermogen; Opdat deze zaligheid, die geen oog gezien heeft, onder het bereik van ons gezicht vallen en onze zinnelijkheid roeren zoude, opent de Bijbel voor het sterfelijk oog de poorten des hemels; Wanneer men ziet met hoeveel ijver de vermakten door sommigen worden nagejaagd, dan denkt men onwillekeurig aan de spreuk der dwaazen: Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij; Hoezeer bijkans alle menschen verlangen rijk te wezen, er zijn er echter slechts weinigen, wier waar belang medebrengt, dat hun wensch verhoord worde; Voortvarend, rusteloos, stout en vurig, was alles, wat hij in het openbaar deed of sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen; Enz.*

166. Eene periode is een kunstmatig ineengevoegd zinverband, d. i. eene vereeniging van verscheidene zinnen, welke een geheel, in zijne onderdeelen min of meer volkomen uitgewerkten volzin vormen. Hoe groot ook het aantal zinnen zij, die de periode bevat, zij dient slechts uit twee hoofdeden te bestaan, die tot elkander staan als *voorzin* tot *nazin*, zoodat de voor-

gaande zin den hoorder gespannen houdt, totdat zijne verwachting in den volgenden zin bevredigd wordt. Bevat elk der hoofdeden eener periode één samengestelden zin, zoo heet zij *tweeledig*; bevat de voorzin er één, en de nazin twee, of omgekeerd, zoo heet zij *drieledig*; bevat de voorzin er twee en de nazin insgelijks twee, of de voorzin één en de nazin drie, of omgekeerd, zoo heet zij *vierledig*, en zoo kan men *vijsledige*, *zesledige* perioden hebben, enz.

167. Ook de vereeniging van twee nevensgeschikte zinnen, die aaneenschakelend of tegenstellend met elkander verbonden zijn, en waar de geheele wending aanduidt dat de voorzin de waarde heeft van een *bijwoordelijken toegevenden* of *inwilligenden* zin, kan den grondslag eener periode vormen. De voorzin vangt dan gewoonlijk aan met *niet alleen*, *wel* (*wel is waar*), waarop de nazin met *maar*, *maar ook*, *evenwel*, *toch*, *desniettemin* enz. antwoordt. Ziehier een drietal voorbeelden, waarin de tegenstellende aaneenschakelende zinsverbinding den grondslag der perioden uitmaakt.

De eerste periode is eene *tweeledige*; de tweede en derde zijn *vierledige*. *Het valt wel moeielijk, bij het vervaardigen eens opstels, belangrijke gedachten, geestige en treffende gezegden, die men zou kunnen aan den man brengen, te onderdrukken, omdat zij zonder nadeel kunnen verzwegen worden, en de voorstelling, door ze te overladen, van hare kracht en haren indruk zouden berooven; maar die dit vermogen op zich zelve niet bezit, make geene aanspraak op de gave der eenvoudigheid, evenmin als op die der keurigheid en beknoptheid.*

*Wel schoot de dolk, ten moord geheven,
 Rondom zijn wieg een dreigend licht;
 Wel spleet (der kolk ten prooi gegeven)
 De kolk haar roofmuil op voor 't wicht;
 Maar: „Red hem!” klonk door 's hemels bogen,
 En, stemde Memfis' hof zijn dood,
 Dat hof zelf, hem ter hulp gevlogen,
 Lei 't wichtje weer op moeders schoot.*

*Wel haat ik hem uit 's harten grond,
 Wie Neerlands omkeer zoekt;
 Wie ooit haar welvaart tegenstond,
 Mij is zijn naam gevloekt;
 Wel gaarne wierd mijn eigen vuist
 In 't eigen bloed gedoopt
 Des Spanjaards, die mijn land verguist,
 Des Franschmans, die het sloopt;
 Maar grootheid toch, en deugd van ziel,
 En edelheid van aard,
 Aan wien zij ook ten deele viel,
 Is lof en liefde waard.*

168. Zal de periode den naam van eene *volkomene* kunnen dragen, dan moeten al hare leden samengestelde zinnen zijn. Treft men onder die leden een of meer enkelvoudige zinnen aan, dan heet de periode eene *onvolkomene*; terwijl aan zulk een zinverband, dat alleen uit enkelvoudige zinnen bestaat, al staan ook de deelen tot elkander als voorzin tot nazin, en al vindt de gespannen verwachting eerst in den nazin bevrediging, de naam van periode ontzegd moet worden. Dit laatste geldt b. v. omtrent den volgenden samengestelden zin :

*Zoolang nog Zwitserland roemt op zijne eeuwge Alpen,
Zoolang de Gele Zee om China's grond zal zwalpen,
Zoolang nog de adelaar de zon in 't aanzicht boort,
Snelt naar de onsterfelijkheid de naam van Koster voort.*

Wij laten hier nog eenige perioden volgen, het aan den lezer overlatende 't aantal harer leden te bepalen en aan te wijzen of ze al dan niet volkomen zijn.

*Gelijk de gouden korenaar,
Bevracht met voedend graan,
De distel overtreft, die haar
Soms blijft op zijde staan;
Zoo overtreft de werkzaamheid,
Die geest en lichaam voedt,
Den lediggang, die gift verspreidt,
Dat beide kwijnen doet.*

*En als een vogel, die zijn beenen hecht voelt kleven
Aan 's vooglaars loozen strik, vast jammert van verdriet,
En aan de strikken trekt en tokkelt, doch om niet;
Zoo pogen razenden, die hier aan de aarde hangen,
Vergeefs te vluchten; maar zij blijven vast gevangen
Aan taaie wortels, daar het hupplen haast vergaat.*

*Zoo ik de ontelbre starrenheren,
Elk deeltje van het licht der zon,
Elk zandje aan de oevers van de meren,
Van hunnen oorsprong tellen kon;
Zoo zou ik mooglijk wijzer wezen,
Dan immer mensch of engel wordt;
Maar 'k schoot bij U, alwetend Wezen!
Nog onbegrijpelijk veel te kort.*

*Wanneer uw galm, vol ernstige majesteit,
 Tot eer der Almacht in haren tempel rolt;
 Wanneer 't vereenigd lied der zangers
 Hoog in de steigerende bogen voortgolft;
 Dan voel ik God, dan voel ik den Eeuwige,
 Ofschoon ik 't schepsel, 't eindige schepsel ben;
 Dan scheurt mijn ziel zich los van de aarde,
 Om in de heemlen rond te zweven.*

*Indien het gezicht van den regenboog voor Noach
 en zijne kinderen nieuw was geweest; indien nu voor
 het eerst die omstandigheden plaats hadden, wier sa-
 menloop vereischt wordt, om dit schitterend lichtver-
 schijnsel te doen plaats hebben: wie zal ontkennen,
 dat dit nog verbazender en treffender zou geweest zijn,
 dan zoo het gezicht van hetzelfde hun reeds te voren
 bekend en gemeenzaam was geweest?*

*Wanneer de mensch de almacht gadeslaat, die de
 Schepper in al het geschapene heeft ten toon gespreid;
 wanneer hij de wijsheid opmerkt, waarmede alles in
 orde is geschikt; wanneer hij het goede gevoelt, dat
 hem iederen morgen bij vernieuwing geschonken wordt:
 zoo wordt hij met een heiligen eerbied vervuld; bewon-
 dering boeit zijne zinnen, en innige liefde jegens den
 Onzientlijke doordringt zijn gansche hart.*

*Gelijk God in al zijne werken doorgaans een ge-
 durigen en trapsgewijzen voortgang bezigt; gelijk er
 tusschen den zaaitijd en den oogst verscheidene maan-
 den verloop, waarin alles zich langzamerhand ont-
 wikkelt en tot rijpheid nadert: zoo verliep er ook een
 geruime tijd, eer onze aarde, pas uit haars Makers
 hand gekomen, werd hetgeen zij wezen moest — eene
 bekwame woonplaats voor den mensch.*

Alhoewel CROESUS, koning van Lydië, onder de machtigste vorsten van het Oosten geteld mocht worden; ofschoon hij daarbij zoo rijk was, dat zijn naam tot een spreekwoord geworden is; ja niettegenstaande hij de gelukkigste onder de stervelingen verlangde genoemd te worden, en het SOLON zeer kwalijk nam, dat deze hem dien naam weigerde: toch moest hij later op het smartelijkst ondervinden, dat de spreuk van dien Griekschen Wijze: Niemand is gelukkig, voor hij wél is gestorven, eene gewichtige waarheid bevat.

Wanneer wij erkenden, dat de tegenspoeden, welke ons treffen, slechts onafscheidelijke gevolgen onzer verkeerdheden zijn; wanneer wij ons daarbij overtuigd hielden van de waarheid, dat zij ons niet overkomen zonder het aanbiddelijk bestuur eener alwijze Voorzienigheid: dan zouden wij onze tegenspoeden niet vergrooten door eene strafwaardige moedelousheid; dan zouden onze bekommernissen verdwijnen, en wij zouden erkennen, dat onze rampen nooit zoo groot zijn, als wij het ons vaak verbeelden.

169. Onder de bovenstaande perioden treft men er aan, waarin samengetrokken zinnen voorkomen, terwijl niet zelden weer vóór andere zinnen het voegwoord ontbreekt, dat in den voorzin aan de bijwoordelijke zinnen dient vooraf te gaan, wat soms bij het bepalen van het getal leden der periode eenig bezwaar kan opleveren. Men volge daarbij dezen regel: men beschouwe de samengetrokken volzinnen als één lid der periode en de verzwegen voegwoorden als niet verzwegen, en bepale dienovereenkomstig het getal leden der periode. Niet zelden ontmoet men samengestelde zinnen,

waarin de gespannen verwachting eerst aan het slot van den zin bevrediging vindt, zonder dat men deze zinnen daarom voor perioden houden mag. Bijv.: *Wie op aarde zijn plicht vervult, en voor den broeder doet wat in zijn vermogen is; wie zich door boosheid noch onverschilligheid van den rechten weg laat afbrengen, maar zijne bestemming altijd standvastig in het oog houdt: dien zal het zeker te beurt vallen met opgeruimdheid en zielsrust op de afgelegde baan terug te zien en met kalmte den dood te verwachten.*

170. Wat het ontleden van grootere of kleinere stukken in rijm of onrijm betreft, die slechts zelden als één samengestelde zin kunnen beschouwd worden, men handele daarbij op de volgende wijze: vooraf ga eene algemeene beschouwing van den inhoud van het stuk; daarna ontbinde men het in zijne verschillende deelen en wijze het verband tusschen deze deelen aan, waar dit bestaan mocht; vervolgens ontbinde men de samengestelde zinnen, welke er in voorkomen, in enkelvoudige, en ontlede, ten slotte, deze enkelvoudige zinnen in hunne bestanddeelen. Een enkel voorbeeld moge dit duidelijk maken.
-

VOORBEELD.

Gij, jonge menschen! ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid, eer de kwade dagen komen, dat de zon en het licht en de sterren verduisterd worden voor uwen beneveldten blik. Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen, en de taak te volvoeren, waarin de hemel u voorgaat, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten. Als de zonde u haar klatergoud aanbiedt, als hare lokstem u bekoort, als hare verstrooijing den ernst uit uw harte doet wijken, — ontrukkt u dan aan dien tooverkring, heft de oogen omhoog, en hoort naar de stem der hemelen. En de wereld zal klein worden in uwe schatting, en de storm uwer jeugdige driften zal bedaren, en gij zult u nader aan God zien gebracht, zoo gij nog niet ongevoelig werdt voor de edelste indrukken.

In bovenstaande regels geeft de schrijver aan jonge lieden hoogst gewichtige lessen voor hun gedrag, en wijst hen op de heilrijke gevolgen, welke uit de behartiging van die lessen zullen voortvloeien.

Men kan de geheele rede beschouwen als één samengestelden volzin, die zich als van zelve in vier nevensgeschikte zinnen laat splitsen, alle door de punt van elkander gescheiden, en zuiver aaneenschakelend met elkander verbonden door het voegwoord *en*, dat echter, en te recht, tweemaal is weggelaten. De drie eerste zinnen bevatten de lessen des schrijvers, terwijl in den vierden de heilrijke gevolgen worden aangewezen, aan hare opvolging verbonden. Verder verdient het opmerking, dat de beide deelen van den derden zin tot el-

kander staan als voorzin tot nazin, waardoor hij den vorm heeft eener onvolkomene zesledige periode; dat de aanwending van het polysyndeton de (herhaling van het voegwoord) aan den vierden zin eene bijzondere kracht en schoonheid bijzet; en dat na het voegwoord *en*, waarmede deze volzin aanvangt, in de gedachte een verzwegen voorwaardelijke bijwoordelijke zin: *Handelt gij aldus*, of een dergelijke, moet ingelascht worden.

- I. *Gij, jonge menschen! ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid, eer de kwade dagen komen, dat de zon en het licht en de sterren verduisterd worden voor uwen beneveldens blik* — Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin en twee bijzinnen: een bijw. en een zelfst.
- a. *Gij, jonge menschen! ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid* — Bep. bev. geb. enk. bedrijfzin: hoofdzin.
- b. *eer de kwade dagen komen* — Bep. bev. stell. enk. tijdbep. bedrijfzin: ondergeschikte zin van den 1^{en} graad.
- c. *dat de zon en het licht en de sterren verduisterd worden voor uwen beneveldens blik* — Bep. bev. stell. enk. bedr., voorwerpszin in ruimeren zin, met nevensgesch. zin-deelen: ondergeschikte zin van den tweeden graad.
- II. *Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen, en de taak te volvoeren, waarin de hemel u voorgaat, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten* — Samengestelde volzin, bestaande uit een samengetrokken hoofdzin en een ondergeschikten bijvoegelijken zin.
- d en e. *Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen, en de taak te volvoeren, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten* — Bep. bev. geb. bedr., samengetrokken hoofdzin, bestaande uit twee hoofdzinnen, die door het voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend nevenschikkend zijn verbonden, terwijl de samentrekking bewerkt wordt door het gemeenschappelijk gezegde *leert* en zijne bep. *vroeg*.

- d. *Leert vroeg God te zien in de werken zijner handen* — Bep. bev. geb. enk. bedr., hoofdzin.
- e. (*Leert vroeg*) *de taak te volvoeren, waarin de hemel u voorgaat, verheerlijking van Hem, met al uwe krachten* — Bep. bev. geb. bedr., samengest. hoofdzin.
- f. *waarin de hemel u voorgaat* — bep. bev. stell. enk. bijv. bedrijfszin, dienende ter bepaling van den tweeden der samengetrokken zinnen.
- III. *Als de zonde u haar klatergoud aanbiedt, als hare lokstem u bekoort, als hare verstrooiing den ernst uit uw harte doet wijken, — ontruikt u dan aan dien tooverkring, heft de oogen omhoog, en hoort naar de stem der hemelen* — Samengestelde volzin, bestaande uit drie nevengeschikte hoofdzinnen en drie nevenschikte ondergeschikte bijwoordelijke zinnen, tot elkander staande als voor- tot nazin, en, met weglating van 't voegwoord *en*, onderling zuiver aaneenschakelend verbonden.
- g. *Als de zonde u haar klatergoud aanbiedt* — Bep. bev. stell. enk. bedr. tijdbepalende veronderstellende zin.
- h. *als hare lokstem u bekoort* — Idem.
- i. *als hare verstrooiing den ernst uit uw harte doet wijken* — Idem.
- j. *ontruikt u dan aan dien tooverkring* — Bep. bev. geb. enk. bedr., hoofdzin.
- k. *heft uwe oogen omhoog* — Idem.
- l. *en hoort naar de stem der hemelen* — Idem.
- IV. *En de wereld zal klein worden in uwe schatting, en de storm uwer jeugdige driften zal bedaren, en gij zult u nader aan God zien gebracht, zoo gij nog niet on gevoelig werdt voor de edelste indrukken* — Onvoll. sameng. volzin, bestaande uit drie, door 't voegwoord *en* zuiver aaneenschakelend verbonden nevengeschikte hoofdzinnen en één ondergeschikten bijw. zin, terwijl een tweede dergelijke zin is weggelaten.
- m. *En de wereld zal klein worden in uwe schatting* —

- Bep. bev. stell. enk. hoedanigheidszin: hoofdzin.
n. en de storm uwer jeugdige driften zal bedaren — bep. stell. enk. bedrijfz., hoofdzin.
o. en gij zult u nader aan God zien gebracht — Idem.
p. zoo gij nog niet ongevoelig werdt voor de edelste indrukken — Bep. bev. stell. enk. veronderstellende hoedanigheidszin.

NADERE ONTLEDING.

Eerste Ontleding.

- I. *a. Gij, jonge menschen* — Aangesproken persoon.
gij — verzwegen onderwerp.
ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping en Voorzienigheid — uitgebreid gezegde waarin
vroeg — bepaling van *ontsluit*;
uw oog — uitgebr. voorwerp, waarin
uw — bep. van *oog*.
voor de werken van Schepping en Voorzienigheid — uitgebr. bep. van *ontsluit*, waarin
van Schepping en Voorzienigheid — vermenigvuldigde bepaling, of nevensgeschikte bepalingen, van *werken*.

Tweede Ontleding.

- Ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping* — Bep. bev. geb. enk. bedrijfz.
Ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Voorzienigheid — Idem.
Gij — verzweg. ond.
ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Schepping — uitgebr. gez., waarin enz.
Gij — verzw. ond.
ontsluit vroeg uw oog voor de werken van Voorzienigheid — uitgebr. gez., waarin enz.
b. de kwade dagen — uitgebr. ond., waarin
kwade — bep. van *dagen*.
komen — gez.

Eerste Ontleding.

- c. *de zon en het licht en de sterren* — vermenigvuldigd onderwerp, of nevensgeschikte onderwerpen.
worden verduisterd voor uwen beneveldens blik — uitgebreid gezegde, waarin
voor uwen beneveldens blik — uitgebr. bepaling van *worden verduisterd*, waarin
uwen en beneveldens — bep. van *blik*.

Tweede Ontleding.

- De zon wordt verduisterd voor uwen beneveldens blik* —
 Bep. bev. stell. enk. bedrijfzin.
het licht wordt verduisterd voor uwen beneveldens blik —
 Idem.
de sterren worden verduisterd voor uwen beneveldens blik —
 Idem.
De zon — onderwerp.
wordt verduisterd voor uwen beneveldens blik — uitgebr. gez., waarin *voor uwen beneveldens blik* uitgebr. bep. van *wordt verduisterd*, waarin
uwen en beneveldens — bep. van *blik*.
Het licht — ond.
wordt enz. — uitgebr. gez. enz.
De sterren — ond.
worden enz. — uitgebr. gez. enz.
- II. d. *Gij* — verzwegen ond.
leert vroeg God te zien in de werken zijner handen — uitgebreid gezegde, waarin
vroeg — bep. van *leert te zien*.
God — voorwerp.
in de werken zijner handen — uitgebr. bep. van *leert te zien* — waarin
zijner handen — uitgebr. bep. van *werken*, waarin weder *zijner* — bep. van *handen*.
- e. *Gij* — verzw. ond.
leert vroeg de taak te volvoeren, verheerlijking van Hem,

met al uwe krachten — uitgebr. gez., waarin
vroeg — bep. van *leert te volvoeren*.

de taak — voorwerp.

verheerlijking van Hem, *met al uwe krachten* — uitgebreide bijstelling van het voorwerp *de taak*, waarin
van Hem — bepaling van *verheerlijking*.

met al uwe krachten — uitgebr. bep. van *verheerlijking*,
waarin

uwe — bep. van *krachten* en

al — bep. van *uwe krachten*.

f. *De hemel* — ond.

gaat u voor — uitgebr. gez., waarin

u — bep. van *gaat voor*.

III. g. *De zonde* — ond.

biedt u haar klatergoud aan — uitgebr. gez., waarin

haar klatergoud — uitgebr. voorwerp, waarin

haar — bep. van *klatergoud* en

u — bep. van *biedt aan*.

h. *hare lokstem* — uitgebreid ond.

bekoort u — uitgebr. gez.

hare — bep. van *lokstem*.

u — voorwerp.

i. *hare verstrooiing* — uitgebr. ond., waarin

hare — bep. van *verstrooiing*.

doet den ernst uit uw harte wijken — uitgebr. gez., waarin

den ernst — voorwerp, en

uit uw harte — uitgebr. bep. van *doet wijken*, waarin

uw — bep. van *harte*.

j. *gij* — verzwegen ond.

ontrukt u dan aan dien tooverkring — uitgebr. gez.,
waarin

u — voorwerp.

dan — bep. van *ontrukt*.

aan dien tooverkring — uitgebr. bep. van *ontrukt*, waarin

dien — bep. van *tooverkring*.

k. *gij* — verzwegen ond.

heft uwe oogen omhoog — uitgebr. gez., waarin
uwe oogen — uitgebr. voorwerp, waarin
uwe — bep. van *oogen*.

l. *gij* — verzw. ond.

hoort naar de stem der hemelen — uitgebr. gez., waarin
naar de stem der hemelen — uitgebr. bep. van *hoort*,
 waarin weder
der hemelen — bep. van *de stem*.

IV. m. *De wereld* — ond.

zal klein worden in uwe schatting — uitgebr. gez., waarin
in uwe schatting — uitgebr. bep. van *zal klein worden*,
 waarin weder
uwe — bep. van *schatting*.

n. *De storm woer jeugdige driften* — uitgebr. ond., waarin
woer jeugdige driften — uitgebr. bep. van *de storm*,
 waarin

woer — bep. van *jeugdige driften*, en
jeugdige — bep. van *driften*.

o. *gij* — onderw.

zult u nader aan God zien gebracht — uitgebr. gez.,
 waarin *u* — voorw.

nader aan God — bep. van *zult zien gebracht*.

Aanmerking. Men kan, desnoods, dezen vol-
 zin ontbinden in een hoofdzin en een onderge-
 schikten voorwerpszin; b. v.: *gij zult zien, dat*
gij nader aan God zijt (zult zijn) gebracht.

p. *gij* — ond.

werdt nog niet ongevoelig voor de edelste indrukken —
 uitgebr. gez., waarin

voor de edelste indrukken — uitgebr. bep. van *werdt*
nog niet ongevoelig, waarin
edelste — bep. van *indrukken*.

nog niet — bep. van *werdt ongevoelig*.

OPGAVEN.

1. Gelijk bij 't kleppen van een reiger in den wind
Één nietig vlokje sneeuw zich van het ijs ontbindt,
Dat de Alpen overschorst, maar spoedig meerder vlokken
In d' eerst nauw zichtbren val om zich heeft saamgetrokken,
Zich tot een klomp vergroot, en ras een sneeuwberg wordt,
Die, bonzend, dommelend en dondrend neergestort,
De rotsen kneust en breekt, van 's aardrijks eeuwge bergen
Het ijs, dat eeuwen lang den zonnegloed dorst tergen,
Verbrijzelt, rotsen split, de zuilen van graniet,
En bosschen, oud als de aard, verbreekt als siddrend riet,
En als een waterval, in d' afgrond neergeschoten,
Het klein beginsel toont, daar 't al uit is gesproten:
Zoo zwak, zoo nietig was de Nederlandsche leeuw,
Toen hij in 't strijdperk trad met Spanje in vroeger eeuw!
Zoo spoedig wies zijn kracht, zoo ras zijn ijz'ren tanden,
Zijn scherp gewette klauw, nooit strafloos aan te randen!

2. Er zijn er, die kennis vergaderen, alleen om te weten, en dat is eene ijdele nieuwsgierigheid; er zijn er, die het doen, om met hunne kennis te pralen, en dat is eene ijdele winst; er zijn er, die er zich een naam door willen maken, en dat is ijdel roembejag; er zijn er, die het doen, om op te bouwen en te stichten, en dat is liefde.

3. Een ieder van ons heeft een eigen lichtje: het eene zweemt meer naar het roode, het andere naar het blauwe; vandaar verschil. Maar geduld! Als de morgen daar is, worden de lampen uitgeblusht, en wij hebben altogader één licht.

4. Of het kwaad, dan of het goed het overwicht hebbe, is moeielijk en ook onnoodig te bepalen. Dit hangt af van het verschillend lot der menschen, en van het verschillend gevoel, waarmee zij hun lot dragen. Maar zeker dwalen zij, die deze aarde houden voor een Paradijs der

weelde, waar zij slechts geplaatst zijn, om zich zooveel mogelijk te verlustigen, en te genieten, zooveel zij grijpen en bejagen kunnen. Onze bestemming is te arbeiden; onze bestemming is te zorgen, en veel, zeer veel leeds met onderwerping te dragen. Als wij deze bestemming gaarne volgen, dan zullen wij de lasten des levens ook gaarne dragen; dan zullen wij, gesterkt in God, zelfs den dood niet vreezen; dan zullen wij bereid worden voor dat hemelsch Paradijs, waar alleen storeloos geluk kan bloeien.

5. Wat is er klein, wat is gering,
 Almachtige, dat Gij wilt schenken?..
 Of wie zou in zijn dwaasheid denken,
 Dat hij van elders iets ontving?
 Rang, macht en aanzien — geestvermogen
 En kunst en kennis — roem en eer,
 Of wat ons schittren mag in de oogen,
 Van u alleen daalt alles neer.

6. Wat houdt ge 't oog ter aard gericht,
 Gij droeven! wien de levensdag
 Niets bracht dan dichte neveldampen?
 Omhoog dat oog, of 't dáár ook zag
 Hoe licht en duister eeuwig kampen! —
 Weet, eenmaal breekt de hemelgloor
 Des levens zwartste wolken door....
 Ook aan uw avond wordt het licht!

7. Wij moeten eten, om te leven; niet omgekeerd! Op het gebied der gezondheid wordt hij arm, die minder verteert, dan hij inkomen heeft. Hunger is niet alleen de beste saus, maar ook de ware broodwinning. Wie zonder honger eet, of wie méér eet, dan hij honger heeft, maakt zijne maag tot een overladen korenzolder, die instort.

8. Dit is het kenmerk van een groot man, dat hij met schroomvalligheid en aarzeling een werk op zich neemt, 'twelk hij vreest dat zijne krachten te boven gaat; maar heeft hij het eenmaal, door den nood gedwongen, aanvaard, dan weet hij ook van geen terugtreden; dan heeft hij rust en genoeg, goed en bloed voor de volbrenging van zijn plicht ten beste!

9. Berispt niet lichtelijk, zoo iemand iets ontbreekt:
 Gij kent hem dikwijls niet, van wien gij vonnis spreekt.

Hij doolt gelukkiger, die misverstand begaat,
 En goed van kwaden zegt, dan die van goeden kwaad.
 't Is beter, door de liefde eenvoudig gefaald,
 Dan dat men liefdeloos door scherpe wijsheid dwaalt.
 Die heeft alleen het recht, dat hij berispen mag,
 Waar niemand immer iets berispelijks in zag.

10. Sedert achttien eeuwen weet de mensch, dat het zijn plicht is, alle menschen lief te hebben. Van het oogeblik af, dat die plicht is verkondigd, en op de erkenning van één God als aller vader gegrond, is iedere tegenspraak verstomd. Zelfs is er geen Christen, die, naar de kenmerken van zijnen godsdienst gevraagd, niet op dat beginsel der algemeene menschenliefde zal wijzen. Eens in de wereld gebracht, heeft het de wereld veroverd; ieders overtuiging is er voor gewonnen; niemand kan het meer miskennen. Hebt uw naaste lief als u zelve, dat is de groote spreuk, die op de banier des christendoms geschreven staat.

11. Hou moed, wanneer des levens zorgen
 Een aanval doen op hart en geest;
 Vertrouw op God voor 't duistere morgen:
 Hij is u gistren trouw geweest;
 Niet wanklen, als uw werk vertragen,
 Uw eerezucht hoon of spot ontmoet;
 Als onder niet verdiende slagen
 De geestkracht lijdt en 't harte bloedt,
 Hou moed!

12. Er zijn onderwijzers, die de zon enkel maar lastig vinden, en schoolgebouwen verlangen, waarin nooit een zonnestraal doordringt. Goed, zoo zij vleermuizen groot te brengen hadden of uilen! 't Menschenkind heeft zonnelicht en zonnewarmte noodig, evenals de plant. Geen schoolvertrek is gezond, zoo 't niet een goed deel van den dag bezond is. Laat gordijnen of zonneblinden al te fel licht temperen; maar zorgt dat de muren van het schoolvertrek de zonnekoestering niet missen.

13. Geen grooter vriend heeft de mensch dan het vuur. Zonder vuur geen enkele van al die grootsche ontdekkingen, waardoor vooral in den laatsten tijd onze heerschappij over de natuur zoozeer is uitgebreid. Zonder vuur geen stoom, geen telegraaf, geene natuurwetenschap, geene scheikunde; ja zonder vuur geen leven. Maar ook geen

erger vijand dan het vuur, zoodra men slechts een oogenblik verzuimt nauwlettend toe te zien, dat hij niet de perken te buiten gaat, die de mensch hem heeft gesteld. Eenmaal aan onze werkzaamheid ontsnapt, is niets meer voor zijne woede beveiligd. Hutten noch paleizen worden door hem gespaard; dorpen en steden, onmeedoogend verwoest; schatten van nijverheid en kunst, met de meeste zorg en moeite jaren achtereen vergaard, worden in een oogwenk vernield; en armoede, ellende en dood volgen den woesteling op den voet.

14. Wanneer men eene behoefte gevoelt, die men gaarne vervuld wil hebben, dan zet zich onze geest tot peinen en nadenken; dan beproeven wij nu het een, dan het ander, totdat eindelijk een gelukkige inval, gelijk wij het noemen, — maar inderdaad zijn die zoogenoemde gelukkige invallen niets anders dan de vruchten van langdurig overleg en inspanning van uitstekende geestvermogens — totdat zulk een gelukkige inval het ware middel tot vervulling dier behoefte ontdekt, en deze ontdekking van tijd tot tijd beschaaft en verbetert.

15. Wees braaf, mijn zoon! in lief en leed,
 Wees eerlijk tot aan 't graf,
 En wijk geen enkel vingerbreed
 Van Gods geboden af,
 Dan zult ge, als over bloem en kruid,
 Op kei en doornen gaan,
 En als de dood uw schreden stuit,
 Ziet ge onbevreesd hem aan;
 Dan slaat ge uw sikkel licht en rap
 Door golvend graan en gras;
 Dan zingt gij bij den waternap,
 Als hadt gij wijn in 't glas.

16. Armen en rijken ontmoeten elkander: God heeft ze beiden gemaakt. — Dank u voor de ondervinding en die herinnering, wijze koning van Israël, ofschoon wij 't eigenlijk ook wel wisten, — evengoed, als dat de zon schijnt bij dag en het in den winter vriest..... Och ja! wij wisten het wel; al lang; men behoeft, om zoo iets te zeggen, geen Salomo te wezen; maar de spreuk komt toch te pas — voor 't vergeten.

17. Armen en rijken ontmoeten elkander: — op straat elken dag, ieder uur; en dan gaat de arme te voet, al is 't dat hij misschien met moeite voortstompelt; en de schatrijke vlijt zich in 't zachte trijp

van zijn rijtuig neder, al zou hij vlug genoeg over den weg kunnen gaan; en onder de voetgangers zijn de kleine steentjes voor de rijken, en de keien voor paarden en arme menschen, als er uitgeweken moet worden ten minste. — Ze ontmoeten elkander, arm en rijk, maar niet als gelijken, tot de klok luidt, de kerkklok of de doodklok, en haar dof gebrom ons toeroept: God heeft ze beiden gemaakt.

18. Rusten — is een kostlijk ding!
 Doch! — zult gij het welkom heeten —,
 Acht het werken niet gering,
 Dat den prijs er van doet weten!
 Waarlijk! — zoo ik kiezen moet,
 Meest te werken — meest te rusten.....
 Och! — trots al de zoetste lusten —
 Ik kies werken.... kort en goed!
19. Het donker bosch weergalmt op 't heesch geschreeuw
 Van leeuwenwelp en fieren jongen leeuw,
 Die, heet op roof, in afgelegen hoeken,
 Al brullend, spijs van God den gever zoeken;
 Maar op de komst van licht en dageraad,
 Op 't zien der zon in 't luisterrijk gewaad,
 Keert elk van hen naar zijn verborgen kuilen,
 Daar zij, verzaad, zich voor ons oog verschuilen;
 Dan wordt de mensch door 't rijzend morgenlicht
 Gewekt, gewenkt tot arbeid, tot zijn plicht.
 Hij plant; hij bouwt; men ziet hem zwoegen, draven;
 Tot 's avonds toe laat hij niet af van slaven.
 Hoe schoon, hoe groot, o Oppermajesteit!
 Is al uw werk, gevormd met wijs beleid!
 Uw wijsheid streelt oplettende gemoedren.
 Al 't aardrijk is vervuld met uwe goedren.
20. Leeraar u selv', eer gij een ander leert,
 Of 't is om niet, dat ge u tot wijsheid keert.
 Al lang genoeg op anderen gesmaald!
 Wat ziet ge rond? In eigen hart gedaald!
21. Wat vloeiue er samen: geld en goed,
 Als 't offer van erbarmen!
 Een deel van 's rijken overvloed!
 Een penninksken des armen:

Wat deugden men het volk ontzeit,
 Met Neerlandsch bloed in de aadren,
 De deugd toch van weldadigheid,
 Die erfde 't van de vaadren.

22. Besteedt den dieren tijd
 Bij dagen en bij nachten,
 Terwijl gij in uw krachten
 En onversleten zijt,
 't Schijnt wel: jong en ervaren
 Zijn niet te wel te paren;
 Maar 't is niet meer dan schijn:
 Men kan wel jong van jaren
 En oud van uren zijn.

23. Er zijn — zoo schreef een godvruchtig man der vorige eeuw — vier boeken, waarin de Christen dagelijks moet lezen; zal hij wijs tot zaligheid worden. Het eerste is de Bijbel, het gedenkboek van de Hoogste Openbaring Gods, waarvan Christus het middelpunt is. Het tweede is het boek der Natuur, dat allerwegen voor ons ligt opengeslagen en de majesteit des Scheppers verkondigt. Het derde is dat der Voorzienigheid, wier leidingen de geschiedenis der menschheid in het heerlijkste daglicht vertoont. Het vierde, eindelijk, is het boek van ons eigen hart en leven: een boek, dat zoovele raadsels en geheimen bevat, maar bij aandachtiger beschouwing zooveel stof tot verootmoediging en dankzegging geeft.

24. Hoop o God! Uit al de zorgen,
 Die dees droevige aarde geeft,
 Rijst het licht eens van den morgen,
 Dat men, na een nacht van zorgen,
 Eeuwig zonder zorgen leeft.
 Sterveling! de weg door 't leven,
 Door dit donkre tranendal,
 Doe u niet voor de uitkomst beven:
 Kies dien Leidsman naar dat leven,
 Waar men nooit meer zorgen zal.

VII. OVER DE ZINTEEKENS.

172. *Zinteevens* dienen deels om de verhouding van de leden der zinnen en van de zinnen onderling aan te duiden: en daarom moet hunne aanwending op de zinsontleding gegrond zijn — deels om den inhoud der zinnen in zeker opzicht kenbaar te maken. Men noemt ze ook *leesteevens*.

De leesteevens, die bepaaldelijk dienen om de zinnen vaneen te scheiden, en verschillende leden van een en denzelfden zin aan te wijzen, zijn: *de punt*, *de komma*, *de kommapunt*, *de dubbelpunt*. Voorts zijn er nog andere teekens in gebruik, die mede eenigermate den aard van de verhouding der zinnen aanduiden: *de gedachtenstreep*, *de zoogenaamde haakjes* (teekens van den ingelaschten zin en daarom ook wel *tuschenstellingsteeken* geheeten) en *de aanhalingsteekens*. Eindelijk zijn er nog twee teekens, die den toon der stem bij het uitspreken van zekere soorten van zinnen te kennen geven, te weten: *het vraagteeken* en *het uitroepingsteeken*. Deze twee teekens sluiten, wanneer zij aan het einde van een volzin staan, de punt in.

173. De *punt* staat aan het einde van den *volledigen*, den *onontwikkelden*, en den *betrekkelijk onvolledigen* zin, indien daar geen vraag- of uitroepingsteeken te pas komt, en na op zich zelve staande woorden. B. v.: *De bezoldiging der zonde is de dood. Verrast hij den mensch*.

*niet vaak? Ja. Wat vreezen vele menschen? Den dood.
Eerste hoofdstuk. Vijfde boek.*

Aanmerking. Ook wordt de punt gebruikt als verkortings-
teeken, als: b. v.; enz.; d. i.; derg.; M. A. de Ruiter; Z. K. H.;
Z. M.; N. O.; N. B.; P. S.; N. N.; enz.

174. De komma staat in den *bepaalden enkelvoudigen vol-*
zin tusschen de nevenschikte zindeelen, wanneer ze
niet door *en* verbonden zijn; b. v.: *De zeekaarten stel-*
len de eene of andere zee voor met hare kusten, havens,
reeden, eilanden, klippen, ondiepten, zandbanken,
draaikolken enz.; Uren, dagen, maanden, jaren vlie-
gen als een schaduw heen; De Ruiter was zulk een
gemoedelijk man, zulk een nauwgezet en godvruchtig
christen, zulk een stout soldaat, zulk een wijs, ervaren
en gelukkig bevelhebber, en zulk een warm en trouw
vriend van zijn vaderland, dat men hem te recht be-
schouwt als het sieraad zijner eeuw en de eer zijns lands.

Matroos en scheepsvoogd, vriend en vreemde, knaap en man
Omarmen zich dooreen, zoo teer de blijdschap kan.

175. Wordt het voegwoord *en* voor elk der nevenschikte
zindeelen herhaald, dan gaat de komma het voegw.
vooraf; b. v.: *Ik zeg u: Er is niemand, die verlaten*
heeft huis, of broeders, of zusters, of vader, of moe-
der, of vrouw, of kinderen, of akkers, om mijnentwil
en om des Evangelies wil, die niet honderdvoudig ont-
vangen zal, nu in dezen tijd, huizen, en broeders, en
zusters, en moeders, en kinderen, en akkers, zelfs on-
der de vervolgingen, en in de toekomstige eeuw het
eeuwige leven!

't Is alles leeg, en stil, en onbezield, en naar.
En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van.

Spreekt men met minder nadruk, drukken de neven-

geschikte zindeelen nauw verwante zaken of begrippen uit, dan blijft de komma niet zelden weg; b. v.:

Wij hebben kruit en lood en jachtroer en geweer.

*Heer! ik heb huis en hof en goed
En rijkdom boven wensch verkregen.*

*Men strijdt en woedt en doodt en moordt
Door vuur en staal en kogels voort.*

176. In sommige gevallen zou het weglaten van de komma aan den zin eene geheel andere beteekenis geven; b. v.:
*De aarde was bevolkt door dieren van allerlei aard,
die in lucht, en water, en op den aardbol leefden;
Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen,
want de laffe toon der verkeering, en dwaaze menschen-
vrees boeit hunne tongen; Hier ziet men burgers, sol-
daten, en dames, naar de nieuwste Parijsche modes
gekleed; Mannen, vrouwen, en kinderen met vuile aan-
gezichten, liepen op den dijk;*

De voorraad meerdert, en verdubbelt nog de vlijt;

De nevel stolt, en vriest tot hagelgruis tezamen;

*Zij sluimerde, en droomde zoo zwart en zoo zwaar
Van rouwfloers en paarlen, zoo bloedig en rood;
Van uitvaart en lijksfeest en grafkuil en dood.*

Nog menig blijft er na, en op een sneeuwhoop sterven.

*Langs rotsen, torenhoog, en lijnrecht opgespleten,
Ontsluiten zij hun pad door de opgescheurde reten.*

*Aan monsters offerden zij, niet aan goden; aan gedrochten,
Hun vaadren onbekend, en nieuw, gehaald uit verre landen!*

't Vat vuur, en kraakt en barst en slaat

En gruiet het hechtst arduin.

177. Verder wordt *en* door eene komma voorafgegaan, wanneer de verbonden zindeelen eene tegenstelling vormen; of wanneer een zindeel zich niet zoo nauw aan

het onmiddellijk voorafgaande aansluit, als dit zelve aan zijn voorganger; b. v.: *Ons burgerschap is in den hemel, en niet op aarde; Gras en korenhalmen, en bloemkelken tooien den grond; De Zuidelijke Nederlanden brachten groote korenvelden aan, bosschen, steenkolen en ijzermijnen, en fabrieken.*

178. Gelijk het weglaten van de komma vóór en de beteekenis van den zin soms aanmerkelijk wijzigen kan, zoo kan bij andere voegw. het plaatsen der komma aan den zin eene geheel andere beteekenis geven. B. v.:

*Als ze, in hun blijden droom, hun pad met rozen hullen,
Geen doornen vreezen noch vooruitzien op hun baan.*

Om u kan ik rusten noch duren van smart.

Zij weten niet waarheen noch waar de schrik hen joeg.

In deze zinnen moet de komma vóór noch wegblijven.

179. Zijn de bepalingen niet nevengeschikt, maar strekt de eene ter bepaling der andere; of vormt de bepaling, welke onmiddellijk vóór het zelfst. naamw. staat, daarmee als het ware eene éénheid, dan kan evenmin de komma als het voegwoord en toegelaten worden; b. v.: *Een kinderlijk vroom gemoed; Eene zijner waardige daad; Vele groote schepen; Zware Fransche wijn; Een heldere blauwe hemel; Mijn trouwe oude vriend; De goede oude zeden; De goede oude tijd;*

*En voor heur vader, ouden grijzen man,
Heeft hare kloeke liefde al heel het jaar
Gezorgd.*

180. Bezitten nevengeschikte zelfst. naamw. elk meer dan ééne nevengeschikte bepaling, dan kan men, om den zin niet met leestekens te overladen, de komma tusschen de nevengeschikte bepalingen weglaten, of men kan haar behouden en de nevengeschikte zelfst. naamw. schei-

den door de komma-punt. B. v.: *De roofvogels hebben een sterken krommen snavel, korte stevige pooten, groote scherpe klauwen; of: De roofvogels hebben een sterken, krommen snavel; korte, stevige pooten; groote, scherpe klauwen.*

181. Nevengeschikte begrippen, door de voegwoorden zoo (*wel*) — *als* (*ook*), *niet alleen* — *maar ook*, *deels* — *deels*, *noch* — *noch*, *of* — *of*, *hetzij* — *hetzij* verbonden, worden door de komma gescheiden. B. v.: *In de verzen, zoo van zijne vroege jongelingschap, als van lateren leeftijd, vindt men niets, dat, door valschen tooi of wanklank, smaak of oor beledigd; Niet alleen de lotgevallen van ons leven, maar ook de gansche natuur, die ons omringt, predikt het met luider stem: God regeert; De verspreiding der planten over de aarde wordt op bewonderenswaardige wijze bevorderd, deels door het openbarsten der zaadhuisjes, deels door het stroomend water, deels door den wind, deels door de vogelen; De toejuiching van onverstandigen en ondeugenden moeten wij noch zoeken, noch begeeren; Deze scheppingsdagen bevatteden honderd, of duizend, of duizenden jaren, of meer, of minder, wie zal dat bepalen? Sterven moeten wij allen, hetzij vroeg, hetzij spa.*
182. Zijn de door *noch*, *of*, *zoo* — *als* verbonden zindeelen van geringen omvang; komt *of* voor als verbindend of verklarend voegdwoord, dan vervalt de komma vaak. Bij voorb.: *Damp noch nevel dekt de stroomen; De kou bevangt hen; maar zij roeren noch bewegen, Men steekt noch roert trompet noch trom* (d. i.: *Men steekt noch de trompet, noch men roert de trom*); *Hij komt vandaag of morgen; Zij spreekt over de geographie of aardrijkskunde; Zowel uw vader als uwe moeder was daar.*

183. Worden de nevenschikte zindeelen door al of niet verkorte volziunen nader bepaald, dan moet de komma voor de kommapunt plaats maken; b. v.: *Naar den trap van beschaving, welken een volk bereikt heeft, leeft het òf in onderaardsche of in rotsen gevormde holen; òf in hutten, van boomtakken, aarde of eenige andere ruwe stof gemaakt; òf in tenten, welke de zwervende herdersvolken nu hier, dan daar opslaan; òf in huizen, vereenigd tot steden, dorpen, gehuchten enz.*
184. Wanneer eene bepaling de waarde heeft van een geheel zin, wanneer zij ingelascht wordt tot nadere verklaring, of ter nadere aanduiding van het zinverband, of ter vermeerdering van den nadruk, en desnoods zou kunnen gemist worden, dan wordt zij door eene komma van het onmiddellijk daarop volgende woord gescheiden, en staat, midden in den zin, tusschen twee komma's. Bij voorb.: *Wat baat het goud mij, zonder brood?* d. i. zonder dat ik brood heb. *Doch elk zoekt eigen best of, liever, lustgenoegen;* d. i. laat ik liever zeggen, lustgenoegen. *Ik, voor mij, geef de voorkeur aan zalm;* d. i.: Ik, wat voor mij aangaat, enz. *Ziet gij niet, daar in het verste verschiet, den tempel der onsterfelijkheid? — Dit Eden heeft de mensch, te gelijk met zijne onschuld, verloren.*
185. In samengetrokken zinnen, wier samentrekking door weglating van het gezegde of een deel daarvan wordt te weeggebracht, wordt deszelfs plaats soms door de komma aangewezen, en weldan, wanneer de samengetrokken zinnen zelve door de kommapunt gescheiden zijn. Bij voorb.: *Het bloed ontvliet de wonde; Het licht, zijn brekend oog; De ondervinding veredelt het verstand; het lijden, den wil; of: De ondervinding veredelt het*

verstand, het lijden den wil; Eens ieders werk is het, zijne vrienden te beminnen; zijne vijanden, alleen het werk des Christens.

Dat heet gadelooze ontferming;

Dat, genade, rijk en vrij!

186. Bij de *nevenschikkende zinsverbinding* staat de komma tusschen de verbonden zinnen, 'tzij ze al dan niet zijn samengetrokken, wanneer ze *van geringen omvang en in zichzelf niet samengesteld* zijn. Bijv.: *De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt zijner handen werk; Verblijd u met de blijden, en ween met de weenenden; Het schip kort in, de bouwstof groeit, de sleden snellen; Dat beschikt God, maar ook dat verhoedt God; Zalig zijn de barmhartigen, want hun zal barmhartigheid geschieden; Hij weigert het, of hij staat het toe.*

187. Soms blijft, wanneer eene langere rust vereischt wordt, de kommapunt behouden, waar anders eene komma zou kunnen volstaan; b. v.:

De hoop heeft uit; de wanhoop klimt; de dorre handen

Slaan wringend zich ineen; de kaken klappertanden;

De kou en de armoë sloopen 't lichaam met elkaar.

Soms worden van eenige nevenschikte zinnen deze door de kommapunt, andere door de komma gescheiden, al naardat zij meer of minder verwante begrippen uitdrukken; b. v.:

De lucht wordt ijs; 't is niets dan ijzel wat zij amen;

Het lenig leer versteent, het zachte vilt verstijft.

188. Wij moeten hier doen opmerken, 1°. dat de komma de kommapunt voornamelijk vervangt na de voegwoorden *en, of, doch, want* en *maar*; 2°. dat vóór *en, of* en *noch*, vooral in samengetrokken zinnen, niet

zelden de komma weggelaten wordt, doch vooral dán behouden blijft, wanneer de zinnen eene tegenstelling vormen, of minder nauw met elkander samenhangen; 3°. dat bij een aantal voegwoordelijke bijw. (*zoo, alzoo, dus, dan, deghalve, bijgevolg, gevolgelijk, dienvolgens; vandaar; hierom, daarom, deswege; daartoe, te dien einde*), die de kommapunt vóór zich eischen, dit zintteeken door de komma vervangen wordt, wanneer zij door het voegwoord *en* worden voorafgegaan. Bij voorb.: *De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt zijner handen werk; Wij kunnen over geene oogenblikken beschikken en wij verkwisten uren.*

*Zij was voor kortswijl niet bevreesd
Noch bij onnoozle scherts verlegen.*

*'t Vat vuur, en kraakt en barst en slaat
En gruiſt het hechtst arduin,
En hagelt neer op huid en kop,
En vliegt met vriend en vijand op,
En graaft ze saam in 't puin.*

*'t Vliegt alles weer naar boord en stuift elkandren voor,
En vindt de kiel ontbloot en op een klip geschoven,
Maar klimt van ondren op, en klautert voort naar boven,
En kruipt de gaten door, en grijpt de handbijl vast,
En de eerste slag valt neer op d' ingekloofden mast.
Dees draagt den leeftocht uit en rolt het fust van boord,
Of zeult de balen weg, of sleept de kisten voort;
Die brengt het huisraad op, of gadert kruut en wapen,
En pakt de korven vol met wat hij saam mag rapen;
Weer andren schuren over 't ijs de boot naar 't land.*

Deze jongeling wil onderwijzer worden; daartoe moet hij veel leeren; of: Deze jongeling wil onderwijzer worden, en daartoe moet hij veel leeren. — Jozef wilde zijne broeders beproeven; daarom (of: , en daarom) sprak hij hen hard toe.

189. Hebben de zinnen eene zekere zelfstandigheid, dan vindt men soms wel de punt in plaats van de kommapunt gebruikt, hetgeen vooral dan plaats heeft, wanneer de verbinding door een bijw. van tijd, plaats, hoedanigheid, hoegrootheid, graad, of door een voegwoordelijk bijw. wordt bewerkt; b. v.: *Ik zweeg. Nu werd zij boos. — Zij lachte. Toen greep hij haar aan. — Het is de ure van dankzegging. Vandaar die heilige stilte. — Regen wisselt met zonneschijn. Zoo wisselen smart en vreugde. — Griekenland had zeven wijzen. Zeven kinderen hebben wij.*
190. Ook nevensgeschikte enkelvoudige ondergeschikte zinnen worden door de komma van elkander en van den hoofdzin gescheiden :

*Zoolang nog Zwitserland roemt op zijne eeuwige Alpen
Zoolang de Gele Zee om China's grond zal zwalpen,
Zoolang nog de adelaar de zon in 't aanzicht boort,
Snelt naar de onsterfelijkheid de naam van Koster voort.*

191. De komma staat, bij de onderschikkende zinsverbinding, tusschen den hoofdzin en den ondergeschikten zin, hetzij de eerste al dan niet volledig, de laatste al dan niet verkort zij, en 'tzij hij den hoofdzin voorafga of hem volge. Bijv.: *De waarheid was, eer tijd, en zon, en eeuwen liepen; Verblijdt gij u niet, mensch te wezen?; Vandaar, dat hij thans mijn vriend is; Verre van mij, u te willen beleedigen; Wie niet hooren wil, moet voelen; Nergens grenzen vindende, gaat de geest onvermoeid op de bane zijner bespiegelingen voort; Den degen in de hand, kwam hij op mij af; Hoezeer bijkans alle menschen verlangen rijk te wezen, zijn er echter slechts weinigen, wier waar belang medebrengt, dat hun wensch verhoord worde;*

De achting is voor de vriendschap, wat de tak is voor de bloem, door welken zij gedragen wordt.

- Aanmerkingen. 1°. De samengetrokken of onvolledige zin, die met *als* begint, kan met het zinlid, waarbij hij behoort, zoo nauw verbonden zijn, dat de komma wordt weggelaten; b. v.: *Dat zijn de wegen der Voorzienigheid, van wier vaderlijke hand wij het kwade zoowel als het goede moeten ontvangen.*
- 2°. Beteekent *als* zooveel als *als het ware*, dan heeft het geene komma vóór zich; b. v.: *Wij verheugen ons, dat wij als uit de kaken des doods verlost zijn; Zij hadden hun kind als van den Heer teruggekregen.*
- 3°. Wanneer *als* eene of andere bepaling met het zelfst. naamw. of voorn. verbindt, die daaraan eene hoedanigheid, of eigenschap, of waardigheid toekent, blijft de komma vaak weg; b. v.: *Hij heeft als een held gehandeld; Leer gij d' arbeid vroeg beminnen Als een plicht, ons opgelegd; Prins Willem I stierf als een martelaar voor de vrijheid van Nederland.* Soms blijft de komma, en te recht, behouden; b. v.: *Als uw vriend, behartigde ik uwe belangen; Hij schaamt zich, als de bewerker van dat ongeluk.*
- 4°. Evenmin is er plaats voor eene komma, wanneer de zindeelen, die met *als* of *dan* aanvangen, weinig zelfstandigheid, of weinig uitgebreidheid bezitten: *Hij is zoo goed als gij; Hij was jonger dan de overigen: 't Is hout, meer waard dan goud; Zij wil niets anders dan ontberen; 't Is niets dan ijdel, wat zij âmen; Hij kwam zoo spoedig hij kon (als hij kon komen); Kom zoo spoedig mogelijk (zoo spoedig als u mogelijk is).*
- 5°. Vóór den verkorten doelaanwijzenden zin wordt, zoo hij van geringen omvang is, soms de komma gemist, die hem van zijn hoofdzin scheidt; b. v.: *Wij komen niet om wraak te oefenen; Wij eten om te leven, maar wij leven niet om te eten; of: Wij eten, om te leven; maar wij leven niet, om te eten.*
- 6°. De zelfstandig gebruikte bijvoeglijke zin dient de komma vóór zich te missen, waar hij zich, als ware hij een enkel zelfst. naamw., soms door middel van een voorzetsel, aan een zinlid aansluit; b. v.: *Zie daar al wat ik weet; Men stond verstomd, als geloofde men niet wat men zag;*

*Maar hem, hem reik ik broederlijk de hand.
Die gloeien kan van wat mijn ziel ontgloeit.*

*Stoof alwat is weer weg tot asch,
Toch bleef Gods almacht wat zij was.*

Na een hoofdzin van geringen omvang wordt zelfs vóór den zelfstandigen voorwerpszin soms de komma gemist; b. v.:

*Wie weet of een wel van zoovelen
De rouwmaar thuis zou mee gaan deelen.*

- 7°. Vóór den bijvoeglijken zin wordt ook niet zelden de komma gemist. B. v.: *Het geld dat stom is, Maakt recht dat krom is* = Het stomme geld maakt het kromme recht; *De vrouw die ik aanbad, het kind dat mij dierbaar was, de plaats die ik lief had, dat alles moest ik verlaten*; of: *De vrouw, die ik aanbad; het kind, dat mij dierbaar was; de plaats, die ik lief had, dat alles moest ik verlaten; De leerlingen die gehoorzaam geweest zijn, mogen vertrekken; de leerlingen die ongehoorzaam geweest zijn, moeten nablijven*. Zoo zal men zoowel schrijven: *De mensch die God vreest, zal gelukkig zijn*, als: *De mensch, die God vreest, zal gezegend zijn*; doch daarentegen moeten schrijven: *De mensch, die bestemd is om eeuwig te leven, moet zich in dit leven voor een volgend leven voorbereiden*, omdat de bepalande tusschenzin niet iets toevalligs te kennen geeft, maar op den mensch in het algemeen ziet. Vooral wanneer de bijvoeglijke zin door *zoals, als of gelijk* wordt ingeleid, kan de komma gevoeglijk gemist worden. B. v.: *God, door Wien alles is zoals het is, onderhoudt alles*.
- 8°. Wanneer de verkorte zelfstandige zin met den hoofdzin tot één zin samensmelt, vervalt de komma; b. v.: *Dat neem ik niet op mij te zeggen*, voor: *Ik neem niet op mij, dat te zeggen*.
- 9°. Is de hoofdzin van geringen omvang, dan wordt vóór den vergelijkingszin, die met *alsof, als, of* aanvangt, de komma gemist. B. v.:

*En 't was alsof een tooverslag
Hen uit den ijsklomp opgedolven
En neergezet had in de golven,
Zoodat men spoor noch teeken zag.*

*'t Was als miste ik lust en leven,
Sinds ge op eens mij hadt begeven.*

- 10°. In dagteekeningen aan het hoofd of het slot van brieven staat

de komma na den naam van de plaats, waar, en ook wel na de maand, waarin zij gesteld werd; *Amsterdam, den 17 November, 1863.*

- 11°. Soms vindt men na de voegwoorden *maar, doch, en, integendeel* enz. de komma geplaatst, wanneer de schrijver door eene rust den nadruk versterken wil. Niet zelden doet zij dan haar invloed gelden op de schikking van de deelen van den volzin:

Gij zult uwen naaste liefhebben, gelijk u zelven. In dit voorschrift verbiedt de Zaligmaker ons de liefde tot ons zelven niet; integendeel, Hij gebiedt ze ons als een heiligen plicht.

*Doch, arme menschen lijden zooveel pijn,
Dat zij al spoedig oud en krachtloos zijn;
Dat zij al spoedig de oogen mogen slaan
Op 't einde van hun jammervolle baan.
Maar, arm en oud zijn, en geen kracht in 't lijf
Meer hebben; maar, daar zitten, stram en stijf,
Alleen nog door de smert aan de aarde vast,
Aan andren, aan zich zelven slechts tot last...
o God, hoe ijsselijk! hoe ijsselijk!*

192. Wanneer de ondergeschikte zin tusschen de bestanddeelen van den hoofdzin staat, wordt hij tusschen twee komma's geplaatst, hetzij hij verkort zij of onverkort, volledig of onvolledig. B. v.: *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen; Treurig, alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar. — De edelste gaven der natuur, door verstandige en vlijtige oefening beschaafd, schuilen somtijds in het dwister; Eer, zonder verdiensten verkwist, kan geene eer meer heeten; Socrates, de groote wijze van Athene, dronk den giftbeker; 't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken.*
193. Niet zelden vindt men *ingelaschte aangesproken personen* tusschen komma's geplaatst. B. v.: *Ik heb met blijdschap vernomen, waarde Vriend, dat gij geslaagd zijt.*

194. Wordt de hoofdzin als tusschenzin aangewend, dan staat hij òf tusschen twee komma's, òf tusschen *haakjes*; b. v.: *Die man, zegt men, heeft een moord begaan; Hij slaat (ik zie het) den verkeerden weg in.*

«Neen, heerschap! (riep men) ga voorbij!

«Ik ben het! (riep hij luidkeels) ik!»

Men kan de laatste volzinnen ook aldus schrijven:

«Neen, heerschap!» riep men, «ga voorbij!»

«Ik ben het!» riep hij luidkeels, «ik!»

195. De *kommapun*t scheidt, zoowel in de nevenschikkende als onderschikkende zinsverbinding, de leden van den samengestelden zin, wanneer zij òf van vrij grooten omvang zijn, òf wegens het gewicht van hun inhoud min of meer zelfstandig optreden, òf wanneer daarin reeds eene of meer komma's voorkomen. Bij voorb.: *Nog rijk en machtig was dat vaderland, toen hij het moest verlaten; verarmd en uitgeput vindt hij het weder; Zou het zwaard verteren; zou de pest woeden; zou de booswicht zich in purper kleeden, en de ongeveinsde godsvrucht in kluis of kerker tranen storten?*

De duinen blauwen reeds,

De wal komt nader; 't land verrijst met dom en toren;

Het dek is vol; het woelend bootsvolk dringt naar voren;

Het anker valt; de sloep snelt heen; zij roeien aan,

En kussen 't heilig strand, tot snikkens aangedaan.

Indien een kind niets meer vreest dan de straf; indien het de ongehoorzaamheid niet meer vreest; niet meer vreest de verbeurte der vaderlijke liefde; indien het weten wil, hoe zwaar de straf zal zijn, om te beoordeelen, of het de moeite waardig is te gehoorzamen: dan is het reeds een bedorven kind.

Niet aan de smarte, die de Heer ons aandoet, heeft Hij lust; maar liefde is de bron, en de zalig-

heid onzer zielen het einde zijner beproevingen; Het ongeduld geneest onze kwalen niet; integendeel, het vergroot ze; De Overheid is niet voor hen, die goed, maar die kwaad doen; want zij is Gods dienaar; Hart en verstand mogen samenstemmen, als onze deugd belaagd noch bedreigd wordt; zoodra de wereld haren valstrik legt, wordt het hart ontrouw aan zich zelf.

Als de avondzon in 't nederzinken

Haar afscheidsgroet aan de aarde geeft;

Het koeltje door de toppen beeft

En paarlen op de grasspriet blinken;

Als 't veld herademt, de omtrek geurt;

Nog slechts een enkele vogel neurt,

Eer hij zich toedekt met zijn vlerken;

Als alles stil wordt, lucht en grond;

Dan dool ik liefst de wandelperken,

De dreven en de beemden rond;

Want heerlijk, God! zijn al uw werken,

Maar heerlijkst is uw avondstond.

196. Wanneer het verband tusschen de nevensgeschikte zindeelen door *integendeel*, *echter*, *daarentegen*, *immers*, *toch*, en enkele andere voegw. bewerkt wordt, vangt de *punt* niet zelden de *kommapun*t, vooral wanneer het voegw. tusschen de deelen van den zin in staat; b. v.: *Beleefdheid doet ons achting en toegenegenheid verwerven. Onbeleefdheid daarentegen berokkent ons minachting en vernedering; Terecht stellen vele ouders prijs op het onderwijs hunner kinderen. Immers wordt daardoor der kinderen verstand ontwikkeld en hun geest versierd met nuttige kundigheden; Bezoekt naarstig de school. Zij toch is de oefenplaats der jeugd.*

De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,

En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee.

Toch hield haar vlag zich op, en dekke land en zee.

197. Wanneer van eenige nevenschikte zinnen, die in zich zelve samengesteld of van grooten omvang zijn, de laatste door het voegwoord *en* met zijn voorganger verbonden wordt, dan wordt dit voegw., mits voorafgegaan door de komma, vaak voldoende geoordeeld om de kommapunt te vervangen. Bij voorb.: *De schepen konden niet witzeylen; die uit waren, vielen veelal rijkbeladen den Engelschen in handen; de fabrieken stonden stil, en er was een opstand te duchten, als er geen vrede kwam.*

*De schrik hecht wicken aan hun voeten, aan hun leden;
Zij vlieden over 't ijs, door niemand nog betreden;
Zij waden door de sneeuw, die nog geen voetsool droeg,
En weten niet waarheen noch waar de schrik hen joeg.*

128. Wanneer de nevenschikte zinnen van zeer grooten omvang zijn, of wanneer zij zeer zelfstandig optreden, of wanneer daarin reeds eene kommapunt voorkomt, moet, vooral in de nevenschikkende zinsverbinding, de *kommapunt* niet zelden voor de *punt* plaats maken. Bijv.: *Onder aanhoudende twisten met oproerige steden had Arnoud van Egmond geregeerd, totdat in 1465 zijn eigen zoon Adolf aan het hoofd der misnoegden een opstand verwekt, hem gevangen genomen en in het strengst van den winter, bijna ongekleeed, naar het slot te Buren gesleurd had. Maar nu kwam Karel de Stoutte tusschenbeide, nam Adolf, die niets wilde toegeven, onverhoeds gevangen, herstelde Arnoud in het bewind, en wist te bewerken, dat hij in 1473 diens opvolger werd. — Na dit gedaan te hebben, ging Ehdud uit naar de voorzaal, sloot en grendelde de deur der opperzaal van binnen, en begaf zich stoutelyk, in het gezicht der hovelingen, langs de galerij naar beneden, en ontkwam,*

zonder dat iemand vermoedde wat hij gedaan had. Want toen de hovelingen de deur gesloten en van binnen gegrendeld vonden, hielden zij zich uit eerbied stil, meenende, dat de vorst zich in het koele vertrek ter rust had begeven en niet gestoord wilde zijn. Dus bleven zij wachten, en nog langer wachten, totdat zij ongerust wierden, en eindelijk zich verstoutten om het vertrek te openen, waarin zij hunnen heer dood ter aarde vonden liggen.

199. De dubbele punt wordt geplaatst vóór zinnen of zinleden, die iets vermelden, hetwelk ter opheldering, of verklaring, of toelichting van het te voren gezegde dienen moet. B. v.: *Er is een tijd geweest, dat Nederlanders niet bang waren voor de Engelschen: het waren de dagen, toen men te Amsterdam met gouden letteren op de tombes der zeehelden schreef, dat de Nederlander niet meer met geheele vloten op zee behoefde te komen om te overwinnen, maar een eenig schip, een eenig opperhoofd genoeg zoude zijn. — Men verbeelde zich, ook in den tegenwoordigen stand der maatschappij, zulk eene diepte van bederf, als waarin de eerste wereld verzonken lag: geene veiligheid voor onschuld, leven of goed; onbegrensde losbandigheid en wulpschheid; eer en deugd verbannen; menschenbloed straffeloos vergoten; alle harten met onreinheid, alle huizen met roof vervuld, en de kreet der godslastering opgestegen ten hemel!*

*En zuinigheid houdt huis naar Hollands oude zeden:
Geen kruimel wordt verspild, geen spaander wordt vertreden.*

*Intusschen bliezen 't Oost en 't Noord:
Het winterde aan; de waatren stolden;
De golven, die nog gistren rolden,
Verstijfden nu langs boeg en boord.*

Een verklarende zin kan zelf weer een verklarenden

zin na zich hebben, die dan weder door de dubbele punt wordt aangekondigd; b. v.:

*'t Bukte alles, alles vlood, en wal en vesten bogen
Voor Spanjes legers neer, ter moordstraf aangetogen;
Geen sterkte, geen rondeel, waaraan zij 't voorhoofd stooten:
Slechts Breéroos burchten zijn bemanteld en gesloten:
Hij schuift geen grendel los, en in Vianens schans
En in Ameides fort bezet hij wal en trans.*

200. In veel gevallen kan de ophelderende of verklarende zin, die door de dubbele punt wordt voorafgegaan, het voegwoord *want* vóór zich nemen. Niet zeldzaam zijn dan ook de zinnen, waar vóór *want* de dubbele punt wordt aangetroffen, terwijl weer in andere *want* weggelaten en alleen de dubbele punt behouden is. B. v.: *Wat hem overkwam, had hij zekerlijk verdiend: want God kon geen onrecht doen! — Wanneer wij ons soms verwonderen, dat een zoo machtig volk, als de Israëlieten, nog zoo dikwijls voor binnen- en buitenlandsche vijanden moest bukken, dan vinden wij hier de verklaring van dat verschijnsel: want welk volk tegen zich zelf verdeeld is, dat wordt verwoest. — Zij moesten verlof vragen aan den eigenaar van het stuk lands, waarop zij de nalezing doen wilden, of aan zijne werklieden: want schoon men het deel der armen niet mocht aanroeren, men mocht echter tusschen de armen, die zich daartoe aanmeldden, eene keuze maken.*

In de volgende zinnen kan het voegwoord *want* vóór den verklarenden, ophelderenden, redengevenden zin ingelascht worden. B. v.: *Wantrouw den vleier: menig mensch is door vleierij bedorven.*

*God vreezen is een goed begin:
De grond der wijsheid schuilt er in.*

Met recht, godvreezend voorgeslacht!
 Riept ge, in uw tempelen opgegaan,
 Geknield voor de eeuwige Oppermacht,
 Haar als den God van Neerland aan:
 Gij zaagt d' Onzichtbre menigmalen
 In wondren tot u nederdalen.

201. Niet zelden treedt de verklarende volzin in den vorm eener *bijstelling* op, die ook dan de dubbele punt vóór zich heeft; b. v.: *Wie den jeugdigen mensch liefde en opmerkzaamheid voor de plantenwereld inboezemt, hem met haar in kennis brengt, geeft hem eene kostelijke gave mede voor zijn volgend leven: eene gave, die de bron is van een edel genot, dat in alle omstandigheden des levens den geest ontspant, versterkt, verheft; die geschikt is om den schoonsten tijd des levens te ver-aangenamen en voor menige afdwaling tot het nietige en schadelijke te bewaren; die ook in latere jaren bij zorgen en bezigheden altijd verkwikt en schadeloos stelt voor andere genietingen, welke slechts voor weinigen verkrijgbaar zijn; Door het graven van een kanaal tusschen Vlieland en Terschelling en door het aanleggen van breede dijken en zeeeringen was het gelukt de Middellzee in voortreffelijk polderland te veranderen: een werk, waarvoor aan de monniken van Luidingakerk groote lof toekomt.*
202. Niet zelden staat de dubbele punt in plaats van de kommapunt tusschen nevensgeschikte zinnen, die eene *tegenstelling* vormen; b. v.: *'s Lands Advocaat zorgde meer uitsluitend voor den bloei van Holland: Maurits had het oog op hetgeen het welzijn van de gansche republiek, naar zijne meening, bevorderen zou. Oldenbarneveld vreesde dat Maurits, bij nieuwe overwinningen, naar meer gezag zou staan, en wenschte daarom den vrede: Maurits was van oordeel, dat een goede*

vrede wel zeer begeerlijk zou wezen, maar dat men, om dien te verkrijgen, eerst nog veel meer partij moest trekken van de onmacht des vijands.

Ook tegengestelde onvolledige zinleden worden soms door de dubbele punt gescheiden; b. v.: *Dáár de kweekeling eener vorstinne aan het prachtig hof des Egyptischen konings: hier een timmerman in het vergeten Nazareth. Dáár een machtig legerhoofd en aanvoerder van meer dan een half millioen strijdbare mannen: hier een nederig leeraar van twaalf visschers.*

Ook in de volgende zinnen is de dubbele punt, al is de tegenstelling minder sterk, niet misplaatst:

Had Maurits het grondgebied der Unie hoofdzakelijk bevrijd: Frederik Hendrik stelde zich tot taak eene reeks van sterke vestingen te winnen, waardoor de zeven provinciën als door een breeden ringmuur tegen iederen inval werden beveiligd; Bezat Frederik Hendrik al niet den diepen veldheersblik en de vastberadenheid van zijn broeder Maurits: hij evenaarde hem in persoonlijken moed, en in de belegeringskunst overtrof hij hem nog.

203. Soms scheidt de dubbele punt nevengeschikte zinnen, die door vorm en beteekenis eene zekere overeenkomst met elkander hebben; b. v.:

*Toen Utrechts fel ontvlamde wrok
Haar bisschop had ontzet,
En stout zijn knechten tegentrok
Met veldspeer en musket:
Toen 't Amersfoortsche krijgsgeweld
Den Stichter bijstand bood,
En 't hem ontweldigd Barneveld
Belegerde en beschoot:
Toen leefde Jan van Schaffelaar,
Met heldenziel in 't lijf,
Stoutmoedig in het bangst gevaar
En ongehoord bedrijf.*

In TOLLENS' vaderlandsche romances *Jan van Schaffelaar* (waaraan het bovenstaande ontleend is), *Het Turfschip van Breda* en *Albrecht Beiling* vindt men de dubbele punt aldus aangewend.

204. Niet zelden scheidt de dubbele punt de beide deelen eener veelledige periode; b. v.:

*Hetzij de losgerukte orkaan
Zijn adem over 't woud laat gaan,
En uit de heen en weer gezweepte twijgen
Een buldrend noodgehuil doe stijgen :
Hetzij door 't schommelend looverdak
Het windeken van tak tot tak,
Van blad tot blaadje wipt en kwispelt;
Toch rijst er nooit een enkele klank
In 't woud op, of hij wordt een zang;
Toch is het harmonie alwat er loeit of lispelt.*

205. Wanneer achter *dat is, dat wil zeggen, te weten, als, namelijk, bij voorbeeld*, en dergelijke uitdrukkingen, eene verklaring komt, of eene opsomming van onder één begrip vervatte bijzonderheden, dan doet men ze door de dubbele punt voorafgaan; b. v.: *De Friezen echter bleven zich verzetten, en werden door de opvolgers van Cesar ten onder gebracht en cijnsbaar gemaakt; dat wil zeggen: zij werden gedwongen schatting te betalen, evenwel niet in geld, want dat hadden ze niet, maar in ossenhuiden, die de Romeinen zeer goed konden gebruiken; Het gewenschte doel werd niet bereikt, want Jeruzalem is in de macht der Turken gebleven; maar toch is er veel goeds uit de kruistochten voortgekomen, zooals: uitbreiding van natuur- en aardrijkskennis, meerdere beschaving, levendiger handel, smaak voor kunsten en wetenschappen enz.; Tegenover Granvelle stonden in de eerste plaats Willem van Nassau en diens broeders; voorts: Egmond, de overwinnaar bij Grevelingen;*

Hoorne, wiens graafschap in het Limburgsche lag: Hendrik van Brederode, die wegens zijne afstamming uit het Hollandsche gravenhuis voor den edelste gold; Marnix van Sint Aldegonde, beroemd als geleerde en staatsman, en eene menigte anderen.

206. Soms is het woord, dat de verklaring of opsomming aankondigt, verzwegen; b. v.: *Onder de landvoogden, die de Romeinsche keizers hierheen zonden, hebben er drie vooral door groote daden uitgemunt: Drusus, Germanicus en Corbulo; Alsof's Prinsen vertrouwen op den Oppervorst aller vorsten niet beschaamd moest worden, gaven, toen de nood op 't hoogst was, drie gebeurtenissen aanvankelijk verademing: de victorie van Alkmaar, de slag op de Zuiderzee en het vertrek van Alva; Er zijn vier jaargetijden: Lente, Zomer, Herfst en Winter.*

Soms is er geen aankondigend woord noodig; b. v.: *Tot de natuurkundige kaarten zijn te brengen: de hydrographische of stroomkaarten, de orographische of bergkaarten, de productkaarten, de mineralogische of geognostische kaarten; De zoogenaamde leugen om bestwil kan eene gezonde zedekunde niet wettigen: omdat het daarbij aan ieders oordeel zou worden overgelaten, of hij anderen misleiden mocht, indien hij er eenige nuttigheid in zag; en omdat inderdaad alle vertrouwen op iemands woorden wankelbaar zijn zou, als het tot een beginsel was aangenomen: die tot mij spreekt, mag liegen, niet slechts als het mij noodig of heilzaam is, maar als hij het noodig of heilzaam voor mij keurt.*

Na dat is plaats en velen eene komma; b. v.: Toen nu Kains nakomelingschap vermenigvuldigde, en elk huisgezin zijne hutte bouwde, werden deze woningen naar hetzelfde model ingericht, nevens elkander geplaatst,

binnen denzelfden wal, door dien te verlengen, ingesloten, en aldus ontstond langzamerhand eene soort van stad, dat is, eene verzameling van hutten, door dezelfde kunstige omtuining tot een geheel vereenigd.

Vooraf wordt de dubbele punt weggelaten, wanneer de verklarende woorden tusschen de deelen van den zin in staan en *dat is* door *d. i.* vertegenwoordigd wordt; b. v. : *Door Staten verstond men de afgevaardigden van de edelen en steden, die door den graaf ter dagvaart beschreven, d. i. samengeropen werden, om hunne goedkeuring te hechten aan zijne beden, d. i. aan de schattingen, die hij hun oplegde.*

207. Vóór eene uitdrukking, die het opgenoemde samenvat, kan de dubbele punt geplaatst worden; b. v. : *De gunst der Grooten, de bescherming der Machtigen, de neiging des volks, de liefde der bijzondere personen: alles is wisselvallig; Eene dichtkunst, die mij oogen geeft om de schepping en mij zelve te zien, haar uit het rechte oogpunt te beschouwen, overal liefde, wijsheid en almacht op te merken: zulk eene poëzij is heilig en edel.*
208. Waar de schrijver of redenaar de eigen woorden, door iemand gesproken of in een geschrift vervat, aanhaalt, staat vóór deze aanhaling de dubbele punt; b. v. : *Van Velzen vatte 'sgraven paard bij den teugel en zeide: „Uwe hooge sprongen zijn gedaan, heer Graaf! Gij zijt onze gevangene!”; Alkmaar was de eerste stad, die een geregeld beleg van het Spaansche leger had afgeslagen. Vandaar het spreekwoord: Van Alkmaar begint de victorie!; Lafhartigheid kon Willem III niet verdragen. Tot de vloot luidde zijne taal: „Er is voor den lafaard niets zoo gevaarlijk, als de havens van den Staat”, en een vluchtend soldaat gaf hij een houw in het aan-*

gezicht met de woorden: „Schelm! ik zal u ten minste teekenen, om u te laten ophangen.”

209. Ook dan, als zinnen of zinleden optreden ter verklaring van een enkel woord, nemen zij de dubbele punt voor zich; b. v.: *Lodewijk XIV deinsde voor geene middelen, ook de slechtste niet, terug, als ze zijn doel: de stichting eener groote monarchie, maar hielpen bereiken.*
210. Waar de woorden: *zegt hij, dus sprak hij*, en dergelijke, te midden der aangehaalde woorden zelve staan, plaatst men eene dubbele punt vóór de aangehaalde woorden; b. v.: *De jongste snik van den Vader des Vaderlands was een gebed voor zijne landgenooten: „Mijn God!” riep hij onder het vallen, „Ontferm U over mij en over dit arme volk!” — Toen echter (1572) blonk 's Prinsen standvastigheid uit: „Ik ga met Gods hulp naar Holland en Zeeland,” schreef hij; „ik zal er de zaken zoolang staande houden als ik kan, en ben vast besloten er den dood te verwachten.”*
211. Waar na de aangehaalde woorden de zin, in welken zij vervat zijn, nog niet ten einde is, kan men weder eene dubbele punt plaatsen; b. v.: *Wee u, gij geveinsde, die in de kerk bidt: Onze Vader, die in de hemelen zijt: terwijl gij op Maandag toont in uw harte te zeggen: daar is geen God, geen Vader in den hemel!*
 Velen laten de dubbele punt na de aanhaling weg, en plaatsen daar dat zinteeiken, hetwelk de zin eischt; b. v.: *Het was ongeloof aan God, dat zij, tegen zijne bedreiging aan: Gij zult sterven! het daarvoor kielden, dat zij niet sterven zouden!*

Ook wanneer een enkel woord als de eigenlijke uitdrukking wordt aangevoerd, plaatst men daarvoor de dubbele punt; b. v.: *Vergunt mij althans de uitdruk-*

king: godsdienstig gevoel: in dezen zin te bezigen.

212. De dubbele punt is overtollig vóór de namen van maatschappijen, genootschappen, herbergen, schepen enz. Men schrijve dus: *Ik ben lid van de Maatschappij Tot nut van 't Algemeen; Zij nam haren intrek in het logement Het Hof van Holland.*
213. De *gedachtenstreep* duidt eene ongewone pauze aan, die wordt veroorzaakt door het bewogen gevoel des sprekers, of aangewend wordt om de aandacht des hoorders te spannen.

Zij wordt gebruikt 1°. wanneer de gedachte, na hetgeen onmiddellijk voorafgegaan is, iets bevreedends en verrassends heeft. B. v.: *Judas Iscariotk verkoopt zijn Heer, stelt zich aan het hoofd der bende, die Jezus vangen zoude; Jezus spreekt hem aan op den toon der onschuld: „Judas! heb ik dat aan u verdiend? Verraadt gij alzoo den Zoon des menschen?” — en de verrader zwijgt. — Eene vloot wordt toegerust, om over de baren — neen! om over velden en akkers Leiden te komen spijzigen! — Ik vertrok, na haar nog eenmaal omhelsd te hebben, — om haar nooit weder te zien.*

Goddank! voor ons is hier het leven

De proeftijd niet, maar — de oefenschool.

2°. Wanneer de levendigheid der voorstelling of des gevoels eene afwijking in de geleidelijke volgorde der zinnen of der woorden medebrengt. B. v.: *Zou de gedachte aan Gods rechtvaardigheid en heiligheid een droom zijn? — Vragen wij het rede en geweten en Heilige Schrift en onze ondervinding!*

Als duizend wondren zich ontvouwen

En schitteren in d' ontloken gaard —

Wie beeldt zich in, die 't mag aanschouwen,

Ik ben nog schooner hemel waard.

*Met wat ik heb en wat ik mis —
Wie meent wel, dat hij rijker is!*

- 3°. Wanneer de ontroering des gemoeds den spreker verbiedt koelzinnig voort te gaan en hij dus zijne rede even afbreekt. B. v.: *En nu — daar stevent de vloot het lafhartig verlaten Lammen voorbij; daar... God! is het mogelijk?... daar komt zij Leiden binnen, en straks weergalmt het kerkgewelf van het gejuich: Leiden is gered!*
214. Wanneer de spreker den volzin niet ten einde brengt, of zich 'tzij door de kieschheid genoopt vindt eene andere uitdrukking te bezigen, 'tzij door zijn bewogen gemoed gedwongen een anderen toon aan te slaan, wendt men, in plaats van de gedachtenstreep, het zogenoemde *beletselteeken* aan. B. v.: *En deze boog van veelvervig licht, zoo prachtig gewelfd, met zooveel majesteit zich als van onze aarde verheffende naar het starrendak, en van daar weder met den anderen voet op onze aarde rustende... welk een treffend zinnebeeld van den God des lichts en der liefde, die na druk weder verblijdt; die gaarne belooft, en zegent, en zaligt; die trouw en standvastig is als de natuur, door zijnen vinger naar eeuwige wetten gevormd!*

*Zijn makkers moeten 't weten
Hoe bij het laatst vaarwel, zoo zuur hun opgebroken,
De zuigling aan haar borst, met de armpjes uitgestoken,
Hem nareikte om een kus, hem toeriep honderd keer...
Hier houdt de spreker stil: hij snikt; hij kan niet meer.*

*En uit zijn borst ontsnapt op de eigen stonde
De nare kreet: „Helena! dood!.. ha!.. God!”
't Was Jonker Edmond! — Bleek, ontzuuchterd, zwijgend
Stond hij en zag.. en boven hem klonk dreigend
De weergalm van het kerkportaal: ja.... God!*

Bij eene heel lange rust treft men niet zelden een heele regel met stippen aan.

Hadde ik er maar gebeden! maar gebeden!

*Nu bid ik, nu.... Maar, wat licht! wat gloed
Daar binnen in de kerk!... Ha! bidden... bidden...*

*Daar zijn ze... vader... moeder... 't kind in 't midden...
Ze komen... hand aan hand... hoe schoon! hoe schoon!*

215. De gedachtenstreep wordt ook nog tot andere einden aangewend; als: 1°. wanneer de schrijver tot eene andere orde van gedachten of feiten overgaat; b. v.:

*Ik zie van Rijk geen spoor, geen mast of wimpel meer.
Mijn vrienden! 't is gedaan: de zee verzwolg hen allen! —
Neen, veegt de traan niet weg, die uit uw oog wil vallen!
Niet laffer is de held, die menschlijk is van aard:
Weent, mannen! — Broeders, rust: gij zijt de tranen waard! —
Maar, makkers! beurt het hoofd uit d' aandrang der ellenden.*

- 2°. Bij de vermelding van een gesprek, tusschen de woorden der verschillende sprekers; b. v.:

Op eens weer blikt hij om zich heen:

„Waar zijn ze (vraagt hij), die u grepen?

„Zij kwamen u ter doodstraf slepen:

„Wierp niemand hunner d' eersten steen?”

— „Neen (snikt de vrouwe), Rabbi! neen!”

— „Nu,” zegt hij, tot haar neergebogen,

En met ontferming ziet hij ze aan:

„Zoo zal ik ook geen vonnis slaan,

„Wat Mozes wetten eischen mogen.”

- 3°. Vóór en na een ingelaschten zin; b. v.: *Met welk een oog, — en mag ik van den Groote en Oneindige dit woord gebruiken — met welk eene belangstelling, denkt gij, zal God ons beschouwen.*

„Goddank! het uur der wrake slaat!

„Gij allen weet — wie zou 't niet weten! —

„Hoe valsche Wolfserd — op zijn naam

„Krimpt nog mijn hart van wrevel saam —

„Hoe de onmensch, op mijn heil gebeten,

„Mij wist te wikklen in een twist,

„Waar in ik land en vee verkwist —

„En geld en goed heb weggesmeten.”

*Europa zag, verbaasd, het rijzend wonder wassen, —
 Het ongekend kleinood, verscholen in moerassen,
 Uit wier en dras geweld — dat, onbevekt en schoon,
 Welhaast als keurgesteent zou fonklen aan haar kroon.*

In plaats van twee gedachtenstrepen vindt men vaak twee haakjes gebruikt.

4°. Bij het inlasschen van verklarende woorden of uitdrukkingen; b. v.:

*Maar plechtig sloegen zij de handen —
 Soldaat en burger — in elkaar.*
 „Ginds! derwaarts! volgt mij! volgt mij allen!”
Zoo roept de slotvoogd tot de schaar:
 „Rechts — ginder — bij dien heuvel — dáár
 Heb ik den vuurklomp, neer zien vallen.”

5°. In dichtmaat bij herhaling van dezelfde woorden, en tusschen samengetrokken zinnen, wanneer een of meer van de gemeenschappelijke woorden, die de samentrekking bewerken, in den tweeden volzin gevonden worden; b. v.:

*Och, 't moet wel lastig zijn en bang,
 Dat altoos — altoos opzien wekken.*
*Maar hier — maar hier! wat wondere pracht
 Floeit, milde zon! hier uit uw stralen!*

*Ik zou dichtstukken kunnen aanwijzen, die door den
 een als voortreffelijk en onovertroffen geschat — door
 den ander met den naam van onsamenhangenden wild-
 zang bestempeld werden.*

Zij moeten thans hun graf — of zich eene uitkomst delven.

*En luider klonk de blijde maar',
 De maar', dat aller wensch vervuld —
 Dat Flips erkend was en gehuld,
 Gehuld ook door den Gentenaar;
 Dat hij aan 't volk — en land en stad
 Aan hem den zoen bezworen had.*

216. Om ingelaschte, al dan niet volledige zinnen, of en-

enkele ingelaschte woorden , af te zonderen van de leden van den zin , waarin zij vervat zijn , bedient men zich van de zoogenaamde *haakjes* , welke ook den naam dragen van *tusschenstellingsteekens*. Bij voorb. : *Kain schijnt norsch en wrevelig van aard geweest te zijn : één van die karakters , die licht misnoegen opvatten , en altijd meenen , dat hun ongelijk geschiedt. (Weest op uwe hoede , mijne waarde leerlingen ! zoo gij iets van zulk een karakter in u bespeurt !)* Misschien was zijn oogst niet zoo voordeelig geweest , als hij gewenscht had , en daarentegen *Abels inkomsten zeer overvloedig ; Hij wandelde met God ! Eerst staat deze spreekwijs in plaats van ' hij leefde , 'twelk bij alle andere vaders gevonden wordt : Henoeh (niet leefde , maar) wandelde met God , nadat hij Methusalach gewonnen had , driehonderd jaren ; — Na één jaar en tien dagen (volgens onze rekening slechts vijf dagen boven het jaar) in de ark vertoefd te hebben , ontving Noach het bevel om deze woning te verlaten ; — Is de plant niet van geslachtsorganen voorzien , zoo behoort zij tot de bedektbloeiende (cryptogamia).*

217. Daar de ingeschoven zinnen buiten alle verband tot het voorgaande of volgende staan , plaatse men alleen vóór het eerste of na het laatste haakje dat leesteeken , hetwelk het verband der woorden zou moeten aanwijzen , wanneer de ingelaschte zin er niet ware. Eischt dit verband geen leesteeken , dan blijft het natuurlijk weg. Daarom is in den volgenden zin de komma vóór het eerste haakje overtollig : *Sinterklaas , zooals de Heilige ten onzent genoemd wordt , eene samentrekking van Sint her Claes , heilige Heer Klaas , (Sanctus dominus Nicolaus) , leefde in de eerste helft der vierde eeuw.*

218. Bij ingelaschte zinnen van kleinen omvang kunnen een paar *komma's* volstaan. B. v.

„Kom,” barst hij uit, „kom mee met mij,
„Getrouwe vriend! gij mint me, gij.”

219. Dat de zoogenaamde *tusschenstellingen* tusschen haakjes geplaatst worden; ligt in den aard der zaak; b. v.: *Hij (minister) was van gevoelen, dat de Kamer moest ontbonden worden; zij (de Kamer) meende, dat de minister behoorde af te treden.*

220. Sluiten de haakjes in vertalingen van de Heilige Schrift woorden in, die niet tot den grondtekst behooren, maar er door de vertalers, ter verduidelijking, zijn tusschengevoegd, zoo heeten zij *teksthaakjes* en krijgen een anderen vorm. Bij voorb.: *En één van zijne discipelen zeide: (het was Judas, de zoon van Simon, Iscarioth [geheeten], die hem verraden zou) Waarom is deze balsem niet verkocht voor driehonderd denariën, en [het geld] aan de armen gegeven?*

221. Ook bij boekbeoordeelingen worden de verbeteringen, welke de beoordeelaar voorstelt, door teksthaakjes aangewezen; b. v.: *Hij wilde daar nu niet verder over uitwijden [uitweiden], daar hij het geduld der vergadering reeds langer als [dan] hem voegde op de proef had gesteld.* — Ook in zinnen als de volgende kunnen de teksthaakjes zeer gepast aangewend worden: *Niet meer dan twee geslachten (Plantago [Weegbree] en Littorella [Oeverkruid]) onzer flora, tezamen door zes soorten vertegenwoordigd, vinden onder de Weegbreeachtigen hunne plaats.*

222. De *aanhalingsteekens* dienen om de woorden aan te duiden, die, door iemand gesproken of uit een geschrift aangehaald, in den tekst worden ingelascht.

Is de aanhaling vrij uitgebreid, zoo plaatst men de teekens doorgaans vóór elken regel. Komen in eene aanhaling zelve aangehaalde woorden voor, zoo kan een dubbel aanhalingsteeken noodzakelijk worden: *Hij gaat naar haar toe en zegt: „Sta op, ongelukkige! richt op het grijze hoofd!”* — *Ik verbeelde mij, dat wij nu op de ware hoogte geplaatst zijn, om hetgeen er tusschen de slang en de vrouw voorviel in deszelfs eenvoudig, waar en in vele opzichten kinderlijk licht te overzien. Beproeven wij het!* „Op zekerem dag „bevond de vrouw zich in de nabijheid van den boom „der kennis van goed en kwaad, terwijl de man zich „elders, maar echter niet ver van daar ophield. Bij „den boom was eene slang: eene van die slangen, die „bij de eerste menschen bekend stonden als schrander- „der en vernuftiger dan andere van hare soort, ja „dan alle de overige dieren. Deze slang had zich om „den stam des verboden booms gekronkeld, 'en scheen „op deszelfs vrucht te azen, daarvan te eten, of ge- „geten te hebben. Dit verbaasde de vrouw; en nu „meende zij in het bedrijf, in den eerst rondzienden, „daarna op haar gevestigden blik der slang, duidelijk „deze vraag te lezen: „ „Hoe! moogt gij niet van alle „ „de boomen dezes hofs eten? Zijn er sommige uit- „ „gezonderd, waarvan de vrucht u door God verboden „ „is?”” (Wij verbeelden ons altijd in het paradijs te zijn, onder menschen, die midden in de dierenwereld verkeerden.) „Hierop antwoordt zij, eenvoudig, naief, „met vrouwelijke spraakzaamheid: „ „o! Wij mogen „ „van alle de boomen hier in den hof vrijelijk eten; „ „slechts niet”” enz.

223. Het vraagteeken staat achter elke rechtstreeksche vraag.

*Wie zweeft daar uit de stofwolk nader?
Wier sluier drijft daar op den wind!*

*Wat, Jephtha, stolt u 't bloed in de ader?
„Mijn vader!” roept een stem: „Mijn vader!” —
Zijn dochter is 't, zijn eenig kind.*

*Reeds is het uur nabij, en 't uitzicht doet hen beven,
Dat een (wie zal het zijn?) al de andren overleven —
En eenzaam worstlen zal met nog geduchter nood.*

224. Wordt de hoofdzin door een of meer ondergeschikte zinnen gevolgd, dan plaatst men het vraagteeken achter den laatsten der bepalende zinnen: *Ziet gij niet, hoe op eenmaal de natuur zich tooit met lentegroen en bloesems?*

*Hoe heerlijk soms de schijn misleidt!
Wat denkt ge, in uw eenvoudigheid,
Gij, dorper, die de drukke straten
Der hofstad doorwoelt; die de pracht
Der gevels ziet langs plein en gracht;
Gij, die uw kerspel hebt verlaten,
Die buurt van hoeven, ver uiteen
Verspreid in drassig slijk en veen?*

Vervalt de vragende toon geheel, dan laat men het vraagteeken liefst weg: *Is het wonder, dat Noachs eerste daad, na het uitgaan der arke, eene daad is van plechtige godsdienstoefening, waardoor hij zich zelven, en zijn kroost, en geheel de nieuwe wereld, aan de goedheid en zorg van den heiligen, rechtvaardigen, maar altijd liefderijken God opdraagt! Welk een schouwspel, het geheele overschot der bezielde schepping in één houden verblijf bij elkander! Waar dobberde ooit grooter, onmetelijker schat op onbegrensder zee!*

Heeft de vragende zin de woordorde van den stelligen zin, zoo is het vraagteeken te meer noodig; b. v.:

*En wij, in ijde woede,
Wij laten huis en have en telgen zonder hoede?
Nochtans gij wilt..? Het zal zoo zijn!*

225. Verkeerd ware het, een vraagteeken te plaatsen achter eene *niet-rechtstreeksche* vraag, als b. v. in deze voorbeelden: *Het moet velen in den eersten opslag vreemd voorkomen, waarom Jezus de uitbreiding van zijnen godsdienst aan anderen hebbe overgelaten, en vooral, waarom hij niet zelf de pen hebbe opgevat, om zijn eigen leer en leven te beschrijven; Hij vraagde mij, waar gij toen waart. — Daarentegen: Hij vraagde mij: „Waar waart gij toen?”*
226. Zijn nevengeschikte vragende zinnen samengetrokken, zoo is het voldoende, het vraagteeken alleen achter den laatsten zin te plaatsen; b. v.: *Zal de staatkunde hier niet haar listige rol gaan spelen, de twist haren wreeden fakkel zwaaien? — Ook dan, wanneer er geene samentrekking bestaat, blijft het vraagteeken soms weg; b. v.: Zou het zwaard verteren; zou de pest woeden; zou de booswicht zich in purper kleeden, en de ongeveinsde godsvrucht in kluis of kerker tranen storten?*
227. Ook na een enkel vraagwoord dient het vraagteeken te staan, wanneer dit vraagwoord een onvolledige volzin is. Bij voorb.: *Hoe? met zulke zuivere begrippen van een heilig Opperwezen zou men zich nochtans bestemd hebben gerekend om gelijk de dieren te vergaan? — Wij weten, dat wij sterven moeten, maar wanneer? en op welke wijze? — dat weten wij niet. — Toch lacht gij! — en waarom? waarom?*

Aanmerking. Het vraagteeken heeft, wat de rust betreft, die men er aan toekent, of de waarde van een punt, of die van eene komma of kommapunt: alleen in het eerste geval mag het daaropvolgende woord met eene hoofdletter geschreven worden; b. v.: *Vragen wij ons onpartijdig, welk een indruk dit vroegtijdig afsterven op het hart van Henochs losbandige tijdgenooten zou gehad hebben. Zouden zij dit als eene belooning van zijne deugd*

hebben aangezien, die zinnelijke menschen, voor wier leven de grootste gelukzaligheid, en sterven het verschrikkelijkste van alle denkbeelden was? Of moesten zij er niet veeleer eene juist tegenstrijdige gevolgtrekking uit afleiden? gesterkt worden in hun gevoelen, dat het ijdel en onnut was God te dienen, en zich verblijden, dat zij van den lastigen boetprediker ontslagen waren?

228. Het uitroepingsteeken — ook verwonderings- en aansprekingsteeken geheeten — wordt achter zulke zinnen of woorden geplaatst, die een gevoel, een begeeren of verlangen te kennen geven. Alsdan 1°. achter tus-schenwerpsels; *O! het is eene jammerlijke afdwaling van het menschelijk verstand, aan God noch Voorzienigheid te willen gelooven.*

Hei! Vriendje! hoor eens! — Hm! Hm! indien ik de wereld had geschapen, zou de eik met de groote, goudgele pompoenen prijken. — Brr! wat is het koud!

Strekt zich de toon des gevoels over den geheelen zin uit, aan welks hoofd het tus-schenwerpsel staat, dan staat het uitroepingsteeken achter den zin, en achter het tus-schenwerpsel staat eene komma, of ook wel een uitroepingsteeken, terwijl na *o* niet zelden de komma ontbreekt; b. v.: *Helaas! hij is bezweken! — O! wij benijden hem niet!*

Helaas, de slaap is kort, die 't matte lijf bekruipt!

Openlijk zeide men: „o, Hoe goed hadden wij het in Egypte!”

*o Wisch' geen ondeugd van die trekken
Het blozend waas der onschuld uit!*

2°. Het uitroepingsteeken staat na zoogenaamde aangesproken personen. Bij voorb.: *Mannen! daar is Bestevaar; die komt ons helpen. — Mijn God! ontferm U over mij en over dit arme volk! — Spitsbroeders! ik moet toch eens sterven; thans kan ik er u het leven mee redden.*

Aan het hoofd van een brief en aan het begin en het slot van een volzin nemen ze gewoonlijk het uitroepsteeken na zich; komen ze voor in het midden van brieven of volzinnen, dan plaatst men ze liefst tusschen twee komma's, hoewel ze ook in dit geval niet zelden door het uitroepsteeken gevolgd worden. Bij voorb.:

Geachte Vriend!

Met de meeste blijdschap heb ik uit uwe jongste letteren vernomen, dat Gij de begeerde akte verworven hebt. Ik vertrouw, dat dit u, waarde Vriend, aansporen zal, om met nieuwen lust en ijver voort te werken.

Maar ik knor niet, stoutert, neen!

Schaatrend klonk door buurt en dreven,

Meisjelief, uw lied weleer;

De echo's kaatsten 't gretig weer;

Maar uw stem ving aan te beven:

Zwijg nu, bestje! zing niet meer.

De keuze tusschen de komma en het uitroepingssteeken hangt geheel af van den schrijver; wil hij eene bedaarde toespraak aanduiden, dan gebruikt hij het eerste; wil hij eene hartelijke of hartstochtelijke toespraak aanduiden, dan gebruikt hij het tweede zinteecken.

Gaat aan den aangesproken persoon een tusschenwerpsel vooraf; dan neemt dit de komma en de aangesproken persoon het uitroepingssteeken achter' zich. Na *o* wordt de komma dan gewoonlijk weggelaten; b. v.;

Eh, lakei! geef dubbele aalmoes aan die arme vrouwe!

o God! wat klinkt heur stemme hol en naar!

Soms behouden in zinnen, die van de hevigste ontroering getuigen, tusschenwerpsel en aangesproken persoon beide hun uitroepingssteeken; b. v.:

Ha! mijn God! kan ik dan niet meer sterven!

3°. Sommige schrijvers plaatsen ook wel eens het uitroepingsteeken achter de steeds met nadruk uitgesproken bijwoorden *ja* en *neen*; b. v.: *Kon hij, mocht hij langer daar zaaien en maaien, waar hij het bloed van zijnen broeder had vergoten? Neen! hij moest weg uit dien oord! — Hierom wordt ook de betrachting van het vijfde gebod aangedrongen door de belofte van een lang en gelukkig leven. Ja! Gods voorzienigheid waakt op eene bijzondere wijze voor kinderen, die hunne ouders eerbiedigen en gehoorzamen.*

Volgt op *ja* en *neen* een aangesproken persoon, dan heeft deze het uitroepensteeken, en het bijwoord eene komma achter zich :

„Ja,” zegt hij: „lotgezellen!

„Ik heb dien slag gevreesd — sinds lang hem aan zien snellen.”

„Ja, Mannen! 't lot is bang: men denk' hier aan geen keeren.”

Soms staat het uitroepingsteeken, evenals zulks bij de tusschenwerpsels vaak het geval is, aan het slot van den volzin, en krijgt het bijwoord de komma achter zich; b. v.:

Ja, lang nog, maanden lang zal deze nacht nog duren!

Neen, naait maar, o naait maar, met vlijtigen spoed!

Wordt *ja* of *neen*, als ter versterking van de bevestiging of ontkenning, onmiddelijk door een ander bijwoord gevolgd, dan kan dit het uitroepingsteeken achter zich hebben; b. v.: *Maar verlegenheid en spijt spreken hier uit zijnen mond. Ja voorzeker! bittere spijt, zooals blijkt uit de woorden, die hij er bij voegt: Ben ik mijns broeders hoeder?*

Beteekent *ja* zooveel als *zelfs*, *daarenboven* enz.; verbindt het nevensgeschikte zindeelen, dan blijft niet zelden elk zinteeiken achter dit bevestigend bijwoord,

dat min of meer den aard van een koppeland, vermeerderend voegwoord aanneemt, weg. B. v.: *Al hunne bezittingen, vee en have zouden zij medenemen, ja rijke geschenken daarenboven. — Door eene machtige hand zal Ik hem dwingen, dat hij zelf mijn volk wegzenden, ja verdrijven zal uit zijn land! — De eerstgeboren des konings, de erfgenaam van zijn troon, zal evenzeer sterven als de eerstgeboren zoon van den geringsten zijner slaven, van de slavinnen zelfs, die het meel met den handmolen malen; ja zelfs op het veld en onder het vee zal al wat eerstgeboren is, op eens den geest geven. — Soms vindt men achter ja het uitroepingsteeken, wanneer de schrijver er een bijzonderen nadruk aan wil hechten. Bij voorb.: *Dat tijdstip zou welhaast komen; dan zou zijne macht de Egyptenaars verpletten en zij zouden een vrij volk worden; ja! zij zouden gesteld worden in het bezit van dat land, waar der vaderen graven en altaren waren.**

4°. Verder wordt het uitroepingsteeken geplaatst na wenschende en begeerende zinnen. Bij voorb.: *Hij, de Vader van onzer vaderen kinderen, zie ook in gunst op ons van boven! — De Koning leve! — Weg met de verraders!*

Begeerende zinnen, die zonder bijzonderen nadruk en op bedaarden toon dienen uitgesproken te worden, hebben geen uitroepingsteeken noodig; b. v.: *„Kom, bid ik u, spoedig terug”, zeide hij.*

5°. Voorts komt het uitroepingsteeken na allerlei zinnen, die *verbazing, bewondering, vreugde, smart en andere gemoedsbewegingen* te kennen geven. B. v.: *God! is het mogelijk.... Leiden is gered! — „Behoef ik mij te bekommeren, waar mijn broeder is?” Welk*

*een onbezonnen antwoord! Hoe laag is Kaïn gezonken!
Welk een onderscheid tusschen dit antwoord en dat van
Adam, op de onderzragingen van God!*

Hoe zal mijn en schuur ze laden,

Al die garven, vol en zwaar!

't Is een zee, om daar te waden!

Welk een oogst van luttel zaden!

Rijker is geen maand van 't jaar.

„Hoe!” riep de graaf, van gramschap rood:

„Zoo huldigt hier dan de onderzaat

„Zijn vorst met laffen schimp en smaad,

„En acht dat lofslijk, vroed en groot?”

229. Sluit zich een ondergeschikte zin aan den zin aan, die eigenlijk het uitroepingsteeken vordert, dan staat dit teeken eerst achter dien ondergeschikten zin; b. v.: *Hoe vele slachtoffers raapte dikwijls de pest weg, eer de dag der verlossing aanbrak!*

230. Van twee of meer nevenschikte zinnen, die alle het uitroepingsteeken zouden eischen, ontvangt alleen de laatste dit zinteeiken achter zich. Bij voorb.: *Daar op dien akker had hij zijn broeder gedood; het bloed des verslagenen had op dien akker gestroomd; die grond had dat bloed moeten verzwelgen, had het van de hand eens broeders moeten ontvangen, en moest nu nog het ontzielde lijk in zijnen schoot verbergen!*

Geweel en kruid verzaamd; de zeilen afgenomen;

Houweel en bijl gezocht; wat redbaar is, gered,

En van 't gesloopte wrak een woning opgezet!

Soms vindt men achter elk der nevenschikte zinnen het uitroepingsteeken; b. v.

En Hemel! zoo eenmaal een nijdige orkaan

Het jeugdige bloemeken neder kwam slaan!

Zoo eenmaal een regen het woest kwam verpletten!

Een worm zijn schuldeloos hartje besmetten!

Eén zonnestraal, slechts wat te fel, het verschroeit!

En ach! niet voor mij is het roosken gegroeid!

231. Soms vindt men, bij voortgaande verheffing der stem of klimmende gemoedsbeweging, meer dan één uitroep-teeken na een zindeel of volzin; b. v.: „*Ha*”, zeide *Flitter*: „*dan kent gij Florence wel! Firenze la bella*”, vervolgde hij, met een Italiaansch accent. „*En die heerlijke zaal, waar de origineele Venus staat — en de Apollo! — en de dansende Faun!! — en de Scythische slaaf!!! — en de worstelaars!!!!*”
232. Ten slotte merken wij hier nog aan, dat op het adres van een brief geen uitroepingsteeken te pas komt. Men schrijve dus niet:

Weledele Heer!

Den Heere N. N.

maar eenvoudig:

Aan

den Weledelen Heer N. N.

Zoo ook:

*Den Weledelen Heer A. Vlijtig,
Hoofdonderwijzer
te
Amsterdam.*

of:

*Den Weledelen Heer,
Den Heer A. Vlijtig,
Hoofdonderwijzer
te
Amsterdam.*

BEKNOPTE INHOUD.

1. Een volzin is *enkelvoudig* of *samengesteld*. N°. 4, 70.
2. Een enkelvoudige volzin is *ineengevat* (synthetisch), *in zijne bestanddeelen opgelost* (analytisch), of *onontwikkeld*. N°. 3, de Aanm., en n°. 55.

[Tot de *ineengevatte* volzinnen behooren o. a. de volgende en soortgelijke: *Werk; Het regent; Het is warm; Het dreunt; Mij dorst; Er wordt gedanst; Derwaarts ingelooopen*. N°. 3, 20, 21, 67.]

Verzwegen onderwerp. N°. 3.

3. Een enkelvoudige volzin is *bepaald* of *onbepaald*. In het eerste geval is één der bestanddeelen van den volzin, of zijn wel beide, *onderwerp* en *gezegde, uitgebreid*. N°. 5.

Den *onderwerpsvorm* noemt men den eersten naamval. Aanm. n°. 3.

Het *lidwoord* (*de, het, een*) is geene *bepaling*, evenmin als de *voegwoorden*, de *zinwijzende* en *voegwoordelijke bijwoorden* dit zijn. Eene *bloote ontkenning* [*niet, geenszins*] maakt den volzin niet tot een *bepaalden*. N°. 5, Aanm. 1. — *Alleen* is voor eene *bepaling* te houden. N°. 5, Aanm. 2.

4. De werkwoorden *zijn* of *wezen, heeten, blijven, schijnen, worden* en *lijken* worden vaak met zelfst. naamw., bijv. naamw., voornaamw., werkw., telw. of bijw. zóó verbonden, dat ze daarmede een *volledig gezegde* vormen. Niet zelden is dan het andere deel van dit *volledig gezegde* geheel of gedeeltelijk *verzwegen*. N°. 6 en 7.

Onvolledige uitdrukkingen, *samengetrokkene* uitdrukkingen. Bladz. 6, 9°. en 10°., en 14°.

Blijken moet, *schijnen* en *lijken* kunnen door *te zijn* gevolgd worden. N°. 7. *Raken* beteekent soms zooveel als *worden*. Bl. 6, de laatste noot.

5. De bovengenoemde werkwoorden vormen soms op zich zelve een *volledig gezegde*. N°. 9—15.
6. Een gezegde kan onder andere bestaan uit:
- Werkw. in de onbep. wijs, die met elkander —
 - Werkw. in de onbep. wijs, die met hulpwerkw. —
 - Deelwoorden, die met hulpwerkw. —
 - Hulpwerkw. of overgankelijke werkw., die met zelfstandige naamwoorden *tot één begrip verbonden zijn*. N°. 8; bl. 8, 3°.

Soms is een deel van een dergelijk gezegde *verzwegen*. Bl. 9, 4°.; bl. 8, 1°., de Aanm.: *Woord-ellipse*.

Er is onderscheid tusschen: *Hij is uitgegaan* en *Hij is uit* enz. Bl. 8, 2°., de Aanm.

Betekenis en ontleding van de volzinnen: *Laat mij hooren, laat ik hooren* enz. N°. 8, de Aanm. — Onderscheid tusschen: *Hij is naar Brussel* en *Hij is naar Brussel gegaan* enz. Bl. 9, 4°., Aanm. 1. — *Deze vrouw is aan den drank* enz. Aldaar Aanm. 2.

7. 't Voornaamw. *het* treedt in den enkelvoudigen zin op
- als *deel van 't gezegde* (n°. 16);
 - als *onderwerp* (n°. 17—19);
 - als *plaatsvervangend onderwerp* (n°. 20, 22, 26);
 - als *onbepaald voorwerp* (n°. 37).
- Soms is *het* als plaatsverv. ond. *verzwegen*. N°. 21, 107.

Zoo maakt, even als *het*, soms een deel van 't gezegde uit. Opgaven bl. 13, 1°. aan het slot.

Grammatisch en *logisch* onderwerp. Bl. 15, de noot.

Verschillende ontleding van *Het regent slagen* en *Het regent water*, enz. N°. 22.

Het is koud eigenlijk = *Het is koude* Enz. Bl. 14, de noot.

8. Ook de voornaamw. *dit* en *dat* kunnen op dezelfde wijze optreden
- als *deel van 't gezegde*;
 - als *onderwerp*;
 - als *plaatsverv. onderwerp*.
9. Het bijwoord *er*, aan het hoofd van den volzin ge-

plaatst, maakt de aanwending van *het* als plaatsvervangend onderwerp onnoodig. N°. 23—25.

Weglating van 't verl. dcelwoord *geworden*. Bl. 20, in de *Op-gaven*.

10. Het voornaamwoord *er* komt voor als eene bepaling, waarin het onderwerp of het voorwerp ligt opgesloten. N°. 41.

Beteekenis van *der* = *er*.

11. De zelfstandig-naamwoordelijke vorm, d. i. de onbepaalde wijs der werkw., kan als onderwerp optreden. N°. 54.

12. De enkelvoudige volzinnen worden onderscheiden ten aanzien van den *inhoud*, den *spreekvorm* en den *denkvorm*.

Teu aanzien van den inhoud worden ze onderscheiden in *bestaanszinnen* en *eigenschapszinnen*. De laatste worden weder onderscheiden in *hoedanigheidszinnen* en *bedrijfszinnen* (n°. 27—29);

Ten aanzien van den spreekvorm, in *bevestigende* en *ontkennende zinnen* (n°. 42);

Teu aanzien van den denkvorm, in *oordeelende* en *wenschende zinnen*.

De oordeelende zinnen worden weder onderscheiden in *stellige*, *noodwendige* en *twijfelachtige* (n°. 57).

De wenschende zinnen worden weder onderscheiden in *vragende*, *wenschende* en *gebiedende* (n°. 31—33).

De gebiedende en de wenschende volzin zijn ten nauwste met elkander verbonden. N°. 32.

13. In hoedanigheidszinnen draagt het werkwoord *zijn* den naam van *koppelwoord*. N°. 30.

14. Er zijn verschillende soorten van ontkenningen.

Alleen de ontkenning, die bij 't *gezegde* behoort, maakt den volzin tot een ontkenningen. Ook de bijvoeglijke naamw., die met *on* en *wan* zijn samengesteld, hebben deze kracht, welke de uitgang *loos* en het voorzetsel *zonder* missen. N°. 32 en bl. 37, de noot.

In *mislukken* heeft *mis* volstrekt ontkenkende kracht

15. In den *samengestelden* zin maken *zonder* en *in plaats van* den ondergeschikten zin tot een *ontkennenden* tijdbepalenden bijwoordelijken. N°. 115.
16. De woorden *niet* en *geen* drukken niet altijd eene ontkenning uit. N°. 51.
17. HET *voorwerp*, ook wel *lijdend* of *rechtstreeksch voorwerp* geheeten, staat altijd in den vierden naamval. N°. 34.

Ook volstrekt *onovergankelijke* werkw. kunnen een rechtstreeksch voorwerp bij zich krijgen. N°. 34, de Aanm.

Vergeten, volgen en *beginnen* worden zoowel met *hebben* als met *zijn* vervoegd. Bladz. 29, de noot.

18. De persoonlijke voornaamw., welke bij *noodwendig terugwerkende* werkwoorden voorkomen, worden *niet* als bepalingen aangemerkt, evenmin als die, welke bij zulke *toevallig* terugw. werkw. staan, die de beteekenis van noodwendig terugw. aannemen. N°. 34a—36.
19. De werkwoorden *leeren, onderwijzen* en *vragen* hebben *twee verschillende voorwerpen* (waarvan één *rechtstreeksch voorwerp* is) bij zich. N°. 38.

Andere, zooals *heeten, noemen, achten* enz., hebben twee vierde naamvallen bij zich, die *hetzelfde voorwerp* beduiden. N°. 39.

Bij *noemen* en *heeten* komt de onbepaalde wijs soms als *voorwerp* voor. N°. 39, Aanm. 1.

Bij *schelden* worden de twee vierde naamv., welke het werkw. bij zich heeft, gewoonlijk door *voor* verbonden. N°. 39.

De verbinding van twee *voorwerpen* geschiedt soms door *als, voor* of *tot*. N°. 39, Aanm. 2.

20. Wordt een overgankelijk werkwoord met *laten* of *doen* verbonden, dan kan er ook tweërlei voorwerp in den volzin voorkomen. N°. 40.
21. Onder de *bepalingen* verdienen die zelfst. naamw. of zelfstandig gebruikte bijv. naamw. eene bijzondere aandacht, die bij een ander zelfst. naamw. of bij een persoonlijk voorn. geplaatst worden, om aan een persoon

of zaak eene hoedanigheid, eigenschap of waardigheid toe te kennen. N°. 43.

Sommige dezer bepalingen kunnen tot *bijvoeglijke* zinnen uitgebreid worden. N°. 128.

22. De bepaling wordt niet zelden met het zelfst. naamw. of voornaamw. verbonden door middel van het woordje *als*. N°. 44.

Men schrijve: *Hij doet zich kennen als mijn(en) vriend* (4 n.) en daarentegen: *Hij schaamt zich als de bewerker* (1 n.) van het ongeval. N°. 44, de Aanm.

23. Onder de verkorte *bijvoeglijke* volzinnen verdienen de *bijstellingen* eene bijzondere aandacht. N°. 45, 129.
24. De *tusschenstellingen* dienen wel onderscheiden te worden van de *bijstellingen*. N°. 130.
25. Sommige bepalingen van het voorwerp verdienen bijzonder de aandacht. Ook zij men er op bedacht, dat bep. van het onderwerp niet zelden bepalingen van het gezegde schijnen. N°. 46—48.

Gestand, kond, genoeg, meester: bijv. naamw. N°. 46, 2°.

26. De *tusschenwerpsels* worden in de ontleding met stilzwigen voorbijgegaan. N°. 50.
27. De *aangesproken personen* hebben den vorm van den eersten naamval. Bepalingen, die bij het voorn. *u* staan, worden soms als angesproken personen beschouwd. N°. 49 en de Aanm.; n°. 112.
28. Er is eene *vereenigde* en eene *scheidende nevenschikking*. N°. 62, 53.
29. In de enkelvoudige volzinnen met *vereenigde* nevenschikking dragen onderwerp, voorwerp en bepalingen den naam van *tweevoudig ond.*, *tweevoudig voorwerp* enz. Zij kunnen *niet* in twee enkelvoudige volzinnen ontbonden worden. N°. 52.
30. In de enk. volzinnen met *scheidende* nevenschikking dragen onderwerp, gezegde enz. den naam van *vermenigvuldigd onderwerp*, *vermenigvuldigd gezegde* enz. N°. 53, 58—61, 79, 82.

Zij laten zich alle in twee of meer enkelvoudige zinnen ontbinden, wat echter niet bij alle geschiedt. N°. 53.

Veelvoudige of veelvuldige volzinnen. N°. 59, de Aaun.

31. Treedt het voegwoord *of* als *verklarend* voegwoord op, dan kan de volzin niet in twee enkelvoudige ontbonden worden. N°. 63.
32. Er zijn *betrekkelijk onvolledige* en *volstrekt onvolledige* (elliptische) enkelv. volzinnen. N°. 56, 64.
33. In de *volstrekt onvolledige* zinnen kan ontbreken:
 - a. het werkwoord als *volledig gezegde* (n°. 65);
 - b. het werkwoord, als *deel van 't gezegde* (n°. 66—68);
 - c. het gezegde en het onderwerp (n°. 69, 152, 20.);
 - d. alles, behalve het onderwerp (n°. 152, 10.).
34. In sommige volstrekt onvoll. zinnen heeft het deelwoord van den vol. tijd de kracht van de *gebiedende wijs*. N°. 67.

Gebruik van den 4den naamval voor den eersten.

35. Er is bij den samengestelden zin eene *nevenschikkende* en eene *onderschikkende* zinsverbinding.

De *nevenschikkende* kan *aaneenschakelend*, *tegenstellend* en *oorzaak aanduidend* zijn. N°. 70—72.

36. De *zuiver aaneenschakelende* nevensch. zinsverb. komt tot stand door middel van de voegwoorden *en*; *ook*; *niet alleen* of *niet slechts*, gevolgd door *maar* of *maar ook*; *noch*, *zooewel*, gevolgd door *alsook*; *noch*, gevolgd door *noch*.

Gebruik en weglating van 't voegwoord *en*.

Asyndeton en *polysyndeton*. Bl. 53, de noot.

37. De *voorzettende* of *rangschikkende* aaneensch. nevenschikking komt tot stand door de bijwoorden: *eerst*, *daarna*, *eindelijk*, *verder*, *voorts*, *wijders*, *ten eerste*, *ten tweede*, *ten laatste* enz. N°. 76.
32. De *verdeelede* aaneensch. nevensch. komt tot stand door de bijwoorden: *deels* — *deels*; *ter eener zijde* — *ter anderder zijde*; *van den eenen kant* — *van den anderen kant*; *nu eens* — *dan eens*. N°. 77.

39. In de aaneensch. nevensch. zinsverbinding wordt verder het verband bewerkt:

a. door een bijwoord van tijd of plaats;

b. door een bijwoord van hoedanigheid, hoegrootheid en graad. N°. 78.

Alsmede, mitsgaders. N°. 79.

Daarenboven, bovendien. N°. 79, de Aanm.

40. Er is eene *uitsluitende*, eene *in de plaats stellende* en eene *beperkende* tegenstellende nevensch. zinsverbinding. N°. 80.

41. In de *uitsluitende* teg. nev. zinsv. bedient men zich van de scheidende voegwoorden *of, of — of, hetzij — hetzij, hetzij — of*. N°. 81 en 82.

Hetzij — hetzij en *hetzij — of* verbinden alleen ondergesch. zinnen nevenschikkend.

Voorwaardelijk en scheidend *of*. N°. 82, de Aanm.

42. Bij de *in de plaats stellende* teg. nev. zinsv. bedient men zich van de woorden *maar, neen* en *integendeel*. N°. 83.

43. Bij de *beperkende* teg. nev. zinsv. bedient men zich van de voegwoorden *daarentegen, doch, edoch, maar, dan, nu, veeleer alleenlijk, toch, ja, ja zelfs, evenwel, echter, nochtans*. N°. 84.

Niettemin, desniettegenstaande, intusschen. N°. 84, de Aanm.

44. De *oorzaak aanduidende* nevenschikkende zinsverbinding komt tot stand:

a. door de voegwoorden *want, immers, toch, namelijk*;

b. door de voegw. bijw. *zoo, alzoo, dus, dan, derhalve, bijgevolg, gevolglijk, dienvolgens*; — *vandaar*; — *hierom, daarom, deswege*; — *daartoe, te dien einde*. N°. 85—88.

45. Er kan nevenschikking plaats hebben, zonder dat dit door eenig voegwoord of voegwoordelijk bijwoord wordt aangewezen N°. 89.

46. De nevenschikte zinnen worden soms tot een enkelen zin *samengetrokken*. N°. 90.

47. De samentrekking vindt vooral plaats bij de *aaneenschakelende* en *tegenstellende* zinsverbindingen. Ook bij de *oorzaak aanduidende* komt zij vooral tot stand, waar het verband der zinnen door *derhalve*, *bijgevolg*, *daarom* en *deswege* bewerkt wordt. N°. 91 en 92.
48. De samentrekking der nevenschikte zinnen kan plaats hebben, wanneer zij het *onderwerp*, het *gezegde*, het *ond.* en een *deel van 't gezegde*, het *onderwerp en 't gezegde*, eene *bepaling* of een *deel van 't gezegde* gemeen hebben. N°. 93.

Gelijkmatigheid of *ongelijkmatigheid* der nevenschikte zindeelen van den enk. volzin. N°. 93, Aanm. 1.

Woord-ellipse. N°. 93, Aanm. 2.

Ongeoorloofde zinsamentrekking. Voorbeelden van berispelijke en onberispelijke zinsamentrekking. N°. 93, Aanm. 3 en 4.

49. Bij de *onderschikkende* zinsverbinding heeft men *hoofdzinnen* en *onderschikte* zinnen, welke laatste ook *afhankelijke* en *bepalende* zinnen of *bijzinnen* genoemd worden. N°. 94.

Tusschenzin. N°. 94.

Weglating van 't onderschikkend voegw. N°. 94, de Aanm.

Onderschikte zinnen van *den tweeden*, *den derden*, *den vierden graad*, enz. N^o, 131.

50. Er zijn *zelfstandig-naamw.* of *zelfstandige*, *bijvoeglijk-naamwoordelijke* of *bijvoeglijke*, en *bijwoordelijke* onderschikte zinnen. N°. 95.
51. De zelfstandige zinnen worden onderscheiden, naar hunnen *inhoud*, in: *werkelijk zelfstandige* en *zelfstandig gebruikte bijvoeglijke* zinnen; naar hunne *verschillende betrekking* in den samengestelden zin, in: *onderwerpszinnen*, *voorwerpszinnen*, en *aanvullingszinnen* of *gezegdeszinnen*. N°. 96.
52. De werkelijk zelfst. zinnen worden met den hoofdzin verbonden door het voegwoord *dat* — het lidwoord van den zelfst. zin — of door het voorwaardelijk voegwoord *of*.

De zelfstandig gebruikte bijv. zinnen worden met den hoofdzin verbonden door *vragende woorden*, hetzij:

a. zelfst. voornaamw.: *wie, wat*;

b. voornaamw. bijwoorden: *waar, wanneer, hoe, waarmede, waartoe, waaraan, waarom, waarbij, waarin, waardoor* enz.;

c. bijvoegl. voornaamw.: *welke, wat voor een, hoedanig*. N°. 97.

53. De *onderwerpszinnen* bevatten het onderwerp van den hoofdzin. N°. 98.

Gedachte onderwerpszinnen. N°. 17 en 18.

Plaatsing van den onderwerpszin. — *Aankondiging* van den onderwerpszin door de voorn. *het, dat, die*. — *Het* ook in den samengest. zin plaatsvervangend (grammatisch) onderwerp. N°. 98.

Plaatsing en vorm van den onderwerpszin na *Wel is waar* en *Gesteld*. N°. 107.

In de zinnen: *Alles wat ik zie, is goed; Niet alles is goud, wat er blinkt* (n°. 98), is *alles* niet het onderwerp, maar slechts eene *bepaling* van de onderwerpszinnen *wat ik zie, wat er blinkt*.

54. De *gezegdeszinnen* of *aanvullingszinnen* dienen om het gezegde *volledig te maken*. 't Zijn steeds zelfst. gebr. bijvoegl. zinnen en ze worden niet zelden in den hoofdzin aangekondigd door 't voorn. *het*. N°. 99 en 6.
55. De *voorwerpszinnen* in engeren zin vervangen HET *voorwerp*, een zelfst. naamw. *in den vierden* naamval. N°. 101 en 34.

Plaatsing van den onderwerpszin in engeren zin. — *Aankondiging* er van door 't voorn. *het*.

Plaatsing en vorm van den voorwerpszin in engeren zin, bij weglating van 't voegw. *dat*. N°. 106.

Aangehaalde volzinnen. N°. 108.

56. De *voorwerpszinnen* in *ruimeren zin* vervangen een zelfst. naamw. *in den 2den naamv.*, of een zelfst. naamw., *door een voorzetsel geregeerd*. N°. 102—104, 109.

Aankondiging van den voorwerpsz. in ruimeren zin. N°. 104.

57. De *bijvoeglijke* volzinnen worden met den hoofdzin verbonden door middel van de *betrekkelijke* voorn., en van die *voornaamw. bijw.*, die de plaats van betrekkelijke voorn. met voorzetsels vervangen, als: *welke, die, waarmede, waarin, wanneer, toen, waar* enz. N°. 105, 97.

Soms dient het scheidende *of* om een bijv. zin met zijn hoofdzin te verbinden. N°. 105. Aanm. 1.

Soms geschiedt de verbinding door de voegw. *zooals, als of gelijk*, of door het bijv. naamw. *hoedanig*. N°. 105. Aanm. 2.

Het *pers.* voorn., waarmede de bijv. zin moet verbonden worden, ligt soms in een *bezittelijk* voorn. opgesloten. N°. 105. Aanm. 3.

Verkorte bijvoeglijke zinnen. N°. 44 en 45.

Betrekking van sommige bijv. zinnen op den *geheelen* hoofdzin. N°. 111.

Bijv. zinnen, bij *aangesproken personen* bestaande. N°. 112.

Zelfst. naamw., die bepalingen zijn van zelfst. naamw., kunnen tot bijv. zinnen worden. N°. 43 128.

Bijstellingen, welke tot bijv. zinnen gevormd kunnen worden. — *Als, namelijk, bijvoorbeeld*. N°. 129.

In *Socrates; als ware wijze, versmaadde den roem; Hij, liefdadig als hij was, had alles veel*, en dergelijke volzinnen, zijn *als ware wijze* en *liefdadig als hij was* te beschouwen als verkorte bijvoeglijke volzinnen. N°. 128.

58. *Bijvoeglijke* volzinnen worden, door weglating van 't onderwerp waarbij zij behooren, tot zelfstandige *onderwerpszinnen*. N°. 110.

Regelen voor 't gebruik van *die*, en *wie* of *zoo wie; hetgeen*, en *wat* of *zoo wat*. N°. 110, de Aanm.

59. De *bijwoordelijke* volzinnen worden onderscheiden in vijf soorten, als:

- I. die eene *plaats* of een *tijd* bepalen;
- II. die eene *hoedanigheid, hoeveelheid, of graad* te kennen geven;
- III. *oorzakelijke* of, liever, *oorzaak aanduidende* zinnen;

IV. *veronderstellende zinnen.*V. *zinnen van wijze.* N°. 113.

De verbinding der bijwoordelijke zinnen met den hoofdzin geschiedt bij de:

- I. 1. *plaatsbepalende* zinnen, door *waar, alwaar, waarheen, van waar, verwaarts.* N°. 114.
2. *tijdbepalende* zinnen, door *als, toen, wanneer, wen, zoodra (als), zoo haast (als), zoo spoedig (als), zoo ras (als), zoo gauw (als), zoo dikwijls (als), zoo dikwerf (als), nu (dat), tot(dat), terwijl (dat), daar, gedurende (dat), zoolang (als), na(dat), sedert (dat), sinds (dat), vóór(dat), eer (dan), eer(dat), thans (dat), wjl (voor terwijl).* N°. 115.

Het scheidende *of* staat soms aan het hoofd van een tijdbepalenden zin.

Gaan *met, door, zonder* en *in plaats van* het zinslidwoord *dat* vooraf, zoo geven zij aan de zelfstandige zinnen, welke er door ingeleid worden, de waarde van *tijdbepalende* bijwoordelijke N°. 115.

- II. 3. *vergelijkende* zinnen, die eene *hoedanigheid* te kennen geven, door *gelijk (als), evenals, evenmin als, zooals, zoo min als, en dan, al dan niet voorafgegaan door anders.* N°. 116.
4. *verhoudingszinnen*, die eene *hoeveelheid* te kennen geven, door *hoe — des te, hoe — hoe, naarmate, (al) naar (dat); naar gelang.* N°. 117.
5. *beperkende* zinnen, die een *graad* te kennen geven, door *in zoo verre, voor zoo verre (als), zoo ver.* N°. 118.
- III. 6. *besluitende* zinnen, die een *gevolg* aanwijzen, door *zoodat* en *weshalve.* N°. 119.
7. *redengevende* zinnen, door *om reden (dat), op grond dat, omdat, daar, dewjl of wjl, vermits, nademaal, naardien, doordien, doordat, aangezien; — sinds, sedert, daar, nu, en alzo,* soms verkort tot *als.* N°. 120.
8. *doelaanwijzende* zinnen, door *opdat* of *dat, ten einde, of.* N°. 121.

IV. 9. *veronderstellende* zinnen, door *wanneer, als, zoo*. N°. 122.

10. *voorwaardelijke* zinnen, door *wanneer, als, en zoo; indien, ingeval (dat), bijaldien, tenzij, tenware, mits, of*. N°. 123.

Weglating van 't voegwoord.

Voorwaardelijke kracht der gebiedende wijs.

11. *toegevende* of *inwilligende* zinnen, door *schoon, of-schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, al, niettegenstaande; wie — ook, welke — ook, hoedanig — ook, hoe — ook, waar — ook, werwaarts — ook* enz; *hetzij; of*. N°. 124 en 125.

Toch, niettemin, evenwel, nochtans, echter, ook dan nog; voegwoorden, die in den hoofdzin op het voegw. van den voorafgaanden *toegevenden* zin terugwijzen.

De *voorw.* zin, die met *al* aanvangt, wordt een *toegevende* zin.

Weglating van 't voegwoord.

V. 12. *vergelijkingszinnen*, door *alsof, als, of*. N°. 126.

Als het ware.

13. *gevolgaanwijzende* zinnen, door *zoodat, zulke*. N°. 127.

Het is er zoo ver af.

60. De ondergeschikte zinnen kunnen *nevenschikkend* met elkander verbonden zijn. N°. 132.

61. De afhankelijke of ondergeschikte volzinnen kunnen in *verkorten* vorm voorkomen. N°. 133.

62. Bij de verkorting der *werkelijk zelfstandige zinnen* vervalt het zinslidwoord *dat*. N°. 134.

63. De *onbepaalde wijs* is niet altijd voor een verkorten zin te houden, en wel dan niet, wanneer zij, voorafgegaan door *te, om te* of *van te*, zoo innig met werkwoorden, zelfstandige naamw. of bijvoegl. naamw. verbonden wordt, dat zij daarmede een onscheidbaar geheel vormt. N°. 135—138.

Schijnen en *dunken*, oupersoonlyk gebruikt, vereischen een onverkorten zelfst. zin na zich. *Schijnen* kan ook een verkorten *bestaanszin* na zich hebben. N°. 136, Aaum. 1.

Weten heeft, in zijne gewone beteekenis, een onverkorten ondergeschikten zin na zich. In elke andere beteekenis vormt het met de volgende onbepaalde wijs een onscheidbaar geheel. Eene eukele maal vertoont het de sporen van het vroegere gebruik van *de onbepaalde wijs met den 4den naamval*. N°. 136. Aaum. 2.

64. In een bepalend bijwoord of voornaamwoord (*er naar, er mede* enz.; *het; dit, dat*) de aankondiger van de volgende onbepaalde wijs, dan is deze voor een verkorten ondergeschikten zin te houden. N°. 139.

65. Verkorting van den onderwerpszin is mogelijk:

1°. Wanneer het *onderwerp* van den onderwerpszin in den hoofdzin als eene *afhankelijke bepaling* voorkomt, of *in een bezittelijk voorn.* vervat is;

2°. Wanneer, terwijl er *geen bepaald voorwerp* in den hoofdzin vermeld wordt, *ook geen bepaald voorwerp* als onderwerp van den onderwerpszin gedacht wordt.

Wanneer de samenhang overigens duidelijk genoeg is, kan de *afhankelijke bepaling* in den hoofdzin wegblijven. N°. 139a.

66. Verkorting van den *onderwerpszin* is onmogelijk, wanneer de hoofdzin of *in het geheel geen bijzonder voorwerp* vermeldt, of een ander voorwerp dan dat, hetwelk in den onderwerpszin als onderwerp optreedt. N°. 140.

67. Verkorting van den *voorwerpszin* is mogelijk:

1°. Wanneer het onderwerp van den ondergeschikten zin in den hoofdzin voorhanden is, hetzij als *onderwerp*, hetzij als *rechtstreeksche afhankelijke bepaling*;

2°. Wanneer het onderwerp van den ondergeschikten zin, zonder in den hoofdzin genoemd te worden, door den aard der zaak daarin duidelijk genoeg is aangewezen. N°. 141.

Sommige werkwoorden laten de verkorting van den ondergeschikten zin niet toe, al is het onderwerp van den hoofdzin tevens dat van den ondergesch. zin. N°. 142.

Aanm. 1°. *Inzien, erkennen, bekennen, belijden* en *gevoelen* laten alleen in bijzondere gevallen de verkorting van den ondergeschikten zin toe.

2°. Na de werkwoorden *wenschen, verlangen, hopen* enz. blijven in den verkorten ondergeschikten zin de hulpwerkwoorden *zullen* en *mogen* niet zelden achterwege.

307. Sommige ondergeschikte zinnen worden op zulk eene wijze ineengevlochten, dat het aanwijzend voornaamwoord, hetwelk in een dier volzinnen als onderwerp of voorwerp optreedt, daar zijne plaats verlaat om het karakter aan te nemen van een *betrekkelijk* voornaamwoord en den band te vormen tusschen de ondergeschikte zinnen en den hoofdzin. Waar deze ineenflechting der zinnen duisterheid veroorzaakt, verdient zij afkeuring.

4°. Bij de werkwoorden *zien, hooren en voelen* maakt *het rechtstreeksche voorwerp met de onbepaalde wijs* een vereenigd begrip uit. De onbepaalde wijs, aldus aangewend, heeft nu eens eene bedrijvende, dan weer eene lijdende beteekenis, hetgeen aanleiding geven kan tot dubbelzinnigheid.

5°. Ook de werkw. *doen* en *laten* maken met de onbepaalde wijs één begrip uit en *van beide vereenigd* wordt het rechtstreeks voorwerp beheerscht.

6°. Dit laatste geldt ook van *heeten*, wanneer het zooveel beteekent als *maken*, in welke beteekenis het, even als *doen* en *laten*, twee vierde naamvallen bij zich hebben kan.

7°. Het gebruik van den vierden naamval met de onbepaalde wijs tot gezegde na *meenen, zeggen, achten, oordeelen, beweren* enz. verdient afkeuring.

68. Er zijn zelfstandige zinnen, die een deel uitmaken van een bijwoordelijken zin, en op de gewone wijze voor verkorting vatbaar zijn, mits het onderwerp van den ondergeschikten zin tevens het voorwerp zij van den

hoofdzin. Men treft ze aan in de *tijdbepalende*, de *vergelijkende*, de *doel-* en de *gevolgaanwijzende* bijw. zinnen. N°. 143.

1°. Verkorte *tijdbepalende* zinnen worden ingeleid door *na*, *alvorens*; *met*, *door*, *zonder*, *in plaats* of *in stede van*; *wel verre van*; *om*.

2°. Verkorte *vergelijkende* zinnen worden ingeleid door *dan*.

3°. Verkorte *doelaanwijzende* zinnen worden ingeleid door *om te*, *ten einde te*. Niet altijd heeft de verkorte doelaanw. zin het ond. met den hoofdzin gemeen.

4°. Verkorte *gevolgaanwijzende* zinnen worden ingeleid door *te (om te, van te)*. — Ook deze zinnen hebben niet altijd hetzelfde onderwerp als de hoofdzin.

In zeker eigenaardig soort van hoofdzinnen kan het door *zoo* bepaalde bijv. naamw. of bijwoord, waarop de verkorte gevolgaanwijzende zin slaan moet, gemist worden.

69. Het onderscheid tusschen den *bijvoeglijken* en den *bijwoordelijken* zin vervalt bij de verkorting. De *bijvoegl.* zin staat zoo na mogelijk bij het zelfstandig naamw. of voornaamw., tot welks bepaling hij strekt: de *bijwoord.* zin staat zoo dicht mogelijk bij het werkwoord, of aan het hoofd, of aan het eind van den hoofdzin. N°. 144.
70. Alleen die bijwoord. zinnen zijn voor verkorting vatbaar, wier betrekking tot den hoofdzin zich gemakkelijk laat opmaken. Daartoe behooren de *tijdbepalende*, *redengevende*, *veronderstellende* en *toegevende* volzinnen. N°. 146.
71. Alleen de *bijvoeglijke* volzinnen, die een zelfstandig naamwoord als gezegde hebben, worden bij de verkorting tot *bijstellingen*. N°. 147.
72. Gelijk een bijvoeglijke tusschenzin, die met *hetgeen* aanvangt, op een geheelen zin kan zien, zoo kan een zelfstandig naamw. als *bijstelling* worden toegevoegd aan een begrip, dat door een geheelen zin wordt uitgedrukt. N°. 148.

73. Over het algemeen zijn slechts die *bijvoeglijke* zinnen voor verkorting vatbaar, wier betrekk. voornaamw. in den eersten naamval staat, en of op het ond., of op het zelfstandig naamw. van 't gezegde des hoofdzins betrekking heeft; en die *bijwoordelijke* zinnen, welke met den hoofdzin hetzelfde onderwerp gemeen hebben. Wanneer de plaatsing van den verkorten volzin geene aanleiding kan geven tot misvatting, kan hij ook ter bepaling van andere naamwoorden dan het onderwerp strekken. N°. 149.
74. Is het gezegde van den ondergeschikten zin *een werkw. in een eenvoudigen bedrijvenden vorm*, zoo wordt het, in zijne verkorte gedaante, door het tegenwoordig deelw. van dit werkwoord vervangen. Ook hier kan de verkorte zin veelal zonder bezwaar aangewend worden ter bepaling van een zelfst. naamw., dat in een verborgen naamv. staat. N°. 150.
75. De verkorte zin is soms onvolledig door de weglating van het tegenwoordig deelwoord. N°. 151.
76. De samengestelde zin kan *onvolledig* zijn, zoowel wanneer hij uit twee *nevengeschikte zinnen*, als wanneer hij uit *een hoofdzin en een ondergeschikten zin* bestaat. N°. 152.
77. Nu eens is de hoofdzin, dan eens de ondergeschikte zin, en dan weder zijn beide onvolledig. N°. 153 en 155.
- In de *veronderstellende*, *voorwaardelijke* en *toegevende* bijw. volzinnen kunnen het ond. en het gezegde of een deel van 't gezegde ontbreken. N°. 154.
78. Soms staat de ondergeschikte zin alleen, terwijl de *hoofdzin* er bij gedacht wordt. Een enkel maal heeft ook het omgekeerde plaats. N°. 156.
79. Ook kunnen sommige *wenschende* en *twijfelachtige* zinnen tot de onvolledige samengestelde gebracht worden, terwijl het niet zelden gebeurt, dat in het zinsverband een hoofdzin overgeslagen wordt. N°. 157 en 158.

80. De plaats, die de ondergeschikte zin met betrekking tot den hoofdzin inneemt, is drieërlei: hij volgt op den hoofdzin, staat tusschen de deelen van den hoofdzin in, of gaat den hoofdzin vooraf. In het laatste geval heet hij *voorzin*. Dezen naam geeft men bepaaldelijk aan den *bijwoord*. volzin, die zijn hoofdzin voorafgaat: de hoofdzin zelve heet dan *nazin*. Zulk een voor- en nazin vormen den grondslag eener *periode*. N°. 159.

Algemeene wet ter bepaling van de plaats, die de ondergeschikte zinnen innemen. *Omzetting*. N°. 160.

Plaatsing van den zelfst. *onderwerpszin*. N°. 161.

Plaatsing van den zelfst. *voorwerpszin*. N°. 162.

Plaatsing van den *bijv.* zin. N°. 163.

Plaatsing van den *bijw.* zin. N°. 164.

81. Eene *periode* is eene vereeniging van verscheidene zinnen, welke een geheel vormen, hetwelk uit twee hoofdeden bestaat, die tot elkander staan als *voorzin* tot *nazin*.

Men heeft *tweeledige*, *drieledige* perioden enz. N°. 166.

82. Twee nevengeschikte zinnen, die aaneenschakelend of tegenstellend met elkander verbonden zijn, kunnen den grondslag eener periode vormen, wanneer de *voorzin* de waarde heeft van een *bijw. toegeevenden* of *inwilligenden* zin. N°. 167.

Men heeft *volkomene* en *onvolkomene* perioden. N°. 168.

Vorb. van twee-, drie-, vier-, vijf- en zesledige perioden.

Bepaling aan het getal leden eener periode. N°. 169.

83. *Zinteevens* dienen om de verhouding van de leden der zinnen en van de zinnen onderling aan te duiden: daarom moet hunne aanwending op de zinsontleding gegrond zijn. Men noemt de zinteevens ook *leesteevens*. N°. 172.

Plaatsing van de *punt* N°. 173, 189, 196, 198.

De punt wordt ook aangewend als *verkortingsteeken*. N°. 173.

- Plaatsing van de *komma*, N°. 174—182, 184—186, 188, 190—194, 197, 218.
- Plaatsing van de *kommapunt*. N°. 180, 183, 187, 188, 195—198.
- Plaatsing van de *dubbele punt*. N°. 199—212.
- Aanwending van de *gedachtenstreep*. N°. 213, 215.
- Aanwending van het *beletselteeken*. N°. 214.
- Gebruik van het *tusschenstellingsteeken* of de *haakjes*. N° 216, 217, 219,
- Gebruik der *teksthaakjes*. N°. 220 en 221.
- Gebruik van het *aanhalingsteeken*. N°. 222.
- Plaatsing van het *vraagteeken*. N°. 223—227.
- Plaatsing van het *uitroepingsteeken*. N°. 228—232.
-

